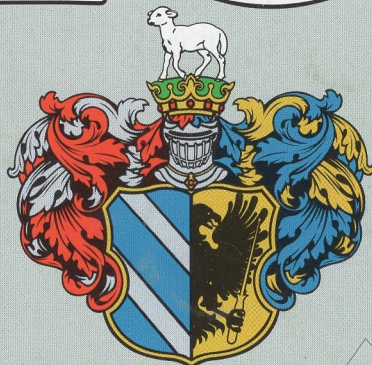

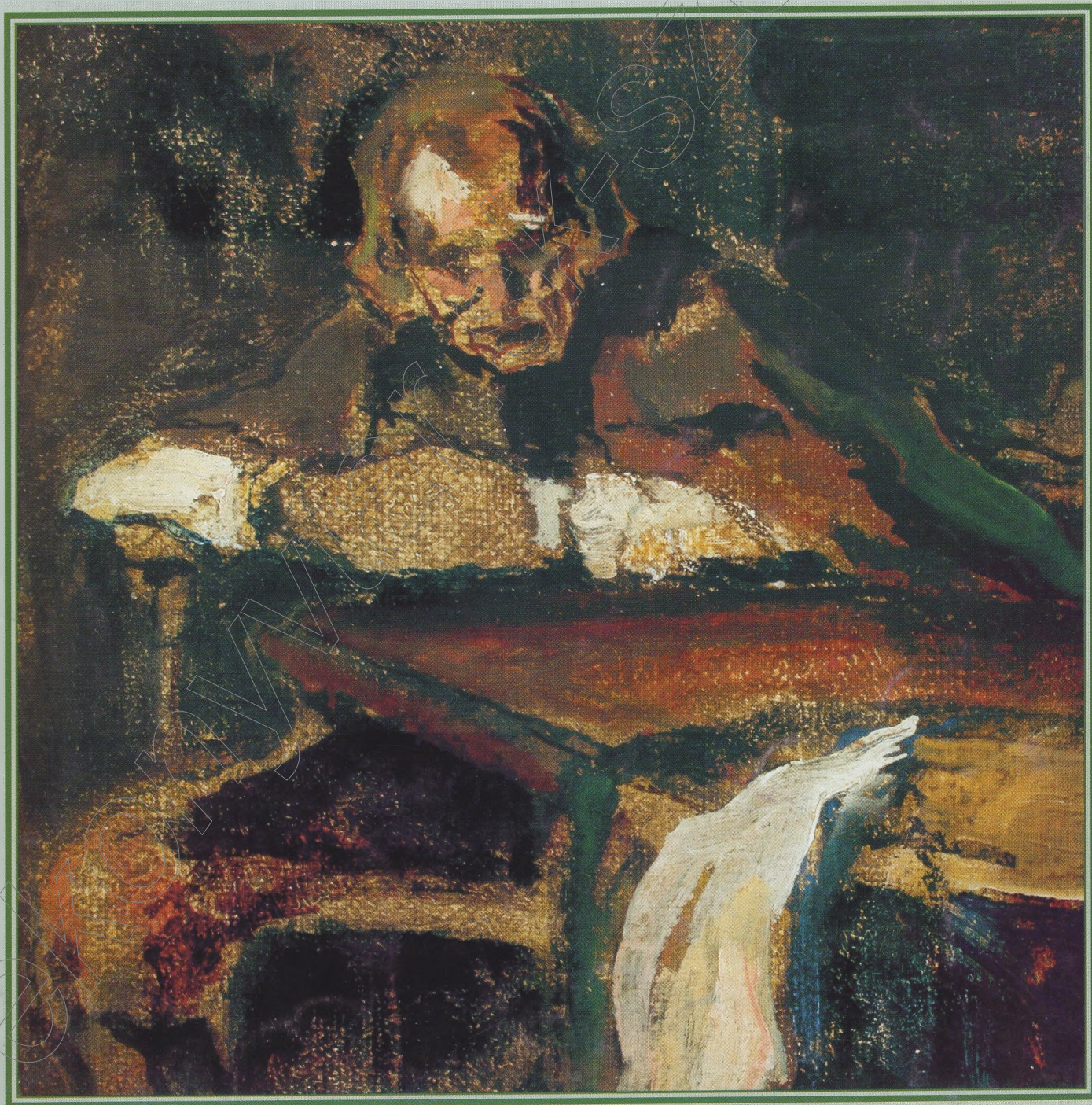
SZEGED

430

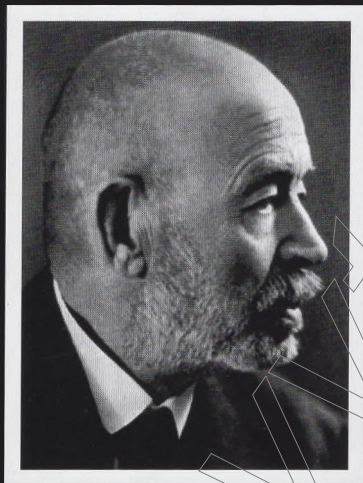
A város
folyóirata

16. évfolyam 8. szám
2004. augusztus

Juss (színvázlat)

**Tornyai János
(1869–1936)**

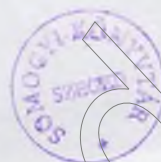
„Az alakok magatartása, lelkiállapota elárulja a családban betöltött helyüket, szerepüket is. Bal oldalon a kissé el és befelé fordult szép, érett fejű, öreg ember minden bizonynyal az elhunyt özvegye. Teljesen passzívan viselkedik. Egyáltalán nem érdekli a mellette, közelében történő esemény. A két főszereplőnek Tornyai nevet is adott, a jobb oldalt Julcsa, a vele szemben álló női figurát Örzse néni-nek nevezte. Ők azok, akik az örökségben testvéri jogcímen közvetlenül érintettek. Mindketten szenvedélyes lendülettel rángatják a kendő ellentétes oldalát. Jobb oldalt ül, Tornyai névadása szerint Gál sógor, aki figyel, hiszen érintve van a jusolásban, de miután nem közvetlen örökös, nem avatkozik be az eseményekbe. Bár a Munkácsy hagyomány jelen van a Juss-ban, azért Tornyai túl is lépett ezen a tradíción. Ecsetvonásai, formái robusztusabbak, szenvedéllyel telítettek. Ezzel a realizmusból a látványt az alkotó belső világa szerint átíró expresszionizmus irányába mozdult el.“

Dömötör János

SZEGED

Várostörténeti, kulturális
és közéleti magazin
16. évfolyam, 8. szám
2004. augusztus

Tartalom

- ÓPUSZTASZER** 2 **Erő a holnapokra** (110 éves a világhírű Feszty-körkép)
– Nagy László
- 3 **A panoráma diadalútja** (Tények, emlékek a körkép-évfordulón)
– Trogmayer Ottó
- 8 **A hely legendája** (Ópusztaszer és a Feszty-körkép találkozása)
– Bereczky Lóránd
- 11 **Ambíció és szakmai tudás** (Tények, élmények, emlékek a restaurálásról) – Szűcs Árpád
- 14 **A magyarság zarándokhelye** (Bazsó Lidi néni, a fejedelemasszony) – Feszty Zsuzsa
- 15 **Az „üzenet” felelőssége** (Magyarország nemzeti jelképe)
– Nagy László
- 17 **A „nagy sömmi” festője** (Tornyai és a „Juss” Ópusztaszeren)
– Dömötör János
- MÚLTUNKBÓL** 22 **Szeged történetének rövid foglalata** (Városigazgatás és politikai változások a polgári korban) – Blazovitch László
- SZEGEDI AKADÉMIKUSOK** 26 **„A tudomány akkor ér valamit, ha jobbítja az emberek életét”** (Beszélgetés Mészáros Rezső geográfussal)
– Sulyok Erzsébet
- 29 **Ércnél maradandóbb** (Kristó Gyula emlékezete)
– Galántai Erzsébet
- EMLÉKTÁBLÁK** 30 **In memoriam A-tól Z-ig** (Emléktáblák Szegeden – I. rész, A–Cs.)
– Tóth Attila
- PORTRÉ** 44 **Akinél Mikszáth is vendégeskedett** (Herczel [Herczl] Fülöpről, Szeged orvosáról) – Vértés László
- KÖNYVMUSTRA** 45 **„Ahány ember, annyi JATE Klub”** (Harmincéves [elmúlt] az egyetemi klub) – Miklós Péter
- 46 **Feltámadás Szegeden** (Kosztolányi Dezső elfeledett regénye)
– Árpás Károly
- GONDOLATOK** 48 **Tollhégy** – Maróti Egon

A címlapon **Részben az egész** – Tornyai János: **Juss** – részlet
– Dömötör Mihály reprodukciója. A borító 2. oldalán
Tornyai János: Juss, 3. oldalán **Ópusztaszeri hangulat**
– Veréb Simon fotója
A hátlapon: Iniciálé a *Somogyi-könyvtár* kincseiből

A lapszám megjelenését támogatja:

Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma

SZEGED

a város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **TANDI LAJOS**

Segédszerkesztő: **Balogh Tamás**

Szerkesztőbizottság: BENYIK GYÖRGY, GASKÓ BÉLA,
GYÉMÁNT IVÁN, GYÜDI SÁNDOR, LENGYEL ANDRÁS,
KOCZOR GYÖRGY, SÁNDOR JÁNOS,
SZUROMI PÁL, VERÉB SIMON (FOTÓ), ZOMBORI ISTVÁN

Kiadja a Szeged Ifjúsági Ház
Kulturális, Fejlesztő és Média Központ Kht.
6721 Szeged, Felső Tiszapart 2. Telefon: 423-638.
Felelős kiadó: SZEMENYEI SAROLTA
Szerkesztőség: 6721 Szeged, Dózsa György utca 2.
Telefon és fax: 62/422-831

Készült a Engi és Kis Bt. nyomdájában
Felelős vezető: ENGI GÁBOR
ISSN 0239-1384

Ára 300 Ft

Erő a holnapokra

110 éves a világhírű Feszty-körkép

Szeretettel és tisztelettel köszöntöm kedves mindnyájukat ezen a jubileumi napon, 2004. május 13-án Ópusztaszeren, a legendák és a valóság földjén.

110 éves a világhírű Feszty-körkép. Nem 100, nem 150 vagy valami más kerek évforduló, és mi mégis ünnepi megemlékezésre hívtuk Önöket. Nem záros csinnadrattára, hanem emlékülésre. Csendes tiszteletadás, mementó ez az alkotóknak, a teremtőknek, az újratemtőknek az őrzők és társaik, barátaik részvételével. Nem több és nem kevesebb, mint egy „Éltessen az Isten!” egy hajdani és majdani jó ügyet.

Feszty és csapata, majd családja, a nemzeti történeti emlékbizottság, a körkép alapítvány, a restaurátorok, a támogatók vannak e körképünnep fókuszában. Mi maiak belőlük, a tegnaptól is gyűjtünk erőt a holnapra.

Számos aktualitása van e találkozóznak. Ily módon évforduló, a 110 év, a hajdani és a mostani európai tavasz, melyben a nemzeti kulturális örökség őrzése, védelme és bemutatása - talán a korábbinál is fontosabb. S mint ilyen egy nemzeti történeti emlékpark (amiből nem lett nemzeti emlékhely) létre, szerepére, helyzetére felhívni a figyelmet. Ópusztaszeren újból és újból fókuszba állítani egy ünnepel, s további megemlékezésekkel. Hisz idén fogadjuk a 3 milliomodik látogatót. Mostanra megújítottuk a fény- és hangrendszert, a jövő év pedig, elkerülhetetlenül az értékelésé, összegzésé és az ünnepé is. Jövőre 35 éves az emlékpark, 10 éves a Kht., 60 éves a földosztás története.

Ezekre az alkalmakra készülni kell. Egy könyv kiadása, két kiállítás, a Hunniális áll terveinkben. És ehhez segítségre van szükségünk. Itt ragadom meg az alkalmat, hogy köszönetet mondjak a Szerencsejáték Rt. szponzori támogatásáért, amelyet jelenlegi rendezvényünkhöz nyújtott.

Idén pedig 110 éve, hogy kalandos útján elindult Budapesten a Feszty-körkép, a Magyarok bejövetele. Az alkotók, Fesztyék szerint a körkép, mint műfaj hallatlan népszerűsége miatt a nemzettudat formálása érdekében. Budapest fővárosa szerint pedig, hogy egyrészt legyen állandó kiállítás a nemes szórakozást, az élvezetet, az üdülést kereső közönségnek, másrészt az idegenek számára újabb vonzerő teremtsék.

A célok, az eszme, a filozófia korszerűsége akkor sem kérdőjelezhető meg, ha mára a kultúra árú, a nemzeti kulturális örökség, kulturális, turisztikai termék, a Feszty-körkép pedig a legfontosabb turisztikai terméke lett a Nemzeti Történeti Emlékparknak. Míg idáig eljutott 110 esztendőre volt szükség, amelynek egyes állomásaira emlékezünk soron következő előadásokon dr. Trogmayer Ottó, dr. Bereczky Lóránd, Szűcs Árpád, Feszty Zsuzsa közreműködésével. Övék tehát a szó elsőként.

Nagy László

* Az Ópusztaszeren 2004. május 13-án rendezett előadóiülés szerkesztett változata

A panoráma diadalútja

Tények, emlékek a körkép-évfordulón

A festő

1856 karácsonyán Ógyallán látta meg a napvilágot az egyik legizgalmasabb életet élő magyar festő, aki Munkácsy mellett ismertté vált szűkebb hazánk határain túl is, a maga korában... Számos, ma már csaknem feledésbe merült, ám akkor a hazai piktúra élvonalába tartozó alkotása közül, csodával határos módon A magyarok bejövetele című monumentális festménye őrizte meg a nevét az utókor számára, hiszen a hatalmas kompozíció „Feszty-körkép” néven él a köztudatban. Írásunk életét, a nagy mű születését majd újjászületését foglalja össze.

A festő életútja, s elődeinek életútja is bizonyítja, minként vált magyarrá egy idegenből ideszakadt család, miként gazdagították szűkebb, s szélesebb szülőföldjüket munkásságukkal. A család névadója 1819 tavaszán született Vágvecsén – később nevezték el Vágsellyének – az Erdődy uradalom erdészének fiaként. Akkor még eredeti nevét használta a család, így hát Rehrenbeck Szilveszter került az anyakönyvbe. Nem apja szép mesterségét folytatta, hanem Érsekújváron, Linzmayer Vencel vendégfogadóiban tanult szakmát. A család befogadta a szorgalmas és tehetséges ifjút, olyannyira, hogy lányuk Jozefa kezét is odaadták, a minden valószínűség szerint tetemes hozománnyal együtt. Az ifjú pár 1841-ben Ógyallára költözött, s az új, közös élet kezdeteként földet, s kocsmát béreltek Révay gróftól. A fontos postautak kereszteződésénél, melyek Nyitrát, Komáromot, Budát kötötte össze Béccsel, Pozsonnyal, Prágával, jól fizetett a vállalkozás, s a kis család lassan gazdagodni kezdett. Nemsokára saját vendégfogadót építettek a település központjában, ahol éjszakára kényelmes pihenőhelyet biztosítottak a fáradt utasok számára. Ne feledjük, hogy a postakocsik vagy magánfogatok korában vagyunk, Rehrenbeckék istállóiban 32 lónak jutott jászol. A fogadó jó híre meggyeszerre ismert volt, jól jövedelmezett, így lassan, lassan gyarapodott a birtok is Martos határában. Ennek a néhány száz holdnak lett a központja a későbbiekben olyan fontos szerepet játszó Kingyes. A szabadságharcban nemzetőrként szolgáló gazda a vereség után bujdoskolni kényszerült, ám ahogy a megtorlás áradata apadni kezdett, ismételten a gazdálkodásra fordíthatta minden energiáját. Igaz, közben a család is szaporodott, Linzmayer Jozefa 14 gyermekkel ajándékozta meg urát, akik közül hat fiút és két leányt sikerült felnevelniük. A kitérő, s a maga korában a legkorszerűbbek közé tartozó gazdálkodó terjesztette el a dohány termesztését a vidéken, ezzel biztos kenyeret jól jövedelmező megélhetési forrást adva a környék parasztjainak kezébe. Több házat mondhatott magáénak, melyeket az ott állomásozó huszáralakulat tisztjei béreltek, sőt, még lovardát is építtetett kertjükben. Itt kell szót ejtenünk újra a család nevééről, Szilvesztert – ahogy az manapság is szokás, Veszti-nek becézték. Veszti-nek, V-vel, hiszen a környék színmagyar lakossága nem is tudhatta, hogy a német fonetika a v betűt f-nek ejti. Talán a császári és királyi huszártisztek becézték tréfából, csak rosszul ejtve nevét Feszty-nek. A név azután ráragadt, mert Ferenc József apostoli királyunktól kapott nemesi levele már „martosi Feszty Szilveszter” a hazáért végzett szorgalmas munkáját és a gazdaság, valamint a közélet területén szerzett érdemeit bizonyítja.

Feszty Szilveszter szép kort ért meg, 1910-ben ragadta el a halál Budapestén, ahova fiai kedvéért költözött. 92

életéve átívelte a 19. századot, hiszen nem sokkal Napóleon halála előtt született, jómódúvá, sőt gazdaggá tette családját, s szerencséjére még a boldog békeidőben tért örök nyugalomra. Gyermekéi örökölték szüleik tehetségét, bár napjainkban csak Árpád fiukról beszélünk, kevesen tudják, hogy két neves építész is volt a családnak, Adolf (1846-1900), aki a mai Andrássy út 14 palotáját tervezte, ám az akkor legkorszerűbbnek számító lakótelepet is épített, melynek összkomfortos lakásába maga is beköltözött, bár palotában is élhetett volna, és Gyula (1854-1912), aki Münchenben tanult, tervezett, vállalkozott, gazdasági zseninek tarthatjuk. Feszty Lajos (1852-1930) Eszterházy Mór herceg jószágkományszójaként kamatoztatta tehetségét. Béla öccse (1868-1928) pedig jogászként és mintagazdaként csinált karriert. A család csaknem minden tagja hosszú életet élt, kivétel a tragikus sorsú huszártiszt, István (1861-1895). A két leánytestvér, Ilona (1842-1896) és Gizella (1858-1953) életpályája is sima, göröngyöktől mentes úton futott. Tizedik gyermekként született Árpád (1856-1914), aki korának kedvelt festője, a századvégi Pest jellegzetes alakja volt, s talán az egyetlen festőművész, akiről legmonumentálisabb művét, A magyarok bejövetele című körképet, vagy másképpen panoráma festményt neveztek el. Az eredeti cím helyett ma is Feszty-körképet emlegetünk. Kisgyermekként kitűnt jó memóriájával és előadói képességével. Gimnáziumba Komáromban, Budán, majd Pozsonyban járt, ám ez utóbbi iskolából politikai ízü diákcsinnye miatt kicsapták. Alig múlt 16 éves, amikor egy vándorszínész társulathoz szerződött. A világot jelentő deszkák azonban nem hozták meg a várt és óhajtott sikert, így kénytelen kellett lenni ismét az iskolapadba kellett ülnie. Nem tudjuk, hogyan maturált, az azonban bizonyos, hogy 1874-ben már Münchenben folytat festészeti tanulmányokat. A „képíró” tehetségére hamar felfigyeltek, két évi ösztöndíjat kapott a magyar kormánytól, első nemzetközi sikerét az 1878. évi párizsi világkiállításon aratta Delelő című festményével. Még ugyanebben az évben Velencében töltött rövidebb időt, kisebb tanulmányokat festett, de az újabb sikert 1879-ben érte el, amikor Pusztai találkozás télen című festményére újabb háromévi ösztöndíjat kapott a művészeti tanács javaslatára. Az ösztöndíjjal a bécsi művészeti akadémián tanult tovább, ekkor készült a Golgota-trilógia. Ifjúkori festményei zsánerképek, érett korának legfontosabb alkotásai a Bányásztemetés és a Bánhidai csata. Még nem volt negyven éves sem, amikor megszületett főműve, A magyarok bejövetele. A 120x15 méteres gigantikus vászonról a későbbiekben részletesen beszélünk. Murális alkotásai a nyolcvanas évek elejétől készültek, ekkor kapott megbízást a Nemzeti Színház előcsarnokának freskókkal való díszítésére, majd az újonnan épült Operaház freskóinak megfestésére is. A megrendelők Bacchushoz kapcsolódó mitológiai jelenetekre gondoltak, ám a festő témát változtatott. A hangok eredetét kívánta megfesteni. A munka megkezdése előtt ismét Itáliába utazott – talán, hogy ihletet szerezzen –, Rómában, Nápolyban, Firenzében, Velencében és Szicíliában készített vázlatokat a tervezett nagy műhöz. Közel a munka befejezéséhez az opera akkori híres intendánsa Podmaniczky Frigyes, Erkel Ferenc és számos szakértő kíséretében munka közben látogatta meg a művészeket. Lotz Károly a nézőtér mennyezeti képeivel foglalatostkodott, Feszty pedig az emeleti

nagy társalgóban már csaknem kész volt az általa módosított téma kidolgozásával. Már akkor, az első bírálóktól is elismerő szavakat kapott, később pedig a hivatásos kritikusok is bőven dicsérték. Az újabb siker nyomán sorra jöttek az újabb megbízások. A Várpalotában falra vitte Tündér Ilona és Árgyélus királyfi meséjét, az Erzsébet kórházban két falképet is készített, melyeknek címe: Csatatéri jelenet és Erzsébet alamizsnát oszt. Az újonnan épült Igazságügyi Palotában Tüzesvas próba, Könyves Kálmán, Lovagi perdöntő párbaj, és a Tripartitum átnyújtása című falképei díszlenek. A Terézvárosi Kör dísztermét a 12 fő mesterséget szimbolizáló freskói tették látványossá. Munkáit akkoron jól megfizették. Most idézünk egy korabeli híradást a festő életmódjáról, sikerei csúcsán: „A Feszty-szalomba járatos volt majd mindenki, aki akkoriban valaki volt Budapesten. Nők közül a legszebbek, politikusok közül a legnépszerűbbek, művészek közül a leghetesebbek, korhelyek közül a legjobb ízűek. Fesztyben, bár maga el tudott volna élni egy csószkunyhóban egy darab szalonnán, megvolt a reneszánsz urak pompakedvelő vendégszeretete. És ő – anélkül, hogy tudott volna róla – vezérnek született. Akkor volt igazán Feszty Árpád, mikor egy tucat lelkes ember járt a nyomában. Feszty-szalonról beszélünk, pedig talán Feszty-udvart kellett volna mondunkunk.

A műterem a Bajza utcában volt, abban a házban, ahol ma a Petőfi Múzeum gyűjteményeit őrzik. Feszty Árpád apósa, Jókai Mór az emeleten lakott, és a költőkirály közelsége patetikus ünnepi hangulatot vegyített a mulató kedvünkbe. Móric bácsi – így neveztük Jókait – várátlanul szokott lejönni a falépcsőn, mely az emeletről a műterembe vezetett, és ilyenkor úgy éreztük, mintha olümposzi látogató ereszkedett volna le a földlakókhoz”. (Herczeg Ferenc)

Valóban nagy élet folyt a Bajza utcai villában, melyet a báty, Feszty Gyula tervezett. Feszty Árpád ugyanis korának egyik legszebb férfija volt. Megszámlálhatatlan szerel-

me közül kiemelkedik a nagy tragikával, Jászai Marival való tartós kapcsolata, melynek egyik epizódjaként a híres színésznrő féltékenységből csaknem felölte Fesztyt. Harminchárom éves, amikor, úgymond lehangrad, feleségül veszi Laborfalvy Róza lányát, az írófejedelem által ádoptált Jókai Rózát. Az újasszony maga is festőművészek készült, Münchenben tanult, ám férjének megígérte, hogy nem vesz ecsetet kezébe. A körkép megalkotásában mégis közreműködött, a fáma szerint Róza asszony festette a halottakat, azaz a csatában elesetteket. A körkép elkészültének évében született lányuk, Masa, aki ugyancsak a festészetnek szentelte életét. Sokat törődött a körkép karbantartásával, maga is javíttatta, restaurálgatta a festményen esett sebeket, melyeket a múltó idő ejtett a vásznon. A körkép országos sikere ellenére Fesztyt nagyon megviselte a rövid határidő miatti megfeszített munka. Így a következő nagy mű, a Bánhidai csata csak 1898-ban született. Meg kell jegyeznünk, hogy önarcképe minden monumentális festményen megjelenik. 1899-től 1902-ig családjával Firenzében él (Jókai ugyanis ekkor újra nősült, s elköltözött a Bajza utcai villából). Ezek alatt az évek alatt festette a Krisztus temetése című triptichonját. A művet több európai nagyvárosban is bemutatták, mindenütt nagy siker közepette. A berlini kiállítás után Vilmos császár a magyar művészt udvari festőnek kívánta meghívni, ám Feszty a megtisztelő ajánlat elől kitért. A sok sikert azután hatalmas anyagi bukás követte. A londoni kirándulásról visszatérő körkép ismételt felállításán még segédkezett 1910-ben, élete utolsó nagy kiállítását 1912-ben szervezte. A Nemzeti Szalonban százhatvan festményét állította ki. Ekkorra azonban már nem gyúlt újra a megszokott siker lángja. A nagy mulatságok emlékét őrző Kingyesre szeretett volna visszavonulni. Orvosai tanácsára a tengerparti Lovranba utazott, hogy fizikailag megerősödjék, s ott érte a halál 1914 május 30-án. Budapesten, a Múcsarnokban ravatalozták fel, s Ógyállán, a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.

Mi a körkép?

1785-ben Robert Barker új ötlettel-találmánnyal lepté meg a szűkebb, majd tágabb képzőművészeti közvéleményt. Egy régi álmod szándékozott megvalósítani, azt a törekvést, mely a festőknek évszázadok óta egyik vezérfonala volt. Olyan műalkotást kívánt létrehozni, melynek maga a műélvező a néző is szereplője. A néző lelki részese a cselekménynek, fizikailag pedig mintegy része a műtárgynak. E törekvés évezredekre tekint vissza, Európában Kréta-Mykéne kultúra palotáiban látunk természet-ábrázolású falképeket, s jeleneteket, melyek a Kr. Előtti 16. században készülhettek. Természeti képeket, a korabeli tájat festették a Pompeiben feltárt lakóházak falára is, ezzel mintegy a szobát helyezve a természetbe, avagy a természetet a szobába. A törekvés tovább élt a reneszánsz, majd a barokk időkben, ámde a táblaképek kiszorítani látszóttak a murális alkotásokat.

Barker köralakú festményt alkotott a körgyűrű első felületére festve a tájat, a néző pedig a hatalmas vászongyűrű közepén állva periferikus látásával szinte érzékeli a mellette és mögötte levő tájrészleteket is. A szabdalmat nemsokára többen átvették, így a 18. század végén létrejött egy új műfaj, melyet panoráma vagy cikloráma műfajnak nevezünk. Fontos tudnunk, hogy meg kell különböztetnünk a festészet többi műfajától, azaz nem lehet a panorámas festmény kvalitását a freskóval vagy táblaképpel összevetni. E műfaj pontos elméleti és technológiai kritériumait J. Mesdag holland festő fogalmazta meg a Hágában ma is látható panoráma festménye, a Sceveningeni táj ürügyén. A korai panoráma festmények ugyanis

szinte kivétel nélkül tájat ábrázolnak (így a mindmáig látogatható thuni, salzburgi, hágai festmények). Az a ki nem mondott igény adta e képek tartalmi felépítését, melyet a népnyelv így fejez ki: „teljesen olyan mint az igazi”. Így aztán az egykori (s mai) néző egy képzeletbeli léggömb kosarából láthatta az általa is jól ismert városképet vagy tájat. Mi, az utókor gyermekei pedig az idő kerekét visszaforgatva élvezhetjük pl. a 19. század eleji Salzburg látványát, örömmel ismerve fel néhány ma is álló épületet s a változatlan táj részleteit. Rövidesen, a 19. század első harmadától, az új technika térhódításával együtt új igény is jelentkezett. A látogatók nemcsak lánképeket, hanem eseményeket is igényeltek, melyek az adott környezetben játszódtak le. Ezen köziginyt kielégítendő, sorra születtek Európában, majd Európán kívül is azok a körképek (számuk több mint százra tehető), melyek egy-egy történelmi eseményt dolgoztak fel, a műélvezőt mintegy részesévé téve – nemcsak szemlélőként – ezeknek a történeteknek. A műveket két témakörre bontjuk. Egyik csoport biblikus eseményeket dolgoz fel, elsődlegesen a Golgota eseménysort (pl. Einsiedeln, Altötting), míg többségük csatajelenetet, méghozzá az alkotó szemszögéből nézve győztes csaták eseményei jelennek meg filmszerűen a körvásznon (Waterloo, Gettysburg, Innsbruck, Plevén, Wroclaw, Moszkva, Ópusztaszer). A képek mérete megközelítőleg (120x15 m), méghozzá két okból: a kép közepére állva, mintegy húsz méter távolságról, szemünk ekkora függőleges szférát képes befogni, tehát körbefordulva, minden más különösebb mozgás nélkül magunk is át-

élhetjük az ábrázolt jelenetek folyamatát. Ezért tehát a 15 méteres magasság, a hosszúságot is gyakorlati ok határozza meg. A képek látogatottsága a viszonylag rövid (néhány éves) újdonság után visszaesett, hiszen a múlt században még nem volt a maival összevethető idegenforgalom, így az óriás festmények vándorútra keltek, és a már fennálló, nagyon drága, különleges világítású épületek azonos méretű (mintegy 40 méter átmérőjű), festmények bemutatását tették lehetővé. Innen a mintegy 120 méternyi képhossz. Hengerekre felcsévélve utaztak a képek vasúti kocsikon Berlin-től Szentpétervárig vagy Moszkváig, Londontól Budapestig, Párizsig. Százazrek, milliók számára játszottak el, a Lumière testvérek találmánya előtt, a régi idők mozijaként a legendás történelmi sorsfordulókat. A körkép

Trogmayer Ottó

át vetült a színes felületre, így persze más-más hatása volt a képeknek borús, vagy napos időben, vagy alkonyatkor.

át vetült a színes felületre, így persze más-más hatása volt a képeknek borús, vagy napos időben, vagy alkonyatkor.

Feszty panorámaképe

Feszty barátaival, párizsi kirándulásuk során találkozott először a panoráma műfaj egyik reprezentánsával, a Detaille és Neuville által megfestett csataképpel. A látvány oly mély benyomást tett rá, hogy hazatérve lelkesen mesélte el apósának legújabb tervét, megfesti a biblia alapján az Özönvíz-jelenetet körkép formájában. Jókai, aki maga is a honfoglaláshoz kapcsolódó romantikus regényén dolgozott, figyelmeztette vejét a közelgő ezeréves évfordulóra, témaként ajánlva a honfoglalás valamelyik eseményét. A festő fantáziája megindult, kapva kapott az ötleten, s testvérével, Gyulával összefogva hozzálátott a nagy terv megvalósításához. Létrehozták a Magyar Körkép Társaságot. Élén Andrassy Tivadar gróf, a parlament alelnöke állott, s az alaptőke 140000 forintra rúgott. Az első vázlatokat, melyek a helyszínen készültek, 1891 júliusában mutatta be a főváros tanácsának, telket, illetve telekbéreltet kérve a tervezett épület számára olyan helyen, mely méltó a gigantikus tervhez. Közben szerteágazó tanulmányokat folytatott a honfoglalás korabeli viseletekről, kis könyvtárat gyűjtött össze a témakörből, s számos régi tárgyat is vásárolt, melyek a Kaukázus környékéről származtak. A szerződés a Fővárossal 1891 decemberében jött létre, melyben kibérelték az Andrassy út végétől balra eső, a Bimbó út és az Állatkerti út közötti 633,6 négyszögöl területet, 1892 január elsejétől 32 évi időre. A kivitelezési határidő igen rövid volt, mindössze két év állt rendelkezésükre az építkezésre, és a festmény létrehozására, hiszen azt csak a kész épületben felfüggesztett vászonra lehetett elkészíteni. Feszty, három művésztársával a Kenderecske falu melletti Volóci völgy egyik dombocskáján négyoldalú szaletlit építtetett, melynek ablakaiból a négy művész lerajzolta a tájat. Így jött létre az a körvázlat, melybe Feszty belekomponálta az általa megálmodott jeleneteket. Társai, a kor neves festői, Mednyánszky László, Spányi Béla és Újvári Ignác voltak. A már csaknem kész épületben a Belgiumban szövetett hatalmas vásznat 1893 januárjában függesztették fel. A legenda szerint Fesztyt a hatalmas fehér vászon látványára olyan tériszony kerítette hatalmába, hogy elájult. A vázlatról diaposzítíveket készítettek, s ezeket felvetítve szén-

nel kontúrozták a domborzatot és a figurákat. Ezután az égbolt, majd a főalakok megfestése következett. A munka haladt, ám az átadási határidő vésszesen közeledett. Bevonták az egyes jelenetek kidolgozásába Vágó Pált, Papp Henriket és Pállya Celesztint, majd Olgyay Ferencet, Barys Adolfot, Ziegler Károlyt és Mihalik Dánielt is. Mint már említettem, Feszty is besegített Korabeli anekdoták több, név nélküli segítőtársáról is szólnak. Vödörszám hozatták a kávé, számolatlan üveg pezsgő volt behűtve, hogy a művészek szomjukat olthassák. Feszty „udvari” muzikusa, Dankó Pista húzta a vígatót és a hallgatót.

Az eredeti határidőt nem sikerült betartani, így aztán a nyilvános átadásra 1894 Pünkösdjén került sor. A festmény óriási sikert aratott. A visszhangról a korabeli sajtó tudósít, de erről beszélnek a megmaradt, valamint a képről kiadott ismertetések. Az alábbi idézet kiadója ö z v Feszty Árpádné Jókai Róza, azonban stíluskritikai alapon többen feltételezik, hogy a szöveg megfogalmazásába talán Gárdonyi Géza is belesegített.

„A Vereckei szorostól a mai Munkács vidékéig terjedő hegyláncot, amelyet Verhovinának neveznek, rutének lakták, rutének lakják ma is. A rutének azonban nemcsak, hogy ellen nem állottak a magyarok seregének, hanem azokat barátságosan fogadva melléjük szegődtek és nekik a hegyeken keresztül vezetők gyanánt szolgáltak. Ebből is látjuk, hogy a magyarokat nem a pusztítás és öldöklés vágya vezérelte, mint p. o. a tatárokat. A magyarok hazát keresni jöttek. Azt a hazát, amelyről szóhadgyomány után már sokat hallottak, Attila örökét. És csak az ellenálló törzseket támadták meg – azonban barátságot kötöttek azokkal, akik erre hajlandónak mutatkoztak.

Árpádnak államalkotó ereje és bölcsessége abban is megnyilvánult, hogy a vitézi harcban legyőzötteket még egyszer meg tudta hódítani bölcs mérsékletével és szellemi fensőbbiségével. A ruténekkal szövetséget kötve, az ő vezetésük mellett haladtak a Vereckei szorostól kezdve mindinkább táguló völgyben, amíg a hegyláncok végső nyúlvánait elérve, a mai Munkács vidékére

értek, ahol a régen keresett föld, a nagy magyar alföld rónái tárultak fel szemek előtt.

A hegyi utazás véget ér. Hátralátszanak még a Volóci hegyek hófedte csúcsai. Elöl jobbra a Lovácska, balra a sűrű erdővel borított Hosszúhát végzik a Kárpátok nyúlványait. A Lovácskától külön elszakadva áll egy kisebb hegy magában, a munkácsi hegy, amelyen később Zrinyi Ilona híres vára állott.

Itt e helyen léptek be a magyarok a tulajdonképpen keresett hazába, itt találkoztak először ellenállással. Latorcz vezér az Ungi herczegnek csapataival. Feszty Árpád körképe ezt a jelenetet tünteti fel.

A szintér közepe egy régi földvár, amelyenket a szlávok és a dákok készítettek maguknak erősség gyanánt. Leó pápa szerint a szlávok „szeretnek meredek, hozzáférhetetlen helyeken tartózkodni”.

Ezen meredek helyeken ütötték fel tanyáikat az ott, földbe ásott barlangokban és fából összerótt házakban laktak. Körülkerítették azt földsáncokkal és fakarókkal (polizadokkal). A kiállóbb csúcsokra fából összerótt őrtornyokat állítottak, hogy a közelgő ellenséget már messziről megfigyelhessék és a tornyokból védekezhessenek. Ott, ahol könnyen jutottak kőhöz, mint e helyen is, kőfállal kerítették el tanyájukat. Az ilyen kőfállal kerített, messziről fehérülő erősségeiket „Billi Grand”-nak, vagy „fehér várnak” nevezték, ellentétben a fával és földdel kerített várakkal.

A bejárat mellé két őrtornyot is állítottak, sőt – nagyobb biztonság kedvéért – az általuk félelmetesnek tartott „Cserni bog”-nak, a fekete Istennek, idomtalan nagy alakját is felállították kapubálvány gyanánt.

De sem a kőkerítés, sem az őrtornyok, sőt maga a félelmes „Cserni bog” sem védte meg őket a bejövő magyarok ellen. A martalócok által elrabolt szláv leányok is hiába nyújtják felé kezeiket segítséget kérve.

A szláv pap is hiába áldozott isteneiknek. Most ott haldoklik a véres köveken, amelyet a szláv összesség elhagyott s körülötte az oltár védői is mind hálva fekszenek.

És hiába hozta el Latorcz vezér az ő seregét Ungvárról a szoros nyílásához, a magyar lovasság szilaj rohama ellenében meg nem állhattak, Latorcz vezér maga is elesett a harcban, holtteste a völgyből kiömlő folyó vizébe dobott, amelyet azóta Latorcza vizének neveznek.

„Munkás” egy nap volt!

Így szólának a magyarok e napon a hagyomány szerint ezt – valószínűleg nem annyira a csatára mint inkább a hegyeken való átkelésre értve – és azóta annak emlékére maradt fenn a mai Munkács elnevezés.

(Anonymus szerint ezen ütközettel elfoglalták az Ungi tartományt és ott negyven napig pihentek vala. Az itt lakó népek ez időtől fogva és innen ösmervén csak őket, elnevezték őket „Ungar”-oknak. A görög írók állandóan „türk”-oknak nevezik. Constantine császár szerint, több nemzetségből állottak. A Kabar, Nyék, Megyer, Tarján, Jenő, Kőrös, Kurta, Gyarmat és Kazi nemzetségekből. Árpád a Megyer nemzetség vezére volt, s amidőn őt választották az összes törzsek fejedelmévé, valóságos, hogy a fővezér nemzetségének, a Magyar nemzetségnek nevére származott magyar elnevezés.)

A csatának immár vége.

A szlávoknak még itt-ott ellenálló csapatját csakhamar elsöpri a magyarság „rajta-rajtája” – mint a vihar az út porát – a földvár leégve – lakói elszaladtak, a barlanglakások üresek, csak egy pár ott feledt holmi jelzi, hogy még kevéssel ezelőtt békésen tanyáztak itt a bennszülöttek.

(A művész bátran tehetette oda az elhagyott ház udvarára a köleskásás tálat, mert a köles volt az itteni szlávok főtápláléka.)

Leó császár írja róluk:

„Nagyon mértékletesek. Főfelelők a köles. Egyébként nem is igen művelik a földet.”

A földvár már csak egy rom.

Árpád fejedelem kíséretével felkaptat a dombra, kapálódzó lovát visszarántva, végig tekint a sík mezőn, amely kitárul előtte, a jó legelőkkel, vizekkel megáldott földön – Attila örökén, a magyar nemzet jövőndő hazáján.

Árpád előtt a szláv foglyok csoportja – akik kétségbeesetten, részben megadással és hódolattal tekintenek a fejedelem alakjára, mintegy önkéntelenül érezve, hogy az ő hatalmának, az ő felsőbbségének ellenállni nem lehet.

Utána tódul az asszonyok sokasága, szekéren, lovon, avagy bivalyháton ülve, nomádnépek szokása szerint.

Az asszonyok négy ökrös szekerét vezető hajcsár néhez, de biztos léptekkel töltet előre – szemével azt a földet nézve, amelynek terményeit ő fogja ezen túl élvezni, amelyen ő fog ezentúl lakni, ő és minden ivadéka.

A honfoglalás eszménye e két alakban fejeződik ki legerősebben.

Amíg a fejedelem sastekintetével az új hazában a nemzet jövőjét látja, a magyar paraszt a földet nézi, amelyet birtokába vesz.

A bevándorlók tarka tömegéből kiválik a fejedelem asszonyának nomád ízlés szerint, ökörfejekkel, lófarkkal díszes szekere, amelyet négy ökör húz, egymás mellé fogva. Megkülönböztetésül a többtől és mert van módja hozzá. Ahol nem elég széles az út a négy ökörnek – van ember – van szolga elég, aki a fejedelmi asszony-nak utat vágjon, ha kell.

A Hosszúhát alatti völgyben hajják a sok marhát – a gulyákat, a méneseket, az igavonó és teherhordó állatok sűrű csoportjait, mert mint Leó császár feljegyzi rólunk: „Nagy csapat jószág, lovak és teherhordó állatok követik őket, részint, hogy élelmet és italt szolgáltatassanak és hogy minél többnek látszassanak.”

Sátortábor után lenn a völgyben, hogy a nap fardalmait kipihenjék, fent az elpusztított várnak meredek fokán pedig hálaáldozatra gyűlnek össze a népek. A csata sorsa nem aggasztja már őket – a hadiszerecsse eldőlt – a diadal biztos.

Az első diadal ebben az országban. A régi magyarok áldozásaihoz nem kellett sok előkészület.

A Rabonbánok, Gyulák, Kádárok, Korkászok valamint a Táltosok és a Bonczok együtt járnak a táborral. Fehér ló van elég kéznél. A máglyát csakhamar megrakják. A máglya még nem ég csak füstölög, de füstje szépen száll az égre, a nap mezejére a Hadúr felé.

A főtáltos áldást rebegve terjeszti karjait az ég felé, a főboncz kivont karddal várja már a megtorpanó áldozat lovat, amelyet két legény vezet. A régi hit papnői, a „dali bábák” virágokat hintve, énekszó mellett táncolják körül a máglyát.

A garabonczok megfújják hársfakéregből készült hosszú kürtjeiket, megütik a dobot, síppal, dobbal nagy garral biztatják a tűzisten szellemét, hogy lángja magasra csapjon.

A síkság felett kiderül az ég, mint a reménység. A körképnek egyik legmegkapóbb oldala ez a hangulat, amelyben a művész az eseményt lejárthatja, s amelyben hatalmas kompozícióját elhelyezi.

Míg a hegyek felől a viharral együtt zúdul le a magyarság ellenállhatatlanul, mintha viharból kelt volna ki, másfelől a keresett új haza felett, a felszakadó felhőkön át biztatóan mosolyog a kék ég a honfoglalók felé.

1898-ban a festményt Londonba szállították az ottani

világkiállításon mutatták be. A visszhangról meglehetősen vegyes híradásaink vannak, nem valószínű, hogy a budapestihez hasonló siker lett volna, hiszen a jó londoniaknak fogalma sem lehetett arról, mit jelent a kortárs magyarok számára a honfoglalás 1000. évfordulója. 1909-ben érkezett vissza a körkép Budapestre, ám az eredeti, Feszty Gyula által tervezett épületet lebontották, hiszen zavarta az akkor épülő Szépművészeti Múzeum területét. A főváros a Városligetben biztosított helyet, ahol a fa konstrukciós épületben helyezték el. Itt már villanyvilágítás is volt. Az újabb felállításnál még Feszty maga működött közre és megkíséreltek az eredeti diorámához hasonló előteret létrehozni, itt azonban már a Latorca forrását nem imitálták. A két világháború között többszörösen kisebb restaurálást végeztek a festményen, ám az épületet 1944 telén, Budapest ostroma során többször is aknátalát érte, s a festmény egy része elégett, illetve leszakadt. 1947-ben elsődlegesen Feszty Masa kezdeményezésére körképmentő társaság alakult, mely gyűjtést rendezett. A Fővárosi Levéltárban őrzött iratok szerint mindenki adakozott, így a listán megtalálhatjuk Rákosi Mátyás és Schlachta Margit nevét is. A kor hangulatának megfelelően azonban a bizottság titkára Amerikába távozott. A festmény darabjai előbb a Műegyetem könyvtárába, majd a Kiscelli Kastélyba kerültek, közben Masa néni néhány darabot kivágva könyvrületes adakozást végzett. Végezetül aztán a Magyar Nemzeti Galéria Kossuth téri raktárába tették hengerekre, miután a hatalmas udvarán kiterítették és az emeleti ablakból készült fényképek alapján tudták kideríteni mennyi eredeti maradt a monumentális festményből a többé-kevésbé hálás utókor számára. A magyar állam

tulajdonába került, azután 1975-ben bízta meg a művelődési miniszter a Móra Ferenc Múzeumot, gyakorlatilag innen számítjuk a körkép újjászületésének, restaurálásának történetét. Hosszas huzavona után az igazi restaurálásra 1990 és 1995 között került sor évtizedes előkészületek nyomán.

Napjainkban e különleges műfaj szinte reneszánszát éli. Sorra újulnak meg a régi vásznak (Luzern, Alt-Ötting, Basel) s népesülnek be alakokkal az újak is (Bad-Frankenhausen, Phenjan, Bagdad). Csak Kínában 16 új panoráma festmény született az elmúlt évtizedekben.

Európában új körképet festett Hans Kloss német festőművész Lorch-ban (Keresztes hadjárat) és Roger Hallett (Béarn panoráma) a jengerparti kisvárosban, Béarnban... Sanford Wurmfeld New Yorkban megfestette az első absztrakt körképet (Cyclorama 2000), melyet jelenleg Hagenben őriznek.

Különösen figyelemreméltó Yadegar Asisi perzsa-német festő tevékenysége. A művész Bécsben született (1955), Drezdában tanult építészetet. Számos nagysikerű körképet alkotott számítógép-vezérelte robot segítségével. (Az új berlini városközpont; Hanza város madártávlatból) Legújabb nagysikerű műve a Lipcsében 2003-ban megnyílt „8848 Everest”. A festmény központja úgy van kiképezve, mintha egy 6700 méteren lévő táborhelyről néznének fel a világ tetejére. Lélegzetelállító.

A festmények vándoroltatása helyett pedig évszázadunkban embermilliók kelnek vándorútra a más, az új megismerésének igényével, s találkoznak a Barker által létrehozott különleges műfajjal, a panoráma festészettel is.

Trogmayer Ottó

Részlet a Feszty-körképből

A hely legendája

Ópusztaszer és a Feszty-körkép találkozása

A Feszty-körkép restaurálásával kapcsolatban életre hívott alapítvány, illetve annak tevékenysége már az Ópusztaszeri Emlékpark és a Feszty-körkép tényleges egybekapcsolódásának története. Úgy vélem, hogy ezt kötelességem kiemelni, hiszen a Körkép maga már a hetvenes évek közepén lekerült Szegedre, de sorsa akkor még nem döntetett el. Korábban a Körkép megmaradt darabjait a Magyar Nemzeti Galéria őrizte. A Szegednek való átadás normális és tisztességes megoldás volt, mert egyéb feladatai mellett nem fordított volna túl sok figyelmet a Magyar Nemzeti Galéria a Körkép közreadásában. Amikor tehát 1974-75-ben a mű lekerült Szegedre, elkezdődött az állagmegóvó munka, amelyet Kisterenyei Ervin vezetésével restaurátorok és restaurátorhallgatók végeztek. Tulajdonképpen az ő munkájuknak az eredménye, hogy a mű felállításra kerülhetett, ők rakták le az alapot. De a felállításig még sok idő telt el, hiszen a konzerválást követően csak a rotunda építészeti munkálatainak előre haladtával, 1988-ban merült fel az a kérdés, hogy a Feszty-körkép esetleg Ópusztaszerre kerüljön, és jelen esetben az *esetleg* szón van a hangsúly, mert a köztudat úgy tartja számon, hogy az eleve eldöntött tény volt, holott csak

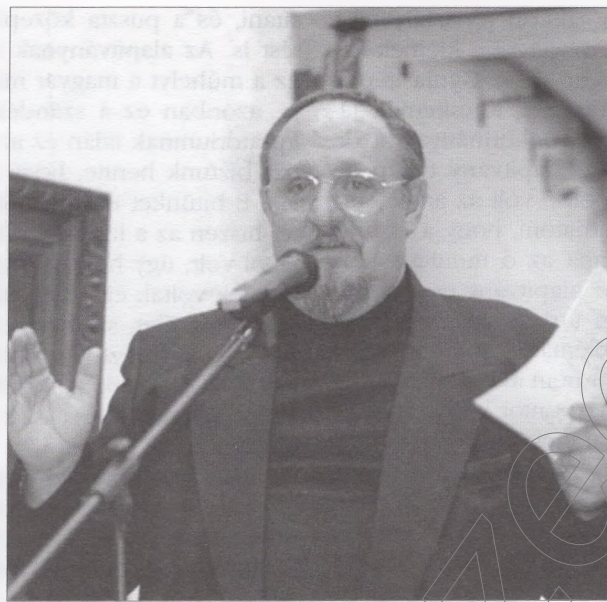
1989. végén született meg a végső döntés.

1988-ban először a restaurálás kérdéseinek megvitatása indult el. Szakemberek és szakbizottságok foglalkoztak a körkép restaurálási problémáival, majd ezt követően a munka elvégzésére tendert írtak ki, amelyre két restaurátor csapat jelentkezett, egy magyar és egy lengyel szakgárda. A magyar csapat jelentkezését az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség Restaurátor Osztályának akkori vezetője, Velledits Lajos jegyezte, társa pedig Kisterenyei Ervin volt. Két kitűnő restaurátor és Kisterenyei Ervin a műre vonatkozó minden információval rendelkezett. A lengyelekhez különböző bizottságok utaztak ki megnézni, hogy hogyan dolgoznak. Előnyük volt, hogy referenciaként mögöttük ott volt egy elvégzett munka, és rendelkeztek egy szabadalommal, amelynek lényege az volt, hogy képesek voltak függőleges helyzetben is dublítani. Ismertek és alkalmaztak egy olyan megoldást, amely alapján az eredeti vászonnak megfelelő hordozóanyagot helyeztek el, amelyre függőleges állapotban dublították a megmaradt darabokat.

A döntés nem volt egyszerű, hiszen nagyon komoly szakmai viták zajlottak, és a nemzeti büszke-

ség kérdéseként merült föl, hogy magyarok vagy lengyelek dolgozzanak ezen a nagy munkán. Tanú lehet erre Szabó G. László kollégám, aki végigdolgozta ezt az időszakot és sokat tett azért, hogy az olykor-olykor megfeneklő ügy kilendüljön a holtpontról. Az ő általa összegyűjtött dokumentumok nagyon jól mutatják, hogyan tolták a testületek, felelős emberek arrébb a döntés ügyét, igyekeztek elkerülni az állásfoglalást. A döntés valóban nem volt egyszerű, hiszen még a kompetencia sem volt egyértelműen tisztázva.

Bereczky Lóránd

Közben 1989. augusztusában – ha jól emlékszem, augusztus 19-én – újjáalakult az Országos Emlékbizottság, amelynek volt arra jogosítványa, hogy Ópusztaszerre vonatkozóan állásfoglalásokat, döntéseket fogalmazzon meg, adjon ki. Nagyon sok tagja volt az emlékbizottságnak, több országgyűlési képviselő, országos és helyi vezetők, művészek stb. Az augusztusban megalakult emlékbizottság elég hamar, december 5-én fontos döntéseket hozott. Ma már azt mondhatjuk, hogy Ópusztaszer és Feszty-körkép találkozására 1989. december 5-től hivatalos, amikor is a testület állást foglalt és határozatban mondta ki, hogy az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkban kerüljön elhelyezésre a Feszty-körkép. A szituáció több mint érdekes, mert a rotunda már majdnem elkészült. Az elhelyezésre vonatkozó döntés körüli időben a kormány garanciát vállalt a Feszty-körkép restaurálásának finanszírozására. Ez azt jelentette – előre vetítve a számokat –, hogy 2,7 millió dollárnak megfelelő összegre, ami akkori árfolyamon kb. 300 millió forint volt, garanciát vállalt a kormány, azaz finanszírozta a restaurálást. Az elhelyezésre vonatkozó döntéssel egy időben az Emlékbizottság magára vállalta azt a döntést is, hogy kimondja a restaurálás munkálatait a lengyelek végezzék el. Ez egyhangú döntés volt, a jegyzőkönyvek azonban megőrzik a döntést megelőző vitát is. A feladat ellenőrzését és az indításként kapott 50 millió forint kezelését a kormány a Csongrád Megyei Tanácsra bízta, a szakmai felügyelőnek pedig az akkori Művelődési Minisztériumot jelölte ki. Nem szabad elfelejtenünk, hogy mindez egy forrongó társadalmi időszakban zajlott, hiszen az ország a december környeki négy igenes szavazásra készült, majd pedig a következő év tavaszán volt az első szabad választás.

1990. márciusában a Csongrád Megyei Tanács – mert hiszen az önkormányzat csak a nyári önkormányzati választások után alakult meg – létrehozta azt az alapítványt, amelynek feladata volt a restaurálásra szánt összeg kezelése, a munka megszervezése, az árvták bonyolítása és a szakmai feltételek, il-

letve ellenőrzés kialakítása. Tehát az alapítvány volt a felelős azért, hogy a munka elinduljon és a megálmodott ütem szerint elvégződjék. Az alapítvány alakuló ülésétől kezdve – 1990 júniusában volt az első ülés – különböző tárgyalások befejezéséig a munka feltételeinek megteremtéséért, az árvták lefolytatásáért dolgozott. Azért volt szükség árvtára, mivel a lengyel féllel elkezdődött megbeszélések, 88-89-ben még egy más elszámolási rendszerhez igazodtak, ebben az időben a két ország között egyszerű rubel-elszámolási rendszer működött. Tervbe is volt véve, hogy a finanszírozást a lengyel állam adósságából kellene megoldani. A rendszerváltást követően ez az elszámolási rendszer pillanatok alatt összeomlott, megszűnt a KGST és az országok közötti gazdasági kapcsolatrendszer dollár-alapúvá vált. Tehát a dollárhoz viszonyítva kellett minden költségről, az átszámításról, az árfolyam kérdésekről komoly megbeszéléseket és vitát folytatni a lengyel partnerrel, és már szó sem lehetett arról, hogy más államközi viszonylatokba keverődjék be a restaurálás finanszírozásának ügye.

lasi rendszer működött. Tervbe is volt véve, hogy a finanszírozást a lengyel állam adósságából kellene megoldani. A rendszerváltást követően ez az elszámolási rendszer pillanatok alatt összeomlott, megszűnt a KGST és az országok közötti gazdasági kapcsolatrendszer dollár-alapúvá vált. Tehát a dollárhoz viszonyítva kellett minden költségről, az átszámításról, az árfolyam kérdésekről komoly megbeszéléseket és vitát folytatni a lengyel partnerrel, és már szó sem lehetett arról, hogy más államközi viszonylatokba keverődjék be a restaurálás finanszírozásának ügye.

Az alapítványnak sikeres korszaka volt ez az időszak, hiszen létevel, elemzéseivel és állásfoglalásaival biztos háttérrel jelentett a tárgyalók számára. A lengyel partnerrel való huzakodás mellett a hazai viszonyok is nehézséget okoztak. Ebben az időszakban új cégek születtek, régiek haltak el, felemás volt a szabályozási rendszer, hiszen az alapítványnak nem volt pénzügyi kérdésekben tárgyalási joga, tehát külkereskedelmi engedéllyel rendelkező céget kellett a tárgyalások menetébe bekapcsolni. Kezdetben a FERUNION volt a külkereskedő, ők 90-ben bedobták a törülközőt. Új céget kellett keresni, és szerencsés megoldásként egy szegedi cég, a VIDIATRADE lett a partner, és a tárgyalásokat az akkor már önkormányzattól segítséget adó pénzügyi szakember, Ratkai Imre vezette. A megbeszélések, viták eredményeként az induláskor kért 3,5 millió dollárról sikerült 2,7 millió nagyságrendben megállapodni. Visszatekintve megállapíthatjuk, hogy a vitákat nem sínylette meg a restaurálási munka, sőt, az időszak sikeresnek is tekinthető. Az alapítvány, létrejöttét követően azonnal komolyan kezelte feladatát, megjelölte a legfontosabb teendőket, szigorú pénzkezelést valósított meg. Természetesen nagyon sok mindenre volt szükség, hogy zökkenőmentes legyen a restaurálás menete, és úgy vélem, érdemes megemlíteni, hogy kik voltak azok a kurátorok, akik a munkát végezték. Szeged és a Múzeum képviselőiben Trogmayer Ottó, a Művelődési Minisztérium

képviselőjében Bodó Sándor, akkori főosztályvezető, volt kuratóriumi tag. A pénzvilágot a kiemelt kamatot adó Mezőbank igazgatója, Kaba Gyula képviselte, tag volt a helyi polgármester, Kecskeméti János és természetesen a megyei önkormányzatot dr. Lehmann István képviselte. Az alapítvány titkári teendőjét Szabó G. László látta el, ő volt az alapítvány mindenese. Túlzás nélkül állíthatom, hogy a testület működésének a fundamentuma az ő munkája volt. Egy személyben közvetített az alapítvány és a bizottság között, mindent észben tartott, levelezett, és igen jól intézett minden problémát. A kurátorok pedig igyekeztek munkájában őt nem akadályozni.

A kuratórium egységes álláspontot képviselt a tekintetben, hogy a kormánygarancia a Feszty-körkép restaurálására biztosított fedezet, abból másra fordítani nem lehet egy fillért sem. Tehát az épület megvalósításához ebből a pénzből forrást nem lehetett biztosítani. Egyetlen kivételt szavazott meg a kuratórium: a világítás megépítését. Az volt az álláspont, hogy befejező szakasznál a restaurálást ahhoz kell igazítani, amilyen világítás lesz az épületen belül. Tehát a kuratórium úgy foglalt állást, hogy a világítás a restaurálás része. Visszamenőleg megállapítható, hogy a kuratórium jó gazda volt, hiszen a megadott keretből jó minőségben elvégeztette a restaurálást, sőt még maradt is egy csekély összeg, amelyből tovább tud működni az alapítvány. Természetesen most már nem a körkép, hanem az ópusztaszeri emlékpark munkáját sokkal szerényebb körülmények között segítő. Hangsúlyoznunk kell, hogy szakmai kérdésekben is elég hamar egységes álláspont alakult ki. Közmegegyezés volt atekintetben, hogy a szakmai munka ellenőrzésére nemzetközi zsűrit kell működtetni. Már a szerződés megkötésekor olyan biztosítékot építettett ki az alapítvány, amely szakaszolta a munkát, és egy-egy szakaszban elvégzett munka kifizetésére csak a nemzetközi zsűri álláspontja után kerülhetett sor. Jellemző tényként szeretnénk megemlíteni, hogy a meghívott magyar szakemberek nem vettek részt a nemzetközi zsűri munkájában. A zsűri külföldi tagjai minden egyes alkalommal jelen voltak, és a munkájukat honorárium nélkül végezték. Három nagy etapot zárt a nemzetközi zsűri: a munka kezdetekor és az állagvédelmet követően foglaltak állást, a következő etap a képdarabok felhelyezése után volt, a harmadik pedig, amikor az ünnepélyes átadás előtt, július 12-én gyakorlatilag átvették a körképet. A külföldi szakemberek nagyon segítőkészen álltak a feladathoz, amit igazolhat az is, hogy mi a Magyar Nemzeti Galériában is sokat profitáltunk ebből az együttműködésből, hiszen saját gondjainkban komoly konzultációt folytathattunk velük. Még közös munkára is sor került, amelynek során speciális fotózási eljárásokkal ismerkedhettünk meg.

Az alapítvány életében sok nehéz és izgalmas feladat adódott. Izgalmas volt a műhely megteremtése, amelyben Szolcsányi kollega volt igen eredményes és aktív. Honvédségi területen alakítottuk ki a műhelyt, amely nemzetközi minősítésben is megállta volna a helyét. Amikor a konzerváló anyagot kellett eltávolítani, tizenhatszoros levegőcserét kellett bizto-

sítani, és a puszta közepén kellett megoldani a fűtést is. Az alapítványnak volt olyan szándéka, hogy ez a műhely a magyar múzeumi területnek megtartja, azonban ez a szándék csak szándék maradt. A kuratóriumnak talán ez az egyetlen fiaskója. Történelmül bízunk benne, hogy el fog készülni a restaurálás. E hitünket egyszerű emberi számítás is erősítette, hiszen az a kitűnő műhely még lakott területtől is távol volt, úgy hogy a munkát végző kollegák kénytelenek voltak éjjel-nappal dolgozni. Szinte belterjesé vált az élet, szaporodott a lényeg restaurátorcsapat, ami csak azt bizonyítja, hogy egészséges emberek foglalkoztak a Feszty-körkép restaurálásával. Volt tragikus baleset is, közlekedési baleset követelt áldozatot.

Visszatekintve azt mondhatom, hogy az alapítvány a feltételek megteremtésében, a munka körülményeinek segítésében, az emberi problémák kezelésében, a jó értelmű lobbizásban vállalt szerepet. Abban volt a kuratórium tagjainak érdeme, hogy maximális odaadással, jó szándékkal és felkészültséggel segítettek ezt a nem egyszerű munkát. Az alapítvány tevékenysége sikertörténet.

Nem volna teljes a kép, ha elhallgatnánk, hogy épp a Feszty-körkép kapcsán Ópusztaszer megítélésében a közgondolkodásnak vannak olyan sávjai, amelyek nem tekintik értéknek a Körképet és az Emlékparkot. E kérdésben komoly viták zajlottak, és következtetésként annyit mondhatok, hogy véleményem szerint minden népnek joga van arra, hogy legendája legyen. A legendával pedig nincs baj addig, amíg szőrösszívű tudósok, tájékozatlan politikusok nem akarják kihasználni. Ha körülnézünk Európában, mindenütt találhatunk Ópusztaszerhez hasonló, a múltat, a jelent és a jövőt egybekapcsoló emlékhellyel. Az alapítvány azzal is igyekezett az Emlékpark jelentőségének megértését segíteni, hogy nemzetközi tanácskozást szervezett a jelenség megítéléséért, amelynek eredményeként megalakult és a mai napig működik a világban fellelhető körképek gazdáinak szövetsége. Természetes dolog, hogy a televíziót megelőző és megelőlegező panorámakép ma már nem versenyezhet a televízióval. De tartalmaz olyan vonásokat és olyan kulturális kapcsolódási lehetőségeket, amely figyelemre méltó egy nép története és jelene szempontjából. Ópusztaszer egy rendkívüli lehetőség, hiszen természetvédelmi környezete van, méghozzá olyan, amelyet dolgos ember két keze által teremtett. Érdemes ide eljönni, mert itt lehet pihenni, szórakozni és művelődni. A Körkép mellett itt van az ország egyik legszebb skanzene, amely a községházával és az iskolával unikális emlékeket őriz. Kulturális kincs az Ópusztaszeri Történelmi Emlékpark és a közönség visszaigazolva, hogy szereti ezt a helyet, érdekli az itt felfedezhető értékek köre. A mi dolgunk, hogy megőrizzük ezt a szeretetet, és hogy úgy bővítsük a park szolgáltatásait, hogy még inkább érdemesebb legyen ide eljönni azoknak, akik értelmes módon kívánnak pihenni és szellemiükben gyarapodni.

Bereczky Lóránd

Ambíció és szakmai tudás

Tények, élmények, emlékek a restaurálásról

Móra Ferenc egyik vidám kis írását olvastam valamikor az ötvenes évek végén. A címe: Magyarok szénája. Arról szól, hogy amikor Feszty Árpádék 110 évvel ezelőtt éppen elkészültek a körkép festésével, és már csak egy kis fű hiányzott az előtér elkészítéséhez, milyen nehezen jutottak egy kosármű szénához. Az engedély végett a rendőség a kerületi előjáróságához irányította a festőt, azaz a polgármesterhez. A polgármester a közkerti bizottsághoz, amely majd jelentést tesz a tanácsnak, s a tanács majd pártolólag terjesztheti az ügyet a közgyűlés elé. Végül a belügyminiszternél, aki természetesen nem akarta megsérteni a főváros autonómiáját, elfogyott a művész türelme és kifakadt, hogy „verje meg a hadúr azt is, aki a honfoglalást kitalálta!” Erre a miniszter odasúgta neki, hogy ha ennyire sürgős és fontos az a fű, menjen ki az Istenhegyre, adjon egy hatost a csósznek, az majd kaszál neki, amennyi kell.

Nagyon tetszett nekem akkor is a csattanó, miszerint a csósz másnap megjelent a körképnél, hogy mivel ő egy koronát kapott, de csak egy hatos ára szénát hoztak el, mi legyen a többivel?

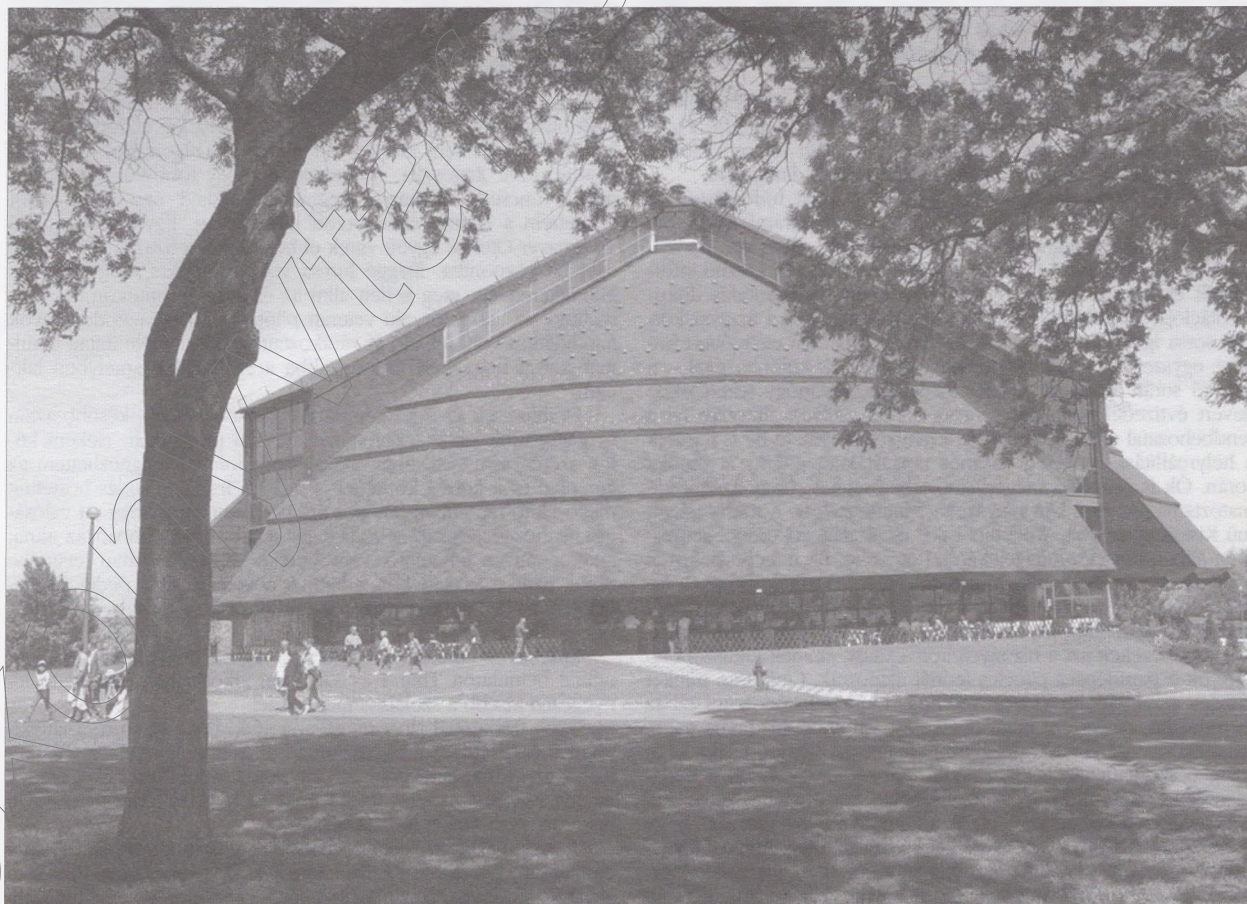
Több alkalommal, amikor a körképről kellett előadást tartanom, a fenti írás elolvasásával indítottam mondandómat. Van ugyanis a történetnek egy üzenete, amit akkor kezdtem igazán megérteni, amikor szembe kerültem a restaurálás konkrét kérdéseivel. Ez pedig az, hogy mitől körkép a körkép, mi különbözteti meg egy nagyméretű festménytől? A választ most már úgy tudom összefoglalni, hogy erre a célra épített, hatalmas méretű körcsarnokban függesztik föl, annak centrumába, a nézőpódiumra egy kép alatt futó folyosón vagy lépcsőn juthat a látogató, és talán legmeghatározóbb jellemzője, hogy a nézőteret egy háromdimenziós, plasztikus dioráma köti össze a képpel. Ezekből válik önálló műfajjá, és ebből következik, hogy a helyreállításnak csak egy hányadát jelenti a hagyományos képre Restaurálás. Az igazi probléma a gigantikus méretekből, a vászon jellegzetes deformációjából adódik,

s ez speciális technikai, műszaki eljárásokat igényel.

Ma már csak mosolyogni tudok azon, hogy három évtizeddel ezelőtt milyen fölkészületlenül, de óriási ambícióval kezeltük az ügyet. Bátorságunk tájékozatlanságunkból fakad. Kisterenyey Ervin kapott megbízást a restaurálásra. Időről időre tetszetős ötletekkel rukkolt elő. Éreztük a felelősséget, ezért hívtuk egy szakértő bizottságba az ország legtekintélyesebb restaurátorait. Sok tapogatózás és vargabetű után azt a koncepciót fogadták el, amelynek lényege, hogy a deformálódott vásznakat paralell alakra kell vasalni, majd felragasztani egy flexibilis, de alaktartó papírlépejű hálózattal bélelt könnyűszerkezetes panelra.

Ezt a módszert nemcsak országos múzeumaink vezető restaurátorai fogadták el, a zágrábi nemzetközi restaurátor konferencián az erről tartott előadásomat meglepő érdeklődés kísérte, és a világ neves szaktekinélyei kérték információkat az eljárás részleteiről. Szerencsére ez a program végül nem valósult meg. Jó hogy így történt, ellenkező esetben bizonyára ugyanúgy csóválánk a fejünket, mint amikor a prágai körképre gondolunk, amelyet egyszerűen felragasztottak a betonfalra.

A múzeum a műanyagipari kutatóintézetől kért szakvéleményt, amely megállapította, hogy ez a panel tűzveszélyesség és gombásodásra való hajlam szempontjából kívánalmatlanokat hagy maga után. Ok ajánlottak egy megbízhatóbb, ráadásul lényegesen kisebb súlyú panelt. Ezeket le is gyártották, leszállították, s az akkor éppen renoválás alatt álló szegedi színház zsinórpadlásán alpinisták segítségével felfüggesztették. Hónapokig ott voltak kitéve az időjárás viszontagságainak, de sem nyúlást, sem deformálódást nem tudunk mérni. Kisterenyey Ervin megsértődött, megírta felmondólevelét, ebben közölte, hogy soha többé nem óhajt a körkép közelébe kerülni. Mivel a befogadó épület akkoriban még csak a tervezőasztalon volt, nem okozott nagy problémát a vásznak visszatekerése. Amúgy is át kellett költöztetni mind a kör-

képet, mind a restaurátor csapatot az egyre szűkebbnek bizonyuló várból a dorozsmai telepre. Az olajosoknak épített barakkok a cél-
nak kiválóan megfeleltek, a tágas ebédlőben ki lehetett teríteni a legnagyobb vásznat kis. Illetve lehetett volna, de a munka érdemi részével várni kellett, hogy fölépüljön a rotunda. Lassan arra is sor került. (Az építkezés maga megérne egy tanulmányt.) Már a legelőjén nem érttem, hogy egy óriási építményt, amelynek a rétejére ráadásul kiltatót is terveztek, miért helyeznek a park legmélyebb pontjára. Volt ott egy jó kis úszómedence, azt legelőször is szét kellett verni. Aztán, miután hajdanában folyómeder volt az a terület, betontömbök tömkelegét kellett beinjekciózni a talajba, hogy az épület el ne ússzon vagy süllyedjen. Száz méterrel arébb ezt meg lehetett volna spórolni. Mint ahogy a feltöltést is. Billencsek hada hosszú heteken át hordta oda a földet. Aztán megérttem, hogy a Feszty épület nem lehet magasabb, mint a tervekben szereplő felszabadulási-földosztási emlékmű, amely végül – az eredeti elképzeléseket tekintve – csak terv maradt. És hát az építőipar is hálás lehetett, hogy annyi földbepréselt betont elszámolhat a tömredek földmozgatással együtt.

Az építkezés lenyűgöző volt. Bámultam a héjszerkezet gigantikus favázát, ahogy emelkedett a magasodó betonfallal. A sokemelet magasságú körcsarnokba belépve állt az ember lélegzete. Úgy üresen tátongva mutatta igazán szédítő dimenzióit.

Ezidőtájt, a nyolcvanas évek vége felé jutott tudomásunkra, hogy Lengyelországban helyreállították egy panorámát. Kiautóztunk Boroszlóba, megnéztük a Raclawicei csata címet viselő alkotást kívül-belül, alulról és felülről, összeszedtünk egy csomó információt és hazahoztunk egy könyvet, amely a restaurálás dokumentációját tartalmazta. Kiderült, hogy a lengyel és a magyar körkép sorsa igen hasonló. Jan Styka Feszty Árpáddal egyidőben festette, egyszerre fejezték be – mindössze két hét különbséggel –, a háború során az is bombatalálatot kapott, ugyanúgy kitercselkebe hevert évtizedekig, és azt sem az eredeti helyén állították fel a rendbehozatal után. Szerencsére a lengyelek 1985-re be is fejezték a helyreállítást, rengeteg hasznos tapasztalatot gyűjtve a munka során. Ők is örültek a megcsillanó lehetőségnek, hogy azokat kamatoztathatják, és a kiírt pályázatra jelentkeztek is. A másik pályamű Kisterenyeié volt, Welledits Lajos neve alatt. Az utóbbi alapvetően abban tért el a lengyelektől, hogy ahol ők nem részletezték a módszer vagy megoldás műhelytitkait, ott odaírták, hogy ez további kutatást, kísérletezést igényel. Merthát ők is olvasták a lengyelek dokumentációját, amelyben a körképek természetes velejárójaként kezelték azt a bizonyos konvexitást, aminek kiküszöbölésére ők a papírlépcsőj-paneles teóriát alkalmazták. Cinikusan minket kezdett azzal vádolni Kisterenyei, hogy tönkre akarjuk tenni ezt az egyedülálló, nagyszerű magyar alkotást, ereklyét, bizonyos paneles megoldással. Azt természetesen elhallgatta, hogy ő találta ki és ideig ő szorgalmazta. Odáig fajult a dolog, hogy végül a parlamentben kötöttünk ki, és a bizottságnak személyesen Szürös Máttyás megbízott köztársasági elnök adta meg a felhatalmazást, hogy a munka folytatásával a lengyeleket bízassuk meg. Amikor így eldőlt, hogy nem ő kapja meg a feladatot, jöttek az újságcikkek arról, hogy ez a körkép nem is olyan kiváló, már nem is az, amit

Fesztyék festettek, mert az legnagyobb részt elpusztult, kár a pénzt költeni rá, hiszen egy újrafestett giccs, úgy ahogy van. Főbből sajnálósan tartom, hogy így reagált, mert kitűnő minőségű műveket restaurátor.

A konkrétabb kapcsolatteremtés végett Tóth Attilával mentünk ki Wrocławba. Aztán a konzervátorok is eljöttek, hogy szemrevételezzék a munkát és a körülményeket. Az ópusztaszeri volt katonai bázis hangárjai némi átalakítással kiváló raktáraknak és műhelyeknek bizonyultak. „Mindössze” üvegfalat kellett építeni, fűtést megoldani, nagyteljesítményű elszívó berendezéseket beszerelni és megfelelő pódiumokat, állványzatokat építeni. A restaurátorok meg lehetek elégedve a munkafeltételekkel. Nagy pillanatok voltak, amikor 1991 őszén kiszállítottuk a hatalmas hengereket, a lengyelek pedig birtokba vették a terepet.

Már a hetvenes évek derekán fölvevük a kapcsolatot a moszkvai Korkép-múzeummal, hogy ellássuk, amit lehet. Igyekeztünk ismereteket, ötleteket gyűjteni a későbbi működtetéshez. Többször jártunk náluk, ők is szívesen jöttek Magyarországra, egyrészt, mert az együttműködési megállapodás így diktálta, másrészt ők akkoriban nyugatabbra nem nagyon mehettek. Én szívesen mentem, mert olyan ajtók is megnyíltak előttem, amelyekre közönséges handlód gondolni sem merne. A Pentagonba bizonyára könnyebb bejutni, mint Zagoska, nos nemcsak hogy többször jártam ott, még a kincseskamráikat is megmutatták. Majd' egy egész napot tölthettem a Kreml felteve őrzött kincstárban. Egyik alkalommal Trogmayer Ottóval együtt vittek el bennünket a Szuzdal-Vlagyimiri egyházi központba. Elégé furcsa volt számunkra, hogy tíz-húsz kilométerenként meg kellett állni az ellenőrző pontokon, mint az is, hogy az igazgatót, aki veterán pilóta és a történettudományok kandidátusa volt, félórán át várakoztatták, mindenféle iratait tanulmányozva, hogy beléphessen abba a szállodába, amelyben laktam.

Eleinte csak az ő körképekről volt tudomásunk, később aztán meglátogattuk szinte valamennyi európai panorámát. Nekem külön szerencsém volt, hogy magánszorgalomból megnézhettem az amerikai és a koreai körképet is. A Kim Ir Szen csodás hőstetteit megörökítő mű abban tért el a másol látottaktól, hogy ott valószínűleg mozgó tárgyak is voltak, láthattam, hogy robban az akna, amikor ráfut a teherautó, vagy harcokcsit, amely aztán levegőbe repül, majd a szakadékba zuhan. A nézőtérre ülve pedig alig lehetett észrevenni, hogy az egész pódium lassan fordul velünk körbe.

Érdekes és tanulságos volt látni a legkorábbiak közül az előtér nélkül bemutatott Thun-i és salzburgi alkotásokat. Mindkettő lényegesen kisebb a szokásos méreteknél.

Több körképnél járva megállapítottuk, hogy célszerű a látogatóknak külön folyosót biztosítani a be- és a kimenetelhez. Technikailag ez nálunk is megoldható lett volna. Am ha azt nézem, hogy nálunk igen sok csoport fordul meg, jobb, hogy amíg az egyik ki nem jön, nem mehet be a másik.

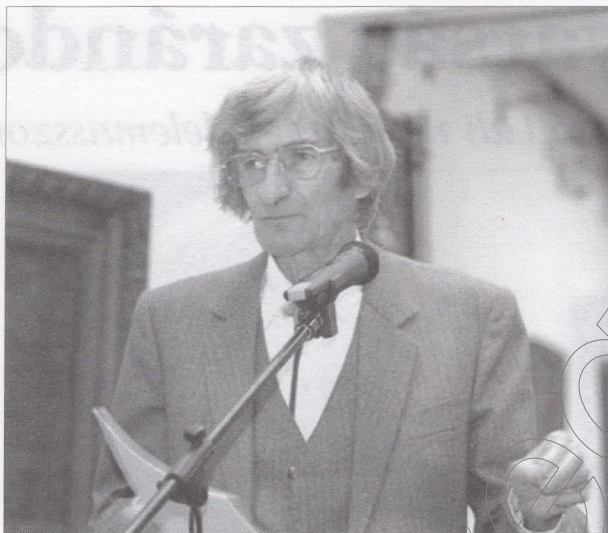
A restaurálás-konzerválás monoton, sziszifuszi munkáját, mint említettem, a katonai bázison kezdték el a lengyelek. Időnként akadtak látványos, izgalmas pillanatok, jelenetek is. Például, ami-

kor a bevasalt viaszgyantát oldószerrel átitatott fűrészporral szedték ki a vásznakból. A nagy elszívó gégecsövek mellett is gázalarchban hasaltak neki tízen-tízenötven a köbméterszámra ráhordott fűrészpor görgetésének. Vagy később, már a rotundában, amikor a speciális homorú formára alakított pódiumról az első dublázott képrészletet végleges helyére függesztették. Az sem volt mindennapi esemény, amikor az első kéto egymás mellé kerülő vásznat egyszerre dolgozva a szín- és a hátoldalono vasalással összeragasztották, majd fügöleges helyzetben dublázották!

A csapat jól berendezkedett a faluban. Lakásokat, házakat béreltek, volt, aki családosól töltötte itt a négy esztendő. Többen rendszeresen lovagoltak, a Szücs-tanyára is gyakran jöttek lóháton, nem kellett tartani a szondáztaástól. Olyan is előfordult, hogy ekhósszekéren érkeztek. Időnként hallal, hússal állítottak be, hogy közösen főzőcskézzünk. Többynire persze én álltam a bogrács mellett, de a jószándékot sosem vontam kétségbe. Egyik alkalommal éppen megkértek, hogy főzzek egy jó pörköltet, amikor Wojtowich úr, a főrestaurátor, át akart ugratni a lóval egy árkot. Kartóris lett belöle, s mivel csak az én autóm volt ott, én vittem be a városba az orvoshoz. Volt pálinka is, bor is, így a többiek egyáltalán nem nehezményezték, hogy vacsora lett az ebédből.

Volt, aki így-úgy megtanult egy kicsit magyarul is. Azért nem erőltették jobban, mert voltak tolmácsok, ha meg azok nem voltak éppen jelen, angolul folyt a társalgás. Végszükség esetén némettel keverve. Így eshetett meg, hogy amikor a bonni körkép-kiállításra kimentünk, és vagy húszórányi autózás után múzeumokról, katedrálisokról, állatkertekről és egyéb látnivalókról beszélgettünk, Marcin pedig arról dörmögött, hogy van valahol egy nagy Tiergarten a közelben és azt mielőbb meg kéne nézni. Én közöltem, hogy eszement ötlet fáradtan, izzadtan állatkertbe menni. Jót kacagtunk, amikor tisztázódott, hogy ő nem a Zoo-ra gondolt, hanem Bierstuberá.

Egy másik kirándulás is eszembe jut. Kárpátalján jártunk, a vereckei szorosban, majd a hágón, és Trogmayer Ottóval próbál-

Szücs Árpád

tuk beazonosítani a körkép hegyvonulatai alapján a helyszínt, ahol Fesztyék annak idején körben lefestették a tájat. Csak úgy nagyjából sikerült, ám így is különleges, meghatározó érzés volt, hogy ott lehetek.

Hasonló volt az is, amikor Feszty Masával, illetve Feszty Istvánnal találkozhattam. Pista bácsi az első mondatom után megállapította, hogy felvidéki vagyok, s ezzel egy pillanat alatt a szívembe lopta magát. Töle egyébként rengeteg anyagot, dokumentumot, információt kaptunk a körképre vonatkozóan. Emlékszem, milyen izgalommal készültünk az első ógyallai látogatásra, és hogy milyen szeretettel fogadott bennünket Piroska asszony.

Számomra egyik fontos és kedves hozadéka az egész kör-

kép-sztorinak, hogy megismerhettem a Feszty családot.

Ha nem is ennyire hangsúlyos, de hasonlóan kellemes emlékek fűződnek a nemzetközi szakértő bizottság tagjaival való találkozásokhoz is. Ezzel kapcsolatban el kell mondanom azt is, hogy mi természetesnek vettük, hogy a bizottságnak magyar tagjai is legyenek. De a lengyeleket nem bírták megemészteni, s amikor megkerestük az egyik országos múzeum főrestaurátorát, ő másoknak úgy kommentálta, hogy meg akartuk vesztegetni azzal a honoráriummal, amit a bizottság tagjainak felajánlottunk. Régen volt...

Lehetne sorolni az élményeket, történeteket, hiszen kerek húsz esztendőt ölel fel a restaurálás ideje a kezdetektől a sikeres befejezésig. Említhetném a döbbenetet, amit a lengyel restaurátorok búcsúzásának estéjén éreztünk, amikor pillanatok alatt híre ment, hogy Lech Szutkowsky, a kedves, mosolygós Leszek meghalt a kanyarban.

Szerencsére sokkal több volt a derűs, vidám esemény és élmény, még ha időnként bosszankodtunk is és magától értetődően voltak gondjaink, néha nem is kevés. Az idő rostáján úgyis csak a szép marad fenn a végén, s ha pedig az eredményt nézzük, az magáért beszél.

Szücs Árpád

A magyarság zarándokhely

Bazsó Lidi néni, a fejedelemasszony

Szeretettel köszöntök mindenkit a szép ünnep alkalmából.

A körkép hányatott sorsáról, ami 110 év alatt történt regényt lehetne írni.

A háború után édesapám, Feszty István lett a család részéről az ügyvezető és a körkép társasági elnöke. Minden lehetőséget latba vetett, hogy megmentse a körképet. Így mi gyerekkorunk óta mindent tudunk a körképről, csak látni nem láttuk soha.

Édesanyám már kisiskolás korában látta, mert az iskolából elvitték a gyerekeket. Olyan emléke maradt meg, hogy túl sötétbe volt a kép, szinte féltek belépni.

Nagy öröm volt a családnak, mikor a körkép sorsa eldőlt, hogy idekerül Ópusztaszerre. Szüleim nagyon jó kapcsolatban voltak dr. Trogmayer Ottóval és Szűcs Árpáddal, így lépésről lépésre követhették az eseményeket. Édesapám halála után is. Nagyon jó restaurátorok kezébe került a mű, szorgos, hozzáértő munkával dolgoztak Rysardék.

Dr. Trogmayer meghívására érkezünk 1994-ben édesanyánkkal megnézni a munkálatokat Ópusztaszerre. Már az épület kész volt, nagyon tetszett a hatalmas jurták! Fent dolgoztak gondolákon a restaurátorok, lent pedig a Munkácsról hozott földminta alapján keverték a diaramához szükséges anyagot. El nem tudtuk képzelni, hogy ezt egy év múlva be tudják fejezni. Rengeteg munka vár még a stábra! És 1995-ben, július 14-én kész lett az új körkép! Nagy örömmel jöttünk édesanyánk, testvérek, rokonok, ismerősök; hogy együtt ünnepelhessünk. Tökéletes szervezés volt,

Feszty Zsuzsa

szép megnyitó. Megkoszorúztuk Árpádunk szobrát, Tóth Béla művét, utána kegyeletteljesen vonult fel a körképhez a közönség. Azt nem lehet elmondani, hogy milyen érzés vett erőt az emberen, mikor megláttuk a nagy művet. A fényeffektek, a hangeffektek, a színek harmóniája lebilincselte a nézőt. Nem tudunk betelni az élménnyel.

Én már nem tudom, hogy hányszor voltam itt férjemmel, fiaimmal és nagyon sok ismerőssel. Legnagyobb élmény volt a martosiakkal jönni, akik égtek a vágytól,

hogy láthassák őseiket a képen. Dr. Trogmayer Ottó az egész csoportnak kedvezményes jegyet biztosított, amit őrjási üdvözlőkövetett. Ezt még ma is emlegetik. Mikor felértünk a körképhez, elnémult az egész csoport. Az idős néni a kezemet fogták és sírtak a meghatottságtól! Bazsó Lidi néni, a fejedelemasszonyt mindenki emlegette, Pesti Györgyöt és még sokakat, akik modellt álltak. Tudni kell, hogy Feszty Árpád tanyája Kingyesen volt, és állandó kapcsolatban állt a martosiakkal, mivel szomszéd falu volt Gyalla és Kingyes között.

Köszönet Trogmayer Ottónak és Szűcs Árpádnak továbbá munkatársainak!

Köszönet Nagy László igazgató úrnak, aki ma így tovább fenn tartja és munkatársaival jól szervezi a teendőket.

Édesapám előre megjósolt mondatával búcsúszom: „A magyarságnak zarándok helye lesz Ópusztaszer!”

Feszty Zsuzsa

Az „üzenet” felelőssége

Magyarország nemzeti jelképe

Most, hogy az előttem szólók révén visszatekintettünk a Feszty-körkép közeli-távoli múltjába, nézzük a körkép mai sorsát, szerepét, helyét Ópusztaszeren, Magyarországon, Európában és a világban.

Robert Barker 1792-es edinburgi protopanorámáját a 19. században tucatnyi követte - köztük 1894-ben a Feszty-körkép. Ma Európában 18, a világon 34 körkép látható. Sajátos népszerűségnek örvend ma Kínában a műfaj, de készült a németországi Bad Frankenhausenben és a közelmúltban Lorch-ban és Rómában is.

A körkép, így a Feszty is része az európai kultúrkörnek, a nemzeti kulturális örökségnek, technikai és művészettörténeti jelenség (tárgy, eszköz), mint ilyen esztétikai vonzerő, mára a nemzeti történeti emlékpark kiemelt látványossága, legfontosabb kulturális-turisztikai terméke. Eszköze, de nem célja az érzelmeleltetésnek. A hozzá kapcsolódó kultúrkörnyezettel együtt alkalmas ismeretnyújtásra, a hazaszeretetre való nevelésre.

A körkép összeköt Európával és a világgal, mint műfaj, mint műalkotás, mint idegenforgalmat szervező látványosság és mint kulturális tárgy, muzeális érték.

A Feszty-körkép Alapítvány kapcsolta be ismételtlen a saját és a többi körképet a kulturális vérkeringésbe. Szeged-Ópusztaszer 1992. szept. 5-6, 1995. júl. 12-14. és 2000. szept. 13-18 adott helyet a körkép konferenciának.

Tevőleges alapítói vagyunk a Körkép Világszövetségnek.

A körkép, a kulturális turizmus fejlesztése érdekében jelentős munkát végeztünk könyvek, népszerűsítő kiadványok, filmek, CD-ROM, leprellők kiadásával.

A Gold-Sun Travel révén kezdeményezői voltunk a körkép turizmusnak. Mintegy 250 utazási irodával tartunk kapcsolatot. Kiállításokon, vásárokon mutatjuk be, kínáljuk a nagyközönségnek a művet, a parkot.

Az öt kontinens több mint 60 országából voltak látogatóink. A 3200 magyar településből 2600 lakói ismerték még. 1995. október 1 óta közel 3 millió látogató tekintette meg, többségében magyarok. A külföldiek száma 10 százalék. A körkép működtetése, biztonsága, védelme, karbantartása megoldott. Közvetlen karbantartásra 10 millió Ft-ot fordítottak. Most új fény-, illetve hangrendszer felújítására készül.

A hajdani megnyitón az egész hivatalos Magyarország megjelent: királyok, főhercegek, főpapok, miniszterelnökök. Tiszteletét tette Ferenc József is (Munkácsy Honfoglalás

Nagy László

lása után). Most Önök, akik elfogadták meghívásunkat, Önök számunkra a legfontosabbak. Hajdan milliók (hogy pontosan mennyien, nem tudjuk) látták. Viszonylag olcsón látogathatták. Napjainkban nem olcsó a látogatás - de ismert a restaurálás óta, a körkép a park egyetlen fillér normatív támogatást nem kap. A park - nem a körkép - önfenntartó. Mai vendégeink sorában a társadalom vezetőitől az egyszerű népekig a fiataltól az idősig, magyartól külföldiig mindenki megtalálható. Számunkra mindenki egyaránt fontos.

A példa kedvéért álljon itt mégis néhány név vendégeink sorából: Glatz Ferenc akadémikus, Pitti Katalin operaénekes, Jókai Anna író, Korniss Péter fotóművész, Nemeskürty István író, Tókes László református püspök, Varga Imre szobrász, Horn Gyula államférfi, Fodor Lajos tábornok, Görgy Gábor író, Stumpf István politológus, Mádl Ferenc köztársasági

elnök, Gyulay Endre megyéspüspök, Nagy Erzsébet (Nagy Imre lánya), Sára Sándor a DUNA TV elnöke, Patay László festőművész, Várszegi Asztik pannonhalmi főapát, Szili Katalin a Parlament elnöke, Kovács László külügyminiszter, Monspart Sarolta, Hiller István kulturális miniszter.

A Magyar Külügyminisztérium vendégei, USA diplomata, Rajinder Singh indiai maharadza, Dalai Láma követe, Japán, Ukrajna, Lengyelország, Kanada, Irak nagykövetei, Jürgen Köppen EU nagykövet, Kína, Olaszország, Szerbia, Horvátország, Románia, Szlovákia magas rangú katonai delegációi, NATO küldöttség, olimpikek...

A vendégkönyvek száma több tucat, a bejegyzések sok-sok ezer. Néhány bejegyzés az aranykönyvből és a vendégkönyvből. Vendégeink csaknem 100 százaléka a teljes elégedettség hangján szól Ópusztaszeréről. Mindezt felsorolni lehetetlen.

Érdekességként - mintegy találós kérdésként, hogy kik az alábbi bejegyzések gazdái - előbb egy inkognitóban levő sebhelyes arcú férfiú gondolata az 1894-es megnyitó vendégei közül:

„Ez az első jól festett magyar csatakép, mert ebben a magyar harc karaktere is ki van fejezve” (Görgy Artúr) Majd egy másik a közelmúltból: „Fene a dolgát ennek a Fesztynek! Ha én jövök be Vereckénél - azt festi meg! Egyébként gratulálok, nagy szer ez a Pusztaszer!” (Görgy Gábor)

Hát ennyit változott a világ, s a történelmi Görgyek. Tovább olvasva:

„Gratulálok a helyieknek, akik évtizedes harccal elérték

a helyi- és ősi nemzeti értékek ilyen szintű megbecsülését. Bárhol a világon büszkén felnézhetne minden nemzet fia az ilyen teljesítményekre. Köszönet a magyarok nevében, akik büszkéek magyarságukra. A színvonal, az érték sugárzik a hely minden alkotásából és az érték szeretet érezhető minden kezdeményezésen: épületen, kiállításon, hely kiállításon. Jó pedagógusok, népevelők, ahogy mi mindnyájan vagyunk!” (Glatz Ferenc)

„Meghatottan jártam be ennek az egykor pusztá ma nemzeti büszkeség emlékhelynek csodáit. Az emberi szorgalom és kitartó munka példája. Nagy megtiszteltetés, hogy Szent István szobrommal én is jelen lehetek!” (Varga Imre)

„A megyék Történelmi Szoborparkja, hazánk nagy királyainak, uralkodóinak és történelmi személyiségeinek üzenetét ma átélve, köszönjük ezt az élményt. Valamennyiünk dolga most már, hogy ennek az üzenetnek megfeleljünk.” (Mádl Ferenc)

„A négy napig tartó Körtépek Világkonferenciája úgy tűnik szerencsés csillagzat alatt valósult meg. Köszönet az Emlékpark vezetőségének és munkatársainak a kitűnő szervezést. A magyarok elkényeztetnek minket.” (Damian Widner)

Végül álljon itt Kovács Ákos író – aki igazán nem nevezhető a körték nagy barátjának – kiragadott gondolata:

„A Fesztly-körték jelentőségét azonban nem a különöségek, hanem az a különös, mondhatni, az egész világon egyedülálló körülmény adja meg, hogy a panorámából, ebből a jellegzetesen XIX. századi tömegmédiából – egy meglehetősen hosszú nyúlt szimbolizációs folyamat végeredményeként – Magyarországon nemzeti jelkép lett.”

Erről személyes véleményem más. A körték nem lett nemzeti szimbólum. De a többi körtékkel együtt a Fesztly is az lehet. Nemzeti és európai egyszerre. Ezt a küldetését a nemzeti- és az európai kultúrák különbözőségét és egymásba kapcsolódását épp itt Ópusztaszeren, a Nemzeti Történelmi Emlékparkban az együtvé tartozás szimbólumaként teljesítheti ki leginkább. Ez a Fesztly-körték a Nemzeti Történelmi Emlékpark hitünk, cselekedetünk szerint mai, igazi küldetése. Ehhez persze a mindenkor magyar kultúrpolitikának is szint kell vallani: csupán elfogadja (tűri), vagy támogatásra is méltónak tartja Ópusztaszer, a Nemzeti Történelmi Emlékparkot!

Nagy László

A tanácskozás résztvevői. (Fotók: Veréb Simon)

A „nagy sömmi” festője

Tornyai és a „Juss” Ópusztaszeren

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark ebben az évben is folytatja korábbi időszak kiállításpolitikai gyakorlatát, a szűkebb baza képzőművészeti értékei közül Tornyai János festőművész munkáinak bemutatásával. A Honfoglalás teremben az alföldi realisták néven számon tartott irányzat jelesének munkái láthatóak. Az Attila teremben egyedülálló kollektióként Tornyai egész életművének legnagyobb vállalkozása, a Juss 18 festménye és e téma 51 tanulmányrajza nyújt élményt a tárlatlátogatóknak. (Az ún. „Nagy Juss” mérete és beépítettsége folytán Vásárhelyen az Alföldi Galériában tekinthető meg.)

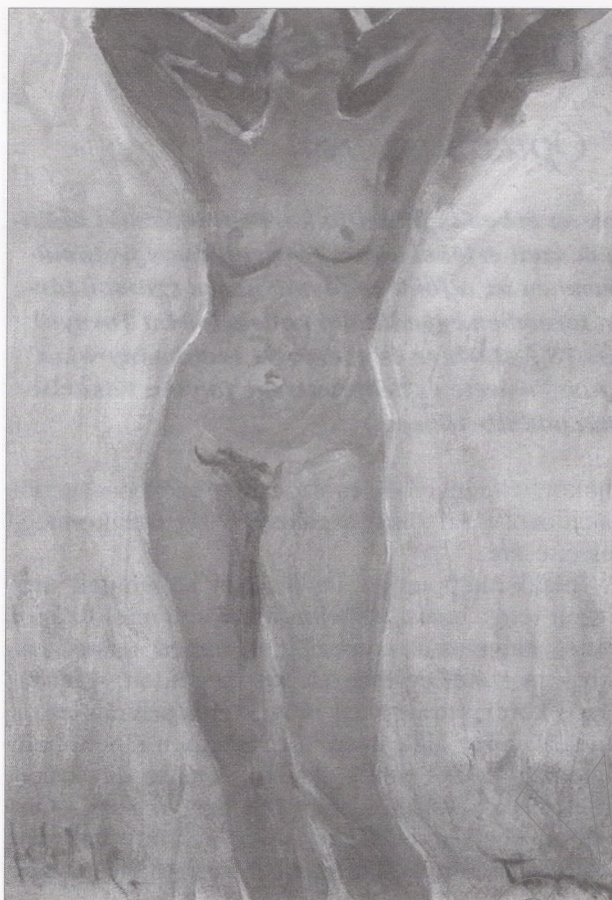
A Hódmezővásárhelyen 1869. január 18-án kisparaszti családba született Tornyai János előbb Budapesten a Mintarajz iskolában Székely Bertalan, Lotz Károly, Greguss János növendékeként, majd szülővárosa ösztöndíjával Párizsban a Julian Akadémián folytatta tanulmányait. Párizsi tartózkodása alatt személyes ismeretségbe került az akkor pályája csúcán lévő honfitársával, Munkácsy Mihállyal. Minden bizonnyal az azonosan mélyről indulás is közrehatott abban, hogy közelebbi kapcsolat alakult ki a két festőművész között, és hogy Tornyai életművének hosszú szakaszán érződik Munkácsy hatása. Hazatérve Tornyai gyermekkorának

ifjúkori élményeiből és szociális érzékenységéből fakadóan vállalkozott a paraszti világ őszinte megjelenítésére.

Tulajdonképpen az általa „nagy sömminek” nevezett térés, tágas, végtelen horizontú alföldi tájról festett művei is az emberről, az emberi sorsról valának. A széles ecsetkezeléssel megoldott, sötét-világos kontrasztra épített művek atmoszférája azt is kifejezi, hogy akik ilyen környezetben élnek, nem lehetnek az élet napos oldalán. A táj az egyik építő eleme a kettősen jelképi Bús magyar sors – Önéletrajz című alkotásának is. Az alacsony horizont feletti viharfelhők alatt összeesés előtt álló sovány

Gémeskút

Női akt

Virágszendélet

gebe egyként fejezi ki a magyarság európai magányát, hányatott történelmét és az alkotóművész saját sorsát, hosszú időn át tartó meg nem értettségét.

A Tisza-menti kisközség, Mártély és környéke komoly ihlető forrást jelentett számára. A gáton kívüli sivár, szikes táj néhány fatlan tanyájával jó „ellenpontozása” a folyó, az artéri erdő és tisztásai mozgalmasabb tájélményének. Olyan vonzerővel bírt ez a táj Tornyai számára, hogy az 1900-as évek elején részben saját kétkezi közreműködésével, részben kölcsön felvétellel házat épített a községben, melyet némi öniróniával „hóttig nyögöm villának” nevezett. Tornyai súlyos, sötét és egybefüggő felületnek látta az artéri erdőt. Eltérően Endre Bélától, aki viszont felfedezte a tisztások napsütötte üde zöldjét is.

Mivel elvették tőle korábbi Serház-téri műtermét, majd saját megállapítása szerint a múzeumi lakásából is elüldözték, 1921-ban Budapestre költözött. Egy ideig a svábhegyi Orbán út egyik házában alagsorában húzódott meg, majd a VIII. kerületi Horánszky utca 9-ben kapott a III. emeleten műteremnek is használható egyszobás lakást.

Alkotói válságát a 20-as évek végén bajai, majd a 30-as évek elején szentendrei élményei oldották fel. Elmaradt a Munkácsy hatás, helyette könnyedebbé, színesebbé vált koloritja, és társadalmi problémák helyett immanens festői feladatok foglalkoztatták. Ez, a korszak legjelentősebb alkotása,

a Csokorkötés esetében az ablakon beeső fénynek a női figurán és a tárgyakon megjelenő reflexeiben van jelen.

Élete utolsó éveit Hódmezővásárhelyen töltötte. Szülővárosa és közte a jó viszony helyreállt. Irodalmi és művészeti társaságot neveztek el róla. Ünnepeket és nagy, reprezentatív kiállítást rendeztek, valamint havi 100 pengő évjáradékot szavaztak meg részére. Mindez annyira meghatotta az idős mestert, hogy 1936-ban egész tulajdonában lévő festmény és grafikai kollekcióját (400 festmény és 500 grafika) Hódmezővásárhelynek adományozta. 1936. szeptember 20-án hunyt el Budapesten. 1986-ban hozták haza szülővárosába földi maradványait és a Kincses temető egyik díszsír-helyében nyert végső nyugalmat.

*

Élég általánosan ismert a megállapítás, amely szerint a mindennapi szép nem azonos a művészi széppel. Erre kitűnő példa a kiállításban az Alföldi tanya című festmény. Igénytelen, szinte összeomlás előtt álló kis épületet. Ha a természetben találkoznunk vele, bizonyára nem tartjuk széppnek. Ahogy azonban Tornyai megfestette, újjáteremtette, átköltötte, megejtő szépséget teremtett.

Korai enteriőrjei harmonikusak, bensőségesek. Érzik ezeken a megformálás gyöngéd érzékenysége által a megjelenítettek iránti rokonszenv. Ezek

leg érzelemgazdagabbjai az Édesanyám a szobájában, A népoktatás a tanyán és a Szitáló. Későbbi szobabelsői már nem árnyalatgazdagságukkal, hanem koloritjuk intenzitásával, a véletlenszerűen „rendetlenül” elhelyezett textilek színességével hívják fel magukra a figyelmet. Atmoszféra-teremtő ereje jól érvényesül műtermét ábrázoló több festményén is. Tehetségének széles ívét mutatja, hogy nem volt tőle idegen a líra sem, melyet az alakok tartása és a halvány, visszafogott

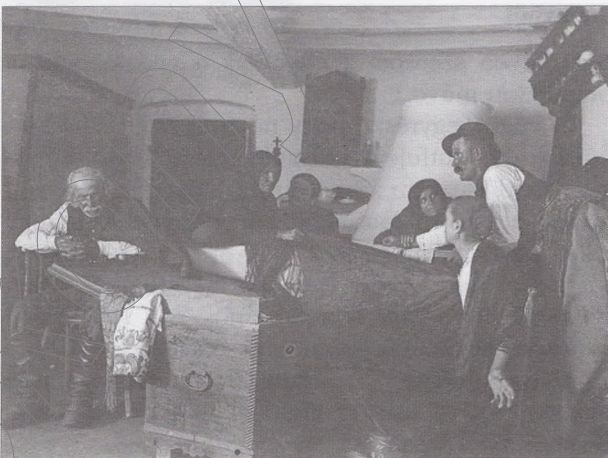

Beállítás-variáció – Plohn József fotója

színvilág, a gyöngéd ecsetkezelés kifejezésteljesen tolmácsolnak (Támaszkodó Alvó nő).

Az általa az alföldi tájra szívesen használt „nagy sömmi” meghatározás többszörösen is a két őselemre, a földre és az égre egyszerűsítve jelenik meg. Ennek drámai, vészjósló, szinte szívbe markoló hatású példája a Jégfelhő, lágyabb variációja pedig a Nagy fa télen. Bár ebben a kiállításban az Alföldi Galéria-beli Gémeskút kisebb változatával találkozunk, ennek a kútnak a göcsörtös törtémeje inkább emberi sors-jelkép, mint a nagyobb méretű Gémeskút egyívú, dinamikus vonálcsoportja. A kiállítás életképei mentesek a saját korában eléggé általánosan elterjedt édeskészségtől. Lényegre koncentrálva, summázottan alkotta meg kétfigurás Hurkatöltés, Csizmahúzás című festményeit.

Humanizmusából fakadóan nem csak megjelentetettjei voltak környezetének emberei, hanem egyben műveinek címzettjei is. Ennek egyik jellemző és kedves, sajtóban is publikált története 1908-as alkotói munkásságának negyedszázados jubileumi kiállításához kapcsolódik. Az újságíró riporter megkérdezi a kiállítóteremből kilépő pa-

Beállítás – Plohn József fotója

rasztembertől: „Mi a véleménye a látottakról?” „Körüljártam a határban” – szölte a lakonikus rövidségű válasz. Ennél nagyobb elismerést ettől a tárlatlátogatótól nem is kaphatott Tornyai.

Munkásságát átfogóan bemutató kiállítás mellett külön teremben láthatók élete nagy vállalkozásának, a Juss témának festmény- és grafikai változatai, tanulmányai. Ezek annak az egyedülálló feladatnak

a műalkotásbeli megjelenései, amely egész alkotói korszakán, 1901-től 1934-ig foglalkoztatta. Fennmaradt egy kéziratot feljegyzése 1932-ből, a következő szöveggel: „Soha nem lehet igazi juss, ha nem szakadozott, rongyos (vaksötét-világos) kezeléssel, mint a viharfelhő az ítéletidő.” (Ezzel a rövid feljegyzés ellentmondásban van azzal hogy a kiállításban szerepel ugyanebből a korból két kis méretű élénk színvilágú Juss festmény.)

Az egyetemes és a magyar művészettörténetben is vannak egy motívum által ihletett sorozatok. Ezek legismertebbje Monet-nak a roueni katedrálisról festett 16 darabos kollekcója. Monet a fény, a megvilágítás napszakonkénti változását követte nyomon. Tornyai viszont azonos helyszínen, azonos világítás mellett alkotott 30 festményt és rajzolt 70 körüli grafikai vázlatot, illetőleg rajz-rész tanulmányt a Juss témából. A történet az örökösök közötti, egyetlen kendő miatti veszekedést jeleníti meg. A nihil világában azonban egyetlen textil darab is lehet életre szóló harag, gyűlölség forrása.

A festmény vászonra kerülését az akkor eléggé elterjedt, Munkácsy által is alkalmazott élőkép be-

Vázlat a Juss egyik alakjához

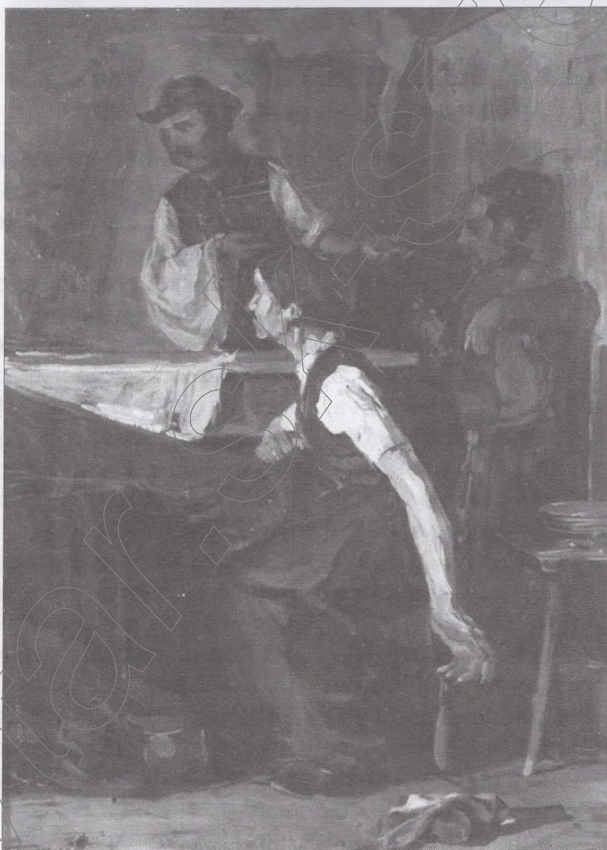
állítás készítette elő. A fényképnek, a XIX. század 40-es éveiben történő megjelenése komoly riadalmat keltett a festőművészek körében. Delacroix kijelentette, hogy „vége a festészetnek”. Nem így történt. A festők rájöttek, hogy a fénykép segítséget is jelenthet számukra. Így alakult ez Tornyai esetében is. A jelenet előkép beállításáról és az enteriőrrel a jó barát, jeles fotográfus, Plohn József 32 felvételt készített 13x18 cm-es üveg-negatívra. Ezekből 20 nagyítást bemutat a kiállítás is. Van fotó, amelyiken 8 szereplőt, és van amelyiken csak a kemencét láthatjuk. A festményre azonban általában öt személyt komponált be Tornyai. A fotó és a festmény kapcsolatáról az egyik nem befejezett, nagyméretű vázlaton láthatunk világos, közvetlen példát a felület raszteres négyzetekkel történt felosztása által.

Szintén a nagy vállalkozás eszmei ihlető forrásaként került a vitrinbe Munkácsy Milton festményének reprofotója. Az analógia nem közvetlen ugyan, de a szituáció és a figurák beállításán érzékelhető a szellemi rokonság. Itt is jelen van a sötét háttér és a centrális fehér megoldás.

Az alakok magatartása, lelkiállapota elárulja a családban betöltött helyüket, szerepüket is. Bal oldalon a kissé el és befelé fordult szép, érett fejű, öreg ember minden bizonnyal az elhunyt özvegye. Teljesen passzívan viselkedik. Egyáltalán nem érdeklő a mellette, közelében történő esemény. A két főszereplőnek Tornyai nevet is adott, a jobb oldalt Julcsa, a vele szemben álló női figurát Örzse néni-nek nevezte. Ők azok, akik az örökségben testvéri jogcímen közvetlenül érintettek. Mindketten szenvedélyes lendülettel rángatják a kendő ellentétes oldalát. Jobb oldalt ül, Tornyai névadása szerint Gál sógor, aki figyel, hiszen érintve van a jussolásban, de miután nem közvetlen örökös, nem avat-

Juss – színvázlat

Részlet a festményből

ség) néven szerepel Tornyainak a világkiállításon bemutatott műve.)

És végül, egyrészt, hogy ne csak saját, netán lokálpatrióta kútfejlem elfogultságával vádoltathassak, hadd idézzem a magyar művészettörténet jeleseinek a Juss-ról publikált véleményéből egy-egy jellemző megállapítását.

Lázár Béla: „Csak egy új ismeretlen és sokat ígérő talentum van, Tornyai János.” (Az 1904-es kiállításon bemutatott Jussal kapcsolatban.)

Galyasi Miklós: „Szemünk előtt a szoba falai a magyar paraszt sorsává tágulnak. Nekünk tetemrehívás, VÁD a Juss.”

Lyka Károly: „Ez erős minőség rajta ül a kép minden vonásán, és becsessé teszi.”

kozik be az eseményekbe. Bár a Munkácsy hagyomány jelen van a Juss-ban, azért Tornyai túl is lépett ezen a tradíción. Ecsetvonásai, formái robusztusabbak, szenvedéllyel telítettek. Ezzel a realizmusból a látványt az alkotó belső világa szerint átíró expresszionizmus irányába mozdult el.

A vitrinekben elhelyezett tanulmányrajzok némelyike csak műtermi kísérlet, egy-egy azonban önálló esztétikai értéket hordozó műfaji variáció. Néhányon a rajz mellett szöveges magyarázatot, eligazítást is kapunk az alkotó célkitűzéséről, törekvéséről.

A mű tartalmi mondanivalójának általános emberi érvényére utal az a tény, hogy az 1929-es Barcelonai Világkiállításon aranyérmét kapott a Juss. (Itt érdemes egy rövid mondat erejéig megállnunk. Faragó Sándor még Tornyai életében, 1934-ben megjelent életrajzi füzetében a Csokorkötést említi, mint barcelonai díjazott festményt. Ez azonban minden bizonnyal az eladhatóság érdekében történt, mert az eredeti francia nyelvű katalógusban Eritage (Örök-

Németh Lajos: „Tornyai e képében a múlt századi realizmustól az expresszionizmushoz, a XX. század színbeli kontrasztokkal operáló modern irányzatához közeledett.”

*

Bár nem tartozik közvetlenül a kiállításához, de a kiállító személyiségéhez igen, hogy Tornyai és a múlt századi vásárhelyi művészet első virágkorának jellemzője, ezért indokolt a művészek közéleti szerepéről is szólnunk. Alkotó munkája mellett Tornyai is részt vett, több vonatkozásban is a város kulturális életében. Jelentős részt vállalt kezdeményezőként a múzeum, a Majolikagyár alapításában. A helyi újságokban és a Jövendő folyóiratban pedig publicisztikai tevékenységet fejtett ki. Nem csak gyűjtötte a népművészet tárgyait, hanem írásban, szóban is síkra szállt azok megőrzéséért. Kiss Lajosnak, a későbbi Kossuth-díjas néprajztudósnak direktívákat adott a néprajzi gyűjtéshez. Ezeknek a javaslatoknak egy jó része még ma is érvényes és használható.

Tornyai elindítója volt a magyar művészettörténet által „alföldi realisták” néven számon tartott etikai, szellemi közösségnek, művészi irányzatnak. Méltó társai és egyben barátai voltak Koszta József és Nagy István festőművészek. Előbbi a piros-fehér-kék izzásában, utóbbi pedig tómondatos egyszerűséggel, lényeglátó sűrítéssel gazdagították Alföld-képünket.

Az sem tartozik ugyan közvetlenül a kiállításához,

de művelődéstörténeti holdudvarához igen, hogy Bibó Lajos, a vásárhelyi származású író A juss című drámát írt, amelyet a budapesti Nemzeti Színház 1925. március 20-án mutatott be. Vannak ugyan kapcsolódási pontjai a drámának a festményhez (itt is szerepel textil, de nem fehér, hanem vörös színű, itt is van Julis nevű szereplő), a drámában azonban a földért folyik a harc tragikus végkifejlettel. Még egy irodalmi vonatkozás ide kívánczok: 1989-ben Hódmezővásárhelyen a Petőfi Művelődési Központ kiadásában, Szoboszlai Zsolt szerkesztésében Juss címmel helyi kulturális folyóirat jelent meg. A szerkesztő Szolnokra költözése után 1991-ig vásárhelyi tartalommal, ezt követően 1996-os megszűnéséig szolnoki tartalommal jelent meg.

Az alföldi realisták hatása máig érvényesül, hiszen a táj-szeretet, a humanizmus és a széles ívűen értelmezett realista látás és megjelenítési mód egyaránt jelen van a mai vásárhelyi művészet alkotói magatartásában és etikájában is. Így fogják egymás kezét, épülnek rá egymás életművére a különböző korok rokon-alkotói. Ezért Tornyai is, bár benne élt, és valóságosan fejezte ki korát, művészetének bizonyos vonatkozásaiban ma is időszerű. Ezért is bízom abban, hogy közel kerülnek a kiállított művek a látogatók szívéhez, értelméhez, esztétikai örömet és nemes szórakozást nyújtanak majd a 2005. márciusáig az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban látható két kiállításban.

Dömötör János

A Juss utolsó színvázlata

Szeged történetének rövid foglalatja

Városigazgatás és politikai változások a polgári korban

A városi igazgatás testületi szervei számára az előkészítő munkát a város hivatala végezte el, sőt a testületi döntést nem igénylő ügyeket a tanács nevében intézték el az előadók. Mivel a városigazgatás hatáskörébe a középkortól kezdve az idők előre haladtával egyre több terület került az adóztatástól az egészség- és iskolaügyön át a mérnöki feladatokig, a tennivalók sokrétűsége miatt ügyosztályokat alakítottak, amelyek már az önkényuralom időszakában megkezdték tevékenységüket. Az ügyosztályok nevét és számát valamint ügy- és hatáskörét több alkalommal megváltoztatták. 1872-ben négy (háztartási, rendőri, pénzügyi, jogi és katonai) ügyosztályt hoztak létre. Élükön a tanácsnokok álltak, akiket megválasztásuk után a polgármester nevezett ki, és kezdetben a tanács majd az 1930. évi 29. tc. hatályba lépése után a polgármester nevében intézkedtek.

A város testületeinek és hivatalszervezetének működését leghosszabb ideig az 1903-ban hatályba lépett szervezeti szabályrendelete határozta meg. Az utolsót 1943-ban fogadták el, de már a belügyminisztériumban nem hagyták jóvá. Mégis ez alapján működött a város, és ügyosztályainak feladatkörét végeredményben 1946-ban is e szabályzat határozta meg, amikor már kilenc ügyosztály működött. Pillantsunk be munkájukba Szilágyi György leírása alapján. Együttal a hivatal munkájának sokrétűségét is láthatjuk.

Az *elméleti ügyosztály* egyrészt ellátta a hivatalszervezet általános felügyeletét és ellenőrzését, másrészt a személyzeti ügyekkel foglalkozott. Hozzá tartoztak a bizottságok, szakbizottságok alakításának előkészítési ügyei, továbbá a sajtó és egyesületi ügyek valamint az anyakönyvi felügyelet. Intézte az út- és vízügyi hatósági teendőket és más ügyeket. 1945–1946-ban tolmács- és panaszirodát működtetett.

A *gazdasági ügyosztály* (I.) a város ingó és ingatlan vagyonának kezelését, hasznosítását és értékesítését látta el. Intézte a városi közművek ügyeit: a csatornázást, a vízvezeték és közvilágítás helyzetével összefüggő feladatokat. A városi tulajdonban lévő épületek bérbeadását, felújítását végezte, vezette a városi tulajdonkatasztert. Az utcák, terek, utak és hidak rendben és karbantartása is feladatkörébe tartozott, akárcsak a új műtárgyak elhelyezése közterületeken, valamint az erdészeti, legeltetési, vadászati és halászati ügyek. 1945 előtt fontos feladata volt a város óriási földbirtokának a bérbé adása, amelyről a kisbérleti rendszerről szólva megemlékeztünk. E földterület döntő többségét a földosztáskor a szegényparasztnak, a bérlőknek juttatták, ezzel évszázados városi kezelésük megszűnt. A város üzemeinek, pl. városi gőz- és partfürdő, köztisztasági üzem, a bodoni kertgazdaság, a közvágóhíd, a városi tejüzem, az autóbusszüzem, a Szegedi Gazdasági Vasút és a városi kertészet felügyeletét ugyancsak a gazdasági ügyosztály látta el, továbbá irányította a gazdasági és házgondnoki hivatalt. Amint a fentiekből láthatjuk, a város kezében óriási köztulajdon összpontosult, amelynek kezelése, gyarapítása és ellenőrzése hatalmas feladatot jelentett. A város hivatalnokainak magas színvonalú szakmai és erkölcsi habitussal kellett rendelkezniük a munka, amelyet a köz javára végeztek, ellátásához.

A *közellátási ügyosztály* (II.) a háborús időkben alakult. Az 1943-as szabályrendelet még nem említi. Minden közellátási ügy hozzá tartozott: az élelmiszerkészítő iparosok és kereskedők tevékenysége, az élelmiszeri cikkek közforgalma, a piaci és üzletekben alkalmazott árak. A háború után intézte az élelmiszerjegyek kezelését, a beszállítási és jóvátételi ügyeket, amely utóbbiak keserű valóságára már csak a 60 éven jóval felüli korosztály emlékezik.

Az *adó-, illeték- és pénzügyi osztályhoz* (III.) tartoztak a költségvetés és zárszámadás ügyei mellett a város pénzügyi és értékpapír vagyonának kezelése és kölcsönügyei. Felügyelt a pénztárak számadásaira, elkészítette a város pénzügyi statisztikáját. Hatáskörébe tartoztak a városi alkalmazottak illetmény ügyei, amelyeket a városi számviteli osztály közbenjöttével intézett, amely 1938-tól állami hivatal lett. Ellátta a városi gáz- és villanytelep, a közúti villamosvasút, a városi zálogház és az adóhivatalok felügyeletét. Irányította a közmunka hivatalt.

A *közművelődési, közoktatási ügyosztály* (IV.), amelyet a későbbi korszakokban hol szétválasztottak hol újra egyesítettek, a város iskolaügyeit és kulturális életét szervezte. Korábban ide tartoztak a szociális, azaz népjóléti ügyek is, amelyekkel 1946-ban — mint látni fogjuk — külön osztály foglalkozott már. Az iskolákat illetően a tanonc iskoláktól az elemi iskolákon át a gimnáziumokig terjedően csak azok fenntartásával foglalkozott az ügyosztály, amelyek városiak voltak. Az egyháziakkal és államiakkal nem. Az oktató-nevelő munka felügyelete sem került az osztályhoz, a már korábban említett szervezetek látták azt el. A közművelődési intézmények közül a múzeum és a Somogyi-könyvtár tartoztak hozzá, foglalkozott képzőművészeti ügyekkel, valamint kezelte a tanügyi és játékosági alapokat és ösztöndíjakat, továbbá ide csoportosították a sport és idegenforgalmi ügyeket. Irányította a városi idegenforgalmi hivatalt és a világháború előtt a Szabadtéri Játékokat. A város már a középkorban rendelkezett kegyúri joggal, ami plébánia templomainak fenntartását és a velük járó plébános választást jelentette. Ezen jogokat a török kor után újra megszerezte, bár ez utóbbi esetében változások álltak be a tridenti zsinat (1546–1563) után. A kegyúri jog gyakorlásával kapcsolatos teendőket szintén a IV. ügyosztály látta el. A plébánosválasztást úgy bohyolitották le, hogy a pályázók közül a püspök három jelöltet állított, és közülük választott a törvényhatósági bizottság. A két világháború között már igen kevés helyen létezett a kegyúri jog, közéjük tartozott városunk.

A *népjóléti ügyosztály* (V.), amelyről már szó esett, ügykörébe a városi jótékonyági intézmények tartoztak, mint például az árvaház, szegényház, gyermekmenhely, hajléktalanok menhelye, valamint hadifoglyokkal kapcsolatos

Klauzál tér

feladatok. 1946-ban 1220 közsegélyes és 48 árvaházi növendéket vettek számba. 3200 személy vett részt ingyen érkeztetésben, 2000 gyerek iskolai, illetőleg óvodai napközis étkeztetésben részesült.

A *közjogi- és közigazgatási ügyosztály* (VI.) a főjegyző vezette, ezért főjegyzői hivatalnak is nevezték. A főjegyző sajátos feladatot látott el. Egyrészt a testületi szervekhez kapcsolódott a testületi ülések anyagának előkészítésével, másrészt a hivatalszervezetet irányította, hiszen az egyes szakanyagok testületek elé vitelében a témának megfelelő ügyosztályok közreműködtek. Ügyosztályához tartoztak az állampolgársági ügyek, az országgyűlési és törvényhatósági választások szakhivatali irásos előkészítése valamint a helyi szabályrendelet-alkotás előkészítése. A szakigazgatási feladatok közül a mező-, lélegző- és erdőrendészet, a hirdetés, a vásárok engedélyezése, a vitás lakásbérleti ügyek kerültek hozzá mások mellett. Fellebbezési fórumként járt el állategészségügyi, mezőgazdasági, tűzrendészeti, kihágási és egyéb ügyekben elsőfokú közigazgatási hatóságként.

A főjegyző vezette ügyosztályhoz számos belső hivatali egység kapcsolódott, mint például a központi iktató, kiadó és kézbesítő hivatal, amely az ügyintézésben, a beérkezett és az ügyintézés során befejezett ügyek nyilvántartásában és az ügyfelekhez kézbesítésében játszott fontos szerepet, kapcsolva volt az irattárhoz és a levéltárhoz. Ezen ügyosztály felügyelte továbbá a leltárbiztosi-, lakás-, katonai nyilvántartó és anyakönyvi hivatalt, továbbá olyan hivatalokat (a városi rendőri büntető bíróság, elsőfokú család- és munkaügyi bíróság, stb.), amelyek ma már nem léteznek.

A *műszaki ügyosztály* (VII.) az építési engedélyezési és telekosztási ügyekben járt el. Hozzá tartoztak továbbá a városi közművek, épületek, utcák, terek, hidak építési és javítási ügyei. Rá hárultak a városrendezési, a bel- és árvízvédelmi szabályozás ügyei. Kebelén belül működött a mérnöki hivatal.

A *közegészségügyi ügyosztály* (VIII.) másodfokon döntött a közegészséggel kapcsolatos ügyekben. Ide tartoztak a gyógysertáfi és mentő ügyek, továbbá a kórházak és az orvosi munka felügyelete, az anya- és gyermekvédelem, valamint a járványok elleni védekezés. Az osztály felügyelte a városi közkórházat, a tüdőbeteg gondozót és a fertőtlenítő állomást. Hozzá tartoztak a gyógyfürdő, a nyilvános illemhelyek és minden más közegészségüggyel összefüggő kérdéskör.

Az ügyosztályok és a hozzájuk tartozó hivatalok mellett a város apparátusában más egységek is tevékenykedtek. Közülük az árvaszéket és a tisztí ügyészséget említjük meg. Az előbbi mint a fentiekől független városi hatóság a gyámhatósági, gondnoksági, hagyatéki és a kiskorúakra vonatkozó egyéb ügyeket intézte. Az utóbbi a város jogi tanácsadó szerve volt. Véleményezte a szabályrendelet tervezeteket, peres ügyekben a város jogi képviselőjét vitte, közreműködött a város jogügyleteinek megkötésében. A mindenkori tisztí főügyész jogállásának fontosságára, hivatalának tekintélyére utal, hogy hivatalból tagja volt a törvényhatósági bizottságnak.

A fenti, talán hosszúnak tűnő leírásunk, a városi apparátus számbavétele nem öncélúan történt. A város — mint említettük — ezerarcú jelenség. Képének egy-egy mozaikja jelenik meg a hivatalok ügkörében pontosan leírva. Ilyen módon mintegy összefoglalva láthatjuk, milyen sokrétű a városi élet, és milyen precízen egyes részterületekre bontva végezheti jól munkáját a városi közigazgatás szervezete, és irányíthat a városi magisztrátus. Munkájának

bizonyítéka az a közel 900 iratfolyóméter iratanyag, amelyet a korszakunkból őriz a levéltár, és amely kimeríthetetlen kincsesbányája a város és a korabeli emberek életének a nagy történelmi sorsfordulóktól az apró, mindennapos epizódokig.

Szegednek, mint számos alföldi várostársának, Hódmezővásárhelynek, Kecskemétnek, Kiskunhalasnak és a távolabbi Debrecennek gondoskodnia kellett hatalmas határában élő lakosai igazgatásáról. Amint a városi igazgatás egyre szakszerűbbé vált, lépések következtek be. Többek között megszervezték a tanyai közigatást, amelyre azért is szükség mutatkozott, mert Szegeden a lakosság mintegy harmada tanyákon élt. Jóllehet a hatalmas, 123 ezer katasztrális holdnyi terület legnagyobb része több mint fél évszázada nem a város része, mégis szólunk megszervezéséről. Annál is inkább, mert ebben városunk országos tekintetben példamutatóan élen járt. A külterületi igazgatás szervezetét a belterületéhez hasonlóan a városi szabályrendeletekben rögzítették. Közülük a leghosszabb ideig hatályban lévő, már említett 1903-as alapján mutatjuk be a tanyai közigatást.

A város külterületén a tanyai kapitányok és az esküdtek látták el a hatósági tevékenységet. A „V” betűt formázó szegedi külterületnek a budapesti út mentén elterülő szárán, Felsőtanyán hat kapitányság: Csengele, Balástya, Őszesék és Szatymaz, valamint Gajgonya és Fehértó helyezkedett el. Alsótanya a nagy dorozsmai határtól délre, az országhatárig terjedt, és nyolc kapitányságra tagolódott: Feketeszél, Nagyszéksós, Királyhalom, Átokháza, Csorva, Zákány, Domaszék és Mórahalom területére terjedt ki. Rösze és Szentmihály pedig mint pusztai telepek egy kapitányságot alkottak. Tehát a külterület tizenöt kapitányságra osztatott. Újszeged külterületén nem szerveztek kapitányságot, közvetlen városi irányítás alatt állt. Az igazgatás feladatát a polgármester által kinevezett tizenöt kapitány és hetvennyolc esküdt végezte. Az utóbbiak tiszteletdíjat kaptak, és közülük kapitányságonként egy a kapitány helyettesi tisztet is ellátta.

Az esküdtek tevékenysége sokrétű volt. Őrködtek a város és a magánosok tulajdona fölött, jelentették a rongálásokat, a földek parlagon hagyását és az egyéb rendellenességeket. Ügyeltek a közbiztonságra, a lopást, rablást, stb. a pusztai városorség tudomására hozták, figyelemmel kísérték a közegészségügyi állapotokat, részt vettek az állategészségügyi felügyelet munkájában. Szemmel tartották a hadköteleseket, ügyeltek az iskolás korú gyermekek beíratására, jelezték az iskolába járás elmulasztását. Őrködtek a növényegészségügyi rendeletek betartásán és a vadászati tilalom megtartásán. Figyelemmel kísérték a külterületi építkezéseket.

Közigazgatási tevékenységben is részt vettek, például a különböző (adók, díjak, közérő, kocszi, ló) összeírásokban. Becsüsként is működtek, kiállítottak marhaléveleket, mezőri feladatokat, és sok mást teljesítettek. Kézbesítői, hirdetői munkát végeztek. A kapitányok az esküdtek munkáját felügyelték, ellenőrizték, valamint irányították. Munkájukról jelentést tettek a polgármesterek, aki felügyelte tevékenységüket. A tanyai kapitányok és esküdtek munkája emlékeztet a középkori és korautókor utcabírák, utca kapitányok és esküdtek – még nevükben is azonosak – tevékenységére, akik körzetük életének teljes rendjére felügyeltek. A késői utódok éppen úgy helytálltak hivatalukban mint elődeik.

A közigazgatás korszerűsítése már a két világháború között elindult Magyary Zoltán és munkatársai munkássága nyomán. Szeged Felső- és Alsóközponton 1941-ben közigazgatási kirendeltséget hozott létre, majd 1941-ben a csengeleit szervezték meg, ezt továbbiak követték, ami előrevetítette az 1950-es nagy változást, az önálló községek létrehozását, amellyel elindult a hatalmas szegedi külterület népének a várostól elkülönült élete.

A közigazgatás gyakori átszervezései, újabb hivatalok születése az élet változásainak függvényei, azonban gyökeres változásokat a rendszerben és a személyi állományban a hatalmi változások hoznak. Az állam, a politikai hatalom fontos alrendszere az igazgatás, továbbá összefüggésben állnak vele más alrendszerek, mint például az oktatás és az egészségügy, az utóbbi már kissé lazább kapcsolatban, nagyobb önmozgással. Ha végigtekintünk a tárgyalt mintegy száz esztendő szegedi történetén, ezt tapasztalhatjuk. Amikor a szabadságharc leverése után az új hatalom berendezkedett, az országot együttes katonai és polgári igazgatás alá rendelték kerületekre osztva. Az önkényuralom időszakában bekövetkezett, a városi igazgatást érintő változásokat a korábbiakban már ismertettük.

A kiegyezéssel Szeged, mint egykori szabad királyi város, önálló törvényhatósági jogú város lett. 1867 márciusában a köztörvényhatóság visszaállításáról hozott határozat alapján építette ki közigazgatását, majd az 1870. 42. tc. alapján szervezték meg azt, amelyet már az előzőkben ugyancsak bemutattunk. A megyeszékhely rangjának elnyerését is pályázott városunk a szomszéd Hódmezővásárhellyel együtt, azonban a Károlyi család befolyásának eredményeképpen a megye székhelye 1950-ig a nagymágocsi kastélyukhoz közelebb eső mezőváros, Szentes lett.

A korszak törvényhatósági bizottságában a virilizmus nyomán a konzervatív befolyás érvényesült, amely folyamatosságot biztosított az igazgatásban, valamint a város politikai életében még az időnként ellenzéki párti országgyűlési képviselők mandátumhoz jutása ellenére is. A korszak első világháborúig terjedő időszakában a korábbiakhoz képest a politikai élet színpadán az addig nem látott ipari munkásság és agrárproletárok mozgalmá jelentkezett, és követelt magának helyet, ami Szegeden, a közvetlen környék legiparosodottabb városában is bekövetkezett. A munkásságot az MSZDP (Magyarországi Szociáldemokrata Párt) tömörítette politikai erővé. Az agrárproletároknak éppen a kisbérleti rendszer megléte következtében Szegeden nem alakult ki olyan markáns szervezete és mozgalmá, mint a szomszédos Hódmezővásárhelyen, amely a Szántó Kovács János vezette megmozdulásban, 1894-ben tetőzött.

Az egyházak kebelén belül szervezett vallásos egyletek mellett a civil társadalom önszerveződésének máig szép és tanulságos példája a városunkban és külterületén létrehozott különböző egyesületek és egyletek élénk tevékenysége, amely a múlt egyik fontos üzenete a mai ember számára. A művelődési, szakmai, politikai valamint egyéb célokat és szándékokat ápoló szerveződések behálózta a városi és tanyai társadalom minden szintjét, hely adva az egyéni kezdeményezések kibontakozásának.

A boldog békeidőket vérzivataros évek követték az első világháború idején, a szegediek által hozott áldozatokról a népesség számának alakulását kifejtve szoltunk, a háborút követő politikai eseményekről még nem. Bár a hátrországnak az első világháború idején nem kellett elszerveznie a front átvonulásával járó borzalmakat, ám az élet egyre nehezebbé és különösen a háború vége felé válságossá vált. A közszükségleti cikkek ára a háború előttihez képest 1917-re 50 százalékkal, míg például az állami, városi és egyéb alkalmazottak fizetése csak 30 százalékkal emelkedett. A béke és a rendezett élet utáni vágy forradalmasította a főváros és a vidéki városok lakosságát.

Szegeden október 22-én alakult meg a Nemzeti Tanács. Tagjai között volt a polgármester mellett Juhász Gyula és Móra Ferenc is. Október 30-án már őszirózsával díszített sapkás katonák és lelkes tömeg éltette a forradalmat. Az MSZDP szegedi szervezete is aktivizálódott a forradalmi napokban. 1919 januárjában megalakultak a kommunista párt (KMP) szervezetei, és folytatódott a balrafordulás.

A pesti proletár forradalom híre a közvetlen vidék városai közül először Szegeden terjedt el. Március 22-én a két említett munkáspárt egyesült, létrehozták a 34 tagú intézőbizottságot és a három tagból (Udvardi János, Wallisch Kálmán – később az osztrák szociáldemokrata mozgalom kiválósága lett –, dr. Czibula Antal) álló direktóriumot. Működése nem tartott sokáig a városban és vidékén kialakult sajátos hatalmi viszonyokból következően. A Belgrádi katonai konvenció értelmében ugyanis Szegeden 1918 december végétől francia megszállók tartózkodtak, akik, azonnal felléptek a kommünnel szemben, amelynek fennállása városunkban mindössze öt napig tartott. A direktórium március 27-én távozni kényszerült a városból, amelynek ügyeit május elsejéig egy polgárokból (Dettre János, Somogyi Szilveszter polgármester, Tabódy Zsolt) álló direktórium intézte, ami után megkezdte munkáját a korábbi közigazgatás. A helyzet azonban véglegesen később normalizálódott. A francia csapatok csak egy év múlva, 1920 márciusában vonultak ki Szegedről, a tiszántúli területeket ugyancsak 1920-ban hagyták el a román megszállók, a Tisza-Maros szögét, az ún. torontáli sarkot pedig 1921 augusztusáig tartották elfoglalva a szerbek.

Városunk a trianoni békekötés (1920. június 4.) után éppen úgy mint a török kor kezdetén és végén határváros lett annak már korábban leírt, máig tartó hátrányos következményeivel. A lakosságot, főképp az értelmiséget Trianon hatásaként nagy szellemi megrázkódtatás érte, identitásában károsodott, ami hosszú távon súlyosabban hatott mint az anyagi veszteség. Közvetlen szomszédságában pedig egy belső problémákkal küzdő balkáni állam rendezkedett be, amelynek jelenlétét nemcsak a területekkel hozza csatolt, és kisebbséggé lett magyar szávezreknek, hanem a szomszéd nagyváros, Szeged lakosainak is meg kellett szokniuk, és el kellett viselniük. Csak egy példa a különbségekre: a balkáni világban, mint egy rezervátumban a társadalmi gondolkodásban fennmaradtak a törzsi-nemzetségi jog elemei, amelyeket a nyugati keresztény Európa már az első ezredforduló előtt túlhaladott.

Szeged sajátos történelmi helyzetéből következően az ellenforradalmi erők központja lett, innen indult Horthy Miklós vezetésével a hatalom megszerzéséig tartó útjára a nemzeti hadsereg. A várost pedig új egyetemével, püspökségével a konzervatív szemléletű modernizáció egyik országos központjává szervezték. Új szellemi reneszánsz indult a megroppant gazdaságot is segítve, amelynek a második világháború vetett véget. Évei alatt az ország más vidékeihez hasonlóan emberveszteségek és nélkülözések közepette szenvedett a város lakossága, amely hat alkalommal élt át bombázást. A front átvonulása azonban nem okozott pótolhatatlan anyagi veszteséget. Az újjáépítés során a hidat és épületeket a vasúti híd kivételével hamarosan helyreállították. A háború frontjain elesettek és a haláltáborokba hurcolt zsidó családok azonban már nem térhettek vissza otthonaikba. Szegedet 1944. október 11-én foglalták el, és szállták meg az orosz-szovjet csapatok elűzve a korábbi német megszállókat, amelynek következtében és a világpolitika alakulása, valamint a hatalmi változások nyomán egy addig soha nem látott új világ köszöntött az ország és benne Szeged lakosságára.

Blazovich László

A Tisza-part

„A tudomány akkor ér valamit, ha jobbítja az emberek életét”

Szegedi akadémikusok: Mészáros Rezső geográfus

A hazai felsőoktatás meghatározó személyisége, évtizedig a Szegedi Tudományegyetem rektora, tanszékvezető egyetemi tanár. Mészáros Rezső geográfus a tudományterületén újító egyéniség – az elsők között foglalkozott az úgynevezett időföldrajzzal, az emberek térbeli mozgásának időstruktúrában való vizsgálatával. Iskolát teremtett. Munkái megkerülhetetlenek a különböző nagyságú területi egységek, régiók, kistérségek, települések fejlesztési irányainak kidolgozásakor, a településhálózati kutatásban. Legújabb könyve, a *Kibertér, a társadalomföldrajz elméleti törvényszerűségeit taglalja. Makón született – Szeged megbecsült polgára lett.*

– Ha megengedi, kezdjük a beszélgetést az abszolút privát témával: súlyos betegségen esett át – megváltozott az élete. Szinte az egész város aggódva kísérte a felépülését, de alighanem ilyenkor a közvetlen környezet reakciói a legfontosabbak. Milyen tapasztalatai voltak?

– Nehéz kérdés. Azt tudom mondani, talán közhelyesen, de őszintén, hogy a legnehezebb élethelyzetekben ismerszik meg igazán az ember. Elvállik, kik a barátaid, kik kötődnek hozzád valójában és kik csak – mondjuk úgy – látszólag. Nagyon sokan segítettek és most is segítenek nekem. De voltak csalódásaim is. Azt hiszem, ez elkerülhetetlen.

– A sikeres rehabilitáció után újra munkába állt a Szegedi Tudományegyetem rektoraként, az aktuális rektorválasztás óta pedig tanszékvezetőként dolgozik. Nem lenne jobb egy kényelmesebb munkakör?

– Mindenki azt mondja, pihenjek, ne dolgozzak annyit. Én pedig meg vagyok győződve róla, ha nem dolgoznék ennyit, az lenne a vég. Azt mondja, sikeres rehabilitáció – ezt köszönöm. Megtanultam újra sok mindent, beszélni, kicsit írni. De azt vettem észre... Hiába mondja a beszédtanárom, Bácsi János, hogy igyekezzek lassan formálni a szavakat, mert akkor lesz érthető, amit mondok, azt vettem észre, hogy gyakran szinte dadogok, mert a gondolataim sokkal előbbre járnak. Amit azelőtt, egészségesen soha meg nem tudtam csinálni – most nyomdakész mondatokat diktálok. Olvasom a szakirodalmat, nem jegyzetekek annyit, mint korábban, de a fejem, mint egy filmfelvevő. Szinte látom az idézendő passzusokat. Forгатom a fejemben a dolgokat, s amikor kész, lediktálom. Azóta írtam egy új könyvet és szándékomban áll még egyet kiadni. Szerencsém van, hogy nem kísérletes tudományágban dolgozom. Persze sok mindenről le kellett mondanom... A legfájóbb talán a tenisz, az évek során nagyon hozzászoktam. És az autózézetés, mert azt meg szerettem. Bár.. Van most egy autómata sebváltós autónk, vasárnapként, néptelen utakon, lassan...

– Tíz évnyi rektorságból vissza a tanszékre – ez nem olyasmí, ami betegségtől függetlenül is megviseli az embert?

– Nem tudom. Az tény, hogy azidő alatt, amíg rektor voltam, a tanszékeken minden megváltozott. Nem gondoltam volna, hogy ilyen mértékben! Tíz éve a tanszékvezetés nem kívánt mindennapos elfoglaltságot. Most? Szinte úgy érzem, a nap 24 órája se lenne elég. Egészen mást kell csinálni, mint korábban.

– Menedzsernek kell lenni?

– Így is mondhatjuk, bár én különösebben nem kedvelem ezt a szót. Pontosabban azt nem szeretem, hogy sokan valamiféle csúczzakmának gondolják: a menedzser mindenhez ért. Szerintem aki mindenhez ért, az semmihez sem ért igazán. Mindig is azt vallottam, hogy egy egyetemen a tanszékvezetőnek elsősorban szakmai tekintélynek kell lenni. Ha az ember a szakmájában elismert, esélye van arra, hogy jó menedzser is lehessen. Ha végképp nincs ilyen tehetsége, fogadjon maga mellé menedzser vénájú kollégát, segítséget.

– Pontosán miben változott a tanszékvezetői feladatkör?

– Egész technikája, működési mechanizmusa, stílusa más, mint korábban volt. Persze az is lehet, számomra kezdetben a méretek különbözősége is problémákat okozott. Rektorként hozzászoktam a tízmilliárdokhoz, itt meg pár millióból kell kijönni. Hozzászoktam, hogy egy nagy apparátus, szakértői gárda dolgozik a kezem alá, itt pedig egyedül kell dolgokat eldönteni, a döntéseket előkészíteni. Előfordult, hogy jöttek a kollégák, ez kell, amaz kell, persze, vegyétek meg, mondtam, és egyszer csak azt vettem észre, hogy „hiányba gazdálkodtuk magunkat”. De tartalmilag is megváltozott minden. Itt van az úgynevezett bolognai folyamat... Egyetemvezetőként az ember átfogóan foglalkozik az oktatásszervezési témákkal – könnyű mondani mondjuk egy ünnepi beszédben, hogy igazodunk az európai felsőoktatási térséghez. De amikor konkrétan meg kell csinálni, mit is tanítunk az alapképzésben, hogyan épül rá a mesterképzés, a doktori képzés – az a valami. Ott már nem elég, ha tudunk beszélni róla. Bár megint csak azt kell mondanom, hogy nekem szerencsém volt, a Magyar Rektori Konferencia elnökeként viszonylag konkrét ismeretekkel kellett rendelkeznem az euró-

Fotó: Veréb Simon

pai felsőoktatási folyamatról, az egyetemen kiváló munkatársaim voltak, ezerszer átrágtuk, mit, hogyan...

– *Beszélgünk egy kicsit a rektori tevékenységéről: elég változékony időszak volt ez az elmúlt évtized a magyar felsőoktatás történetében és a szegedi egyetem életében. A legnagyobb változás talán az integráció volt. Vagy mégsem?*

– Magam is ambivalens vagyok. Pontosabban azt fájlalom, hogy úgy ment végbe, hogy nem ismerjük valójában a konkrét végeredményt. Mint az élet sok más területén, itt is jellemző volt az a magyar sajátosság, hogy belekezdünk valamibe, haladunk egy úton, aztán elfelejtjük bemérni, hogy pontosan hol tartunk, hova érkezünk, miért és merre kell menni ezután. Az integráció nincs befejezve, nincsenek elvarrva a szálak. Úgy három év után országosan föl kellett volna mérni mi történt, hogyan, hol állunk. Ez elmaradt, sajnos. Az is igaz azután, hogy folyamatos reformokat nem lehet eredményesen végigvinni folyamatos pénzügyi elvonások közepette.

– *A Rektori Konferencia elnökeként egyszer azt nyilatkozta egy országos napilapban, hogy az utóbbi a felsőoktatás sikerévtizede volt. Nincs itt valami ellentmondás?*

– Nincs. Az a siker, hogy a magyar felsőoktatás még mindig európai színvonalú. Azért siker ez, mert a körülmények sanyarúsága ellenére van így. A '93-as felsőoktatási törvény elfogadásáig eufórikus hangulatban voltunk: Kupa Mihály pénzügyminiszterként készített egy víziószerű programot „Felsőoktatás 2000” címmel, amelyre 60-70 milliárd forintot ígért. A programból nem lett semmi. De a

törvény azért sok jelentős, jó irányú változást is hozott. Jött viszont a Bokros csomag, majd a '96-os törvénymódosítás és mi úgy mozdultunk el integráció irányába, hogy hiányoztak a törvényileg garantált anyagi feltételek. Szegeden még viszonylag jó a helyzet, az integrációnak számos előnye tapasztalható. Végére 25 ezer hallgató, 6 ezer 800 dolgozó, 40 milliárdos költségvetés – ekkora komplexum már a brüsszeli pályázatoknál is méret, és tárgyalópartner multinacionális gazdasági szervezetek számára is.

– *Most ismét minden változásban van – mi következik?*

– Küzdelem a megmaradásért az európai piacon. Csak akkor lesz esélyünk, ha az akadémiai szféra meg tudja őrizni a tekintélyét. Vagyis nem piacosodik el annyira a felsőoktatás, hogy elveszítse történelmi rangját, szerepét, misszióját. Évszázadokon át – a bolognai egyetem óta – ez, a tudományosság rangja, a minőségi képzés segítette az egyetemeket a túlélésben. Ma az egész világon azzal a problémával küzd a felsőoktatás, hogy a tömegoktatást és a minőségi képzést hogyan lehet összeegyeztetni. És ezt a problémát a többszintű képzés sem fogja megoldani. Mindenesetre látok egy közvetlenül sürgős teendőt és ez a PR-eszközök eddiginél sokkal hatékonyabb alkalmazásának követelménye. Rengeteget utaztam, sok helyen jártam a világnak, a szakmámnak köszönhetően is és egyetemvezetőként is. Azt kell mondanom és ismételnem, hogy a magyar felsőoktatás még mindig és minden baj ellenére igenis versenyképes. A szegedi egyetemi képzés színvonala semmivel sem rosszabb, mint a prágai, a krakkói, vagy akár a párizsi. De eme-

zeknek jobb a PR-jük. Hiába vagyunk minőségi egyetem, ha ezt nem tudják rólunk a világban. Akkor nem fognak idejönni tanulni.

– *Professzor úr szűkebb szakmájában mintha megoldották volna a piacképes szakemberek képzését...*

– Tény, hogy olyan mukahelyeken alkalmaznak manapság geográfusokat, amit korábban elképzelni is nehéz lett volna. Bankban, beruházástervezésben, államigazgatásban, gazdaságfejlesztésben... Ez a mi szakmánk komplexitásának köszönhető. Egy közgazdász, vagy statisztikus a számok, adatok révén tudja megragadni a problémákat. Az urbanisztikus is csak a valóság egyik szeletével foglalkozik. A geográfus térszemlélettel rendelkezik, az összefüggésekkel foglalkozik és a gondolkodásának középpontjában az ember áll. Az én felfogásom szerint minden tudománynak az az értelme, hogy jobbítani képes az emberek mindennapi életét. A geográfus szakma közvetlen közlelől képes befolyásolni az élet közegét.

– *Meg tudja-e mondani, például, hogy érdemes Szegeden berubázni a logisztikai központban?*

– Természetesen. Mármost: egy geográfus meg tudja mondani. Képes hatástanulmányt készíteni, amely komplex, minden összetevőt figyelembe vesz. Például mérlegeli, hogy Románia hamarosan uniós tagország lesz és Temesvár Szegedhez képest helyzeti előnybe kerül. Szegednek volt egy nagy sansza – a 90-es években. Félek, hogy ez kihasználatlan maradt, a viszonyok pedig megváltoztak. Az volt az esélyünk, hogy valóban Európa déli kapujaként funkcionálhatott volna a város – megfelelő infrastruktúrával. És ebben nem is az autópálya a legfontosabb, sokkal inkább az informatikai és intézményi feltételek. A szolgáltatóhelyek léte vagy nemléte. A mi „természetes” euróregiónk dél és dél-kelet felé terjed, együttműködő partnereink Romániában és Szerbiában lehetnének, Temesvár, Arad, Újvidék, Szabadka. De még a határokon belüli régiók is kialakulatlanok, mindmáig, a dél-alföldi régió szereplői csak abban tudtak egyezsége jutni, hogy az úgynevezett régióközpont évente más város legyen... Azért mondom, hogy úgynevezett, mert addig elképzelhetetlen működőképes, stabil, valóságos regionalizmus, amíg nincsenek meghatározott funkciókkal, hatáskörökkel rendelkező stabil intézményei. Brüsszelt egyáltalán nem fogja érdekelni, hogy melyik város a régióközpont; az érdekl, hogy hol van az az intézmény, amely fogadni-kezelni képes a felzárkóztatásra nekünk szánt pénzeket. Az a régióközpont, ahol megfelelő népesség, infrastruktúra, magas szintű szolgáltatás van. Egyetem van. Szeged a népesség szempontjából megfelelő központ, egyeteme is van. De a repülőgépek Temesváron tudnak leszállni és még a RoLa is elmegy Aradra... A szegedi logisztikai központnak már vagy tíz éve ki kellett volna épülnie, akkor esély lenne arra, hogy akkor is szereplők maradhatnánk, ha már Temesvár is uniós város lesz.

– *Szűkebb szakterülete, a társadalomföldrajz kutatóit nem frusztrálja némileg, hogy ennyire politikafüggő ez a terület?*

– Kétségtelen, hogy a mérget eszi az ember, amikor a politikusok nem hallgatnak rá... Jól megfigyelhető, hogy a régió kutatásban mennyire

erős befolyásoló tényezők a lobbierdekek. Képesek meghatározni a tempóját vagy megváltoztatni az irányát. De a társadalomföldrajzban éppen azt szeretem, ami miatt persze szenvedek is: a kutatója az élet kérdéseivel foglalkozhat. Mint már mondtam, annyit ér a tudomány, amennyit használ az embernek. Tagadhatatlanul jó érzés, hogy követhetem a magyar társadalom és a gazdaság alakulását és javaslatokat tehetek mozgásformáinak befolyásolására. Hasznosnak érezhetem magamat. Más kérdés, hogy a javaslatokból belátható időn belül mi valósul meg és mi nem.

– *Van valami köze ennek a szaktudománynak a klasszikus földrajzhoz?*

– Amennyiben tereket vizsgál. A természeti jelenségek és az emberi tevékenységek összessége bizonyos egyensúlyi állapotokat hoz létre. A gazdaság- és társadalomföldrajz ezeket vizsgálja, ezeknek a törvényszerűségeit kutatja – emberközpontú nézőpontból. A települések térkapcsolatainak, a regionalizmusnak, a település belső térszerkezetének vizsgálata egyaránt abból indul ki és oda vezet vissza, hogy ember van a térben. Ezért interdiszciplináris szakma a miénk, számos más tudományág eredményeit használja, integrálja.

– *Említette, hogy kutatói és egyetemvezetői minőségében is sokat utazott. Van a világnak olyan szeglete, ahol még nem járt és szívesen elmenne?*

– Hawaii. Nemcsak a tűzhányók vagy a kialudt vulkánok miatt – sokféle ember él ott. És még egy vulkános sziget van, ahova szívesen elmennék, ez a Húsvét-sziget. Chilében már voltam. Venezuelában is, Mexikóban, Észak-Amerikában, Dél-Afrikában... Szváziföld hercegétől van egy meghívásom a koronázási szertartására... Elképesztő helyeken jártam, egzotikus vidékeken, például hajóztam a Kwai folyó hídja alatt. Indokína a kedvencem.

– *És melyik kitüntetése áll legközelebb a szívéhez?*

– Ez ravasz kérdés, mivel Szegedtől is kaptam megtisztelő kitüntetést és nem szívesen látszanék hálátlanok vagy nem eléggé lokálpatriótának. ha azt mondanám... Szóval a temesvári egyetem díszdoktori címe nagyon kedves számomra.

– *Mostanában bányakor ébred?*

– Ezt lehet tudni rólam? Hogy koránkelő vagyok? Talán tényleg elmondtam már pár interjúban, hogy pályakezdő tanárként Csanádpalotán tanítottam, Szegeden az Eszperantó utcában laktunk, onnan mentem az újszegedi kisállomásra, fölszálltam a vonatra és egy óra múlva leszálltam a Szegedtől 56 kilométerre lévő Csanádpalotán. Ma is fél ötör ébrednek... Fél nyolcra bent vagyok az egyetemen. olyan emberek között, akik jól bánnak velem. Délutánra kicsit elfáradok, egy órát pihenek, regenerálok, aztán folytatódhat a munka. Mindig is mozgékony alkat voltam, de a betegségem óta – valahogy türelmetlenebb lettem. Az az érzésem, nem szabad leállnom. De hát ezt már megbeszéltük a legelején...

Ércnél maradandóbb

Kristó Gyula emlékezete

Exegi(t) monumentum aere perennius...

Ércnél maradandóbb emlékművet állított(am)

Pótolhatatlan vesztés érte a hazai és a nemzetközi történelemtudományt: január 24-én súlyos betegségben elhunyt *Kristó Gyula*, a szegedi egyetem szellemóriása, történész generációk tudós tanára, a magyar középkor egyik legfelkészültebb, fáradhatatlan kutatója, aki július 11-én lett volna 65 éves. Noha mennyiségileg és minőségileg egyaránt rendkívüli a munkássága, s vizsgálódásai átfogják a magyarság történiáját az Uráltól Mohácsig – centrumában az Árpádok korával –, mégis sokat vártunk, reméltünk még tőle, hiszen viszonylag fiatalon, értékes szellemi kincsek birtokában zárult le tudósi pályája. Életműve így is kiemelkedő jelentőségű, mert igazi mestere volt a forrásokon alapuló mikrofilológiai elemzéseknek, s ezekre alapozva alkotta meg nagyívű elméleti következtetéseit.

A kutató és a tanár kettős hivatásának élt: rendkívüli szakmai felkészültséggel hihetetlen tudásanyagot tárt fel, miközben nem mindennapi odaadással, humánussal, segítőkészséggel fordult kollégái, tanítványai felé. Otthonosan mozgott nemcsak a maga kutatási területén, jártas volt a társtudományokban; a nyelvészet – különösen a névtan –, a jogtörténet, a történeti földrajz, a régészet világában; kutatási eredményei interdiszciplináris jelentőséggel bírnak. Számos idegen nyelven olvasott és beszélt, nem okozott gondot neki, hogy elsődleges forrásokból ismerje meg a régi korok emlékeit, valamint a modern kutatások eredményeit, emellett jelentős hazai és külföldi nemzetközi konferenciákon tartott nagy hatású előadásokat, ezzel is hozzájárulva tudományterülete műveléséhez.

Tevékenységének meghatározó eleme volt mindvégig a műhelyteremtő szándék. Lelkiismeretesen foglalkozott hallgatóival, tanárokat, tudósokat nevelt, iskolát teremtett a középkor kutatásában. Segítségével jött létre a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a Történeti Segédtudományok Tanszéke, melynek keretén belül működik jelenleg az országban egyedülálló Bizantinológiai és Középlatin Filológiai Tanszéki Csoport is. Minden túlzás nélkül állítható, hogy munkássága nyomán Szeged az európai középkor-kutatás legjelentősebb centrumainak egyike lett. Ő hozta létre, irányította haláláig a Szegedi Középkorász Műhelyt, melynek tevékenységéről a *Mittellateinisches Jahrbuch* című folyóirat legutóbbi számában (Stuttgart, 2004) publikált angol nyelvű írást. Ebben kifejti, hogy e munkaközösséggel keretet sikerült te-

remteni a középkor, ezen belül a magyar középkor kutatásához, s e kutatások eredményeinek közzétételéhez. Mint megállapította a magyar középkor (kb. 830–1526) forrásaiban elsődlegesen latinul íródott, de a dokumentumok egy kisebb része görög, orosz, német, illetve arab és perzsa nyelvű. Ez a műhely adja ki az „Anjou-kori Oklevéltár” köteteit. Az Anjou-korból (1301–1387) megközelítőleg negyvenezer latin nyelvű oklevél maradt ránk, s ezek anyagából 15 kötet már megjelent 11.125 oklevél bemutatásával, eligazítást adva a személy- és helynevekhez, a töredékesen előforduló magyar, német és szláv szavak értelmezéséhez. Ez a műhely gondozza a „Szegedi Középkor-történeti Könyvtár” sorozatát is, amelyben 18 kötet látott napvilágot, s amelynek szerkesztését nagy gonddal végezte Kristó professzor.

Tudománysszerzői, szerkesztő munkássága mellett kiemelkedő személyes tudósi teljesítménye; könyvtárnyi munkásságáról terjedelmes monográfiát lehetne írni. 101 önálló kötet szerzője vagy társszerzője, 25 kötet szerkesztője, egyéb írásainak száma 600 körül van, mindezeket 12 nyelven publikálta. Kiemelkedik közülük *A vármegyerendszer kialakulása Magyarországon* (Bp., 1988), *A magyar állam megszületése* (Szeged, 1995), *A magyar nemzet megszületése* (Szeged, 1997), *Magyarország története 895–1301* (Bp., 1998), amely franciául is megjelent (Rennes, 2000), *A XI. század története* (Bp., 1999), a *Történet-írás a középkori Magyarországon* (Bp., 2002) a *Társzemlélet és térszerzés a középkori Magyarországon* (Szeged, 2003).

Sokoldalú tevékenységének egyik

jellemzője, hogy a monográfiák, tanulmányok, lexikonok mellett forrásgyűjteményeket, fordításköteteket, szövegkiadásokat is közzéett. Más jelentős munkái mellett 1985-ben az Akadémiai Kiadónál megjelentette az európai középkorkutatás számára nélkülözhetetlen fontosságú *Thuróczykrónika* kritikai kiadását, amely edíciónak e sorok írója társszerzője lehetett, így közvetlenül tapasztalhatta Kristó professzor bámulatos felkészültségét, lendületes munkatípusát, példás segítőkészségét. Az akadémikusság elnyerése óta eltelt öt év alatt 33 kötetet és számos tanulmányt tett közzé, s több megkezdett vagy nagyrészt befejezett munkát hagyott hátra munkatársai, tanítványai számára. A kiterjedt munkássága iránti élénk nemzetközi érdeklődést mutatja, hogy több könyvét lefordították németre, franciára, angolra. A hagyatékában ránk maradt dolgozatai ugyancsak számíthatnak a nemzetközi figyelemre.

Mindamellert volt energiája arra is, hogy jelentős közéleti-szakmai funkciókat töltsön be. 1983 és 1995 között tanszékvezetőként, 1982-től 1985-ig a József Attila Tudományegyetem rektoraként, 1987-től 1989-ig a bölcsészkar dékánjaként vállalt közéleti feladatot. Jelentős szakmai folyóiratok – *Történelmi Szemle*, *Századok*, *Acta Historica Universitatis Szegediensis* – szerkesztésében számíthatnak rá, részt vett a tudományos minősítő bizottság munkájában, doktori munkákat irányított, s ez csak néhány példa szerteágazó tevékenységéből. Munkája elismerésül számos szakmai kitüntetésben részesült, így neki ítéltek a Kuun Géza-díjat (1986), a Szent-Györgyi Albert-díjat (1994), Csongrád megye alkotói díját (1994), a Szűcs Jenő-díjat (1995), Szeged város díszpolgári címét (1998), a Pécsi Egyetem pedig 2002-ben díszdoktorává avatta, elismerve ezzel azt a segítséget, amelyet a Középkori Magyar Történeti Tanszék létrehozásához nyújtott. Példátlan teljesítményéhez képest későn, 1998-ban lett az MTA levelező tagja.

Ars poeticájában sajátosan ötvöződött a cicerói „historia: lux veritatis” és a humanisták petrarcai elve: „ad fontes”; ő valóban példázta, hogy a történelem igazi megismeréséhez a tényeken keresztül vezet az út, a tények pedig a forrásokból tárhatók fel.

Emlékeit, szellemi örökségét kegyelettel őrzik kollégái, tanítványai, barátai, tisztelői.

Július 11-én lett volna 65 éves.

Galántai Erzsébet

In memoriam A-tól Z-ig

Emléktáblák Szegeden

I. rész

Az emléktáblák a közösségi emlékezet néma követői. Nem köztéri művek, de szerepüket tekintve rokoníthatók velük, hiszen emlékkörzök ezek is, néha művészi, esztétikai értékkel is bírnak, különösen akkor, ha domborműves ábrázolás, művészi kivitelű portré is díszíti azokat. Leggyakrabban személyeknek, nevezetesen eseményeknek, általában feljegyzésre, megőrzésre érdemes dolgoknak állítanak emléket. Rendszerint jól látható helyeken találkozhatunk velük: a lakóházak falán, középületekben, kapualjakban. Felállításukat szinte mindig komoly előkészületek előzik meg, kisebb-nagyobb közösség akarata, elhatározása szüli meg létüket. Felavatásuk ünnepi alkalom, szinte mindig olyan esemény, amiről a napisajtó is hírt ad. Szerepük, rendeltetésük, küldetésük mögött a legkülönbözőbb szándékok, akaratok húzódnak meg, a helytörténeti, kultúrhistoriai értékmegőrzés mellett gyakran politikai törekvések is. Éppen emiatt az öröklétet megcélzó küldetésük néha igencsak lerövidül, ha valamelyik rendszerváltás, politikai színváltozás nemkívánatos elemmé nyilvánítja léteket a hatalom által mindig is birtokolni, ellenőrizni kívánt köztereken.

Számuk több százra gyarapodott Szegeden is a 19. század közepe óta, amióta az emléktábla állítás szokása polgárjogot nyert. Kisebbségi „panteonok” alakultak ki például a klinikákon, kutató-intézetekben. Az emléktábla-állítás gesztusában nyilvánul meg legjobban az egy értékrendhez tartozó emberek közösségének hagyománya. Az intézmények, kutatóhelyek, iskolák, klinikák – folytathatnánk a sort – összetartozó közösségeink hagyománytisztelete, identitástudata fejeződik ki az emléktáblák elhelyezésében. A formai megoldásokat kortól, helytől, szobrászati igényességtől függően változatos formák, megoldások jellemzik. Mégis ritkán születik művészi értéket fölmutató minőség. Az emléktáblákra fokozottan igaz a megállapítás, hogy elsősorban kordokumentumok, beszédes vallomások az ábrázolt személyről, eseményről, és leginkább magukról az emléktábláról.

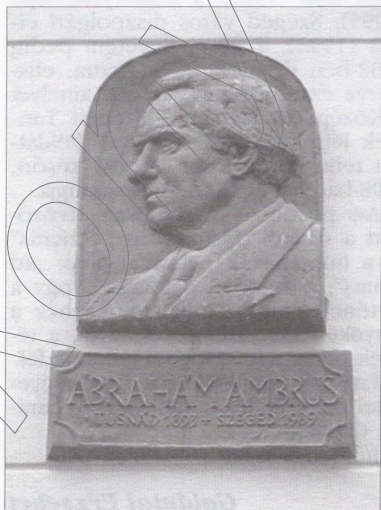
Lehetetlen vállalkozás talán számba venni mindegyiket, hiszen sok emléktáblát eltávolítottak, megrongáltak vagy eltüntettek az idők során. Sorozatunkban megkíséreljük alfabetikus sorrendben bemutatni a szegedi emléktáblákat, amelyek ma is helyükön vannak, vagy amelyek már nem láthatók, de létezésükről megbízható adatokat találtunk.

Amikor ünnepélyes külsőségek közepette felavatják az emléktáblákat, koszorúk, virágok borítják el környezetüket. Kétség sem fér ahhoz talán, hogy fontos küldetés szánunk nekik a felállításukat szorgalmazó közösségek, érdekcsoportok, hiszen helyi értékeket, eszményeket, fontos személyiségeket, életműveket örökítenek meg. A rajtuk olvasható szövegek, üzenetek a közösség megtartó emlékezetének fontos elemeivé teszik az emléktáblákat. Aztán az ünnepélyes elmúltával az évek során el-elmaradoznak a koszorúzások, s lassan a feledés és a megszokás évek során egyre vastagodó szürke pora teszi egyre homályosabbá emléküket. Mindennapos ismerőseinkké lesznek, megszokjuk látványukat s rendszerint futó pillantásra sem méltatjuk őket.

A szegedi emléktáblák számbevétele éppen azzal a szándékkal született, hogy ennek a méltatlan folyamatnak gátat vessen, de egyúttal az is célja, hogy tákrót tartson a mindenkori emléktábla-állító törekvéseknek. Adataik, szövegeik és képeik közreadásával elgondolkoztasson mindenkit arról, hogy milyen sokféle törekvést, szándékot, értéket képviselnek pusztán létükkel is sőt, az egykor elhelyezett, de elbontott vagy megsemmisült emléktáblák még nemléttükkel is beszédes tanúságtevők.

Az emléktáblák adatainak közreadásával talán sikerül a közömbösség, a megszokás falát áttörni és a méltatlanul elfeledett emléktáblákat állító szándékait feléleszteni és a szegediek figyelmét felhívni. Ez a regiszter segítheti a helytörténeti kutatókat, a városuk története kultúrája iránt érdeklődőket, de az újabb emléktáblák felállítóit is. Jó és rossz példákat egyaránt képviselnek a bemutatott emléktáblák, kivitelük, megformálásuk igényessége, avagy az ellenkezője. Ma éppen egyfajta emléktábla állító divatnak lehetünk tanúi. Emiatt sem árt elgondolkozni mindazon, amin a szegedi emléktáblák sokasága és sokfélesége képvisel.

Ábrahám Ambrus – domborműves emléktábla

Egyetem u. 2.
Tóth Sándor alkotása.

Avatták: 1993. november 19-én (Dr. Gergely János akadémikus)

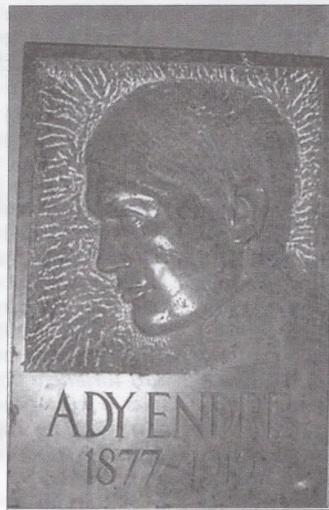
Anyaga: bronz, mérete: 40 x 30 cm

Szövege:

Ábrahám Ambrus
*Tusnád 1893 + Szeged 1989.

Kossuth-díjas tudós, akadémikus, biológus, neurohisztológus.

Ady Endre – domborműves emléktábla

Közép fasor 23.
Kotormán Norbert alkotása.

Ady Endre Kollégium épületében

Avatták 1988-ban, dombormű, anyaga vörös mészkő, 60 x 40 cm.

Szövege:

ADY ENDRE
1877 –1919

Alsótanyai gazdasági kisvasút – emléktábla

Roosevelt tér 12-14.
Avatták: 1997. február 1-jén
Anyaga: mészkö

Hetven évig húzta maga után a tanya népét és áruit szállító vasúti kocsikat a kisvasút, amely Pusztamérgesről és Ásotthalomról indulva az egykori Rudolf térig közlekedett. A gazdaságtalannak tartott vasúti szárnyvonalakat országsszerte felszámoló pártpolitikai koncepció áldozata lett, 1968. augusztus 31-én gördült végig Szeged egyetlen keskeny nyomtávú vasútvonalán az utolsó vonat.

A Szegedi Kézfogás Baráti Társaság kezdeményezésére készült emléktábla, amelyet Szabó Gyula igazgatóhelyettes avatott fel. Rajta vésett rajzolat emlékeztet a városlakók és környékbeliek emlékében legendás hírű „Zsuzsivonatot” képét.

Az emléktábla szövege:

Először ezen épület elé gördült be 1927-ben az alsótanyai gazdasági kisvasút szerelvénye. A 77,7 km hosszú vasútvonal segítségével kapcsolódott be az Alsótanya népe a város életébe. A kisvasút 1975-ig közlekedett.

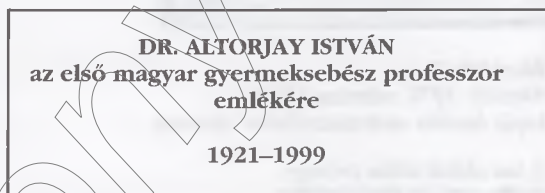
Megépítésének 70. évfordulójára állította a szegedi „Kézfogás” Baráti Társaság és a MÁV Szegedi Üzletigazgatósága. /1997. február 1-jén

Altörjay István–emléktábla

Korányi fasor 14-15. Gyermekklinika
2000. szeptember 19.
Mészkö

Altörjay István egyetemi tanár csaknem fél évszázadot (1950–1991) dolgozott a szegedi orvosegyetemen. Az országsszerte ismert és elismert gyermeksebész professzor emléktábláját halálának első évfordulóján avatták egykori munkahelyén családtagjai, munkatársai, barátai és az orvosegyetem vezetői.

Az emléktábla szövege:

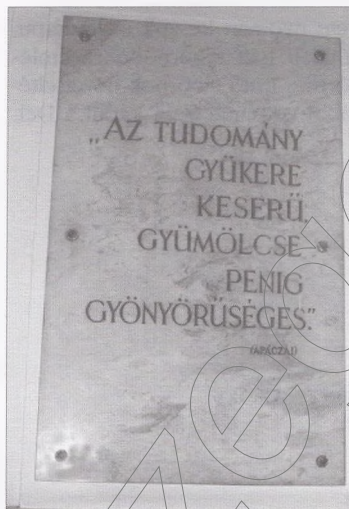

Apáczai Csere János– emléktábla

Boldogasszony sugárút 6.
SZTE Tanárképző Főiskola lépcsőházában
Az elhelyezés éve ismeretlen
anyaga: márvány

A tábla szövege:

„Az tudomány gyökere keserű, gyümölcse pedig gyönyörűsége” (Apáczai)

Aradi vértanúk – emléktábla

Aradi vértanúk tere- Honvédelemkmű előterében
Elhelyezték 1992. október 6-án
Fekete gránit

Szövege:

Hol sírjaink domborulnak, unokáink leborulnak
És áldó imádság mellett mondják el szent neveinket.

DESEWFFY ARISZTID

KISS ERNŐ

LÁZÁR VILMOS

SCHWEIDEL JÓZSEF

PÖLTENBERG ERNŐ

TÖRÖK IGNÁC

LÁHNER GYÖRGY

KNÉZICH KÁROLY

NAGYSÁNDOR JÓZSEF

LEININGEN-WESTERBURG KÁROLY

AULICH LAJOS

DAMJANICH JÁNOS

VÉSSEY KÁROLY

ARADI VÉRTANÚK 1849. OKT. 6.

Aradi vértanúk emlék–kapuja

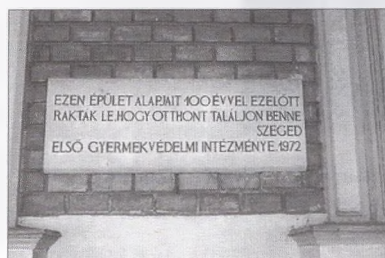
Kiss Ernő u. 3.
Avatták 1993. júniusában
Kovácsoltvas

Darvas Imre építész ötlete nyomán készült a díszkapu, amely az Aradon vértanúhalált halt tábormokokra emlékeztet. Az utca nevét viselő Kiss Ernő tábormok nevét eltérő színezés különíti el a többi vértanútól. A kaput a Dél-fém Kft. kivitelezte.

Szövege:

AULICH LAJOS
DAMJANICH JÁNOS
DESEWFFY ARISZTID
KISS ERNŐ
KNÉZICH KÁROLY
LÁHNER GYÖRGY
LÁZÁR VILMOS
LEININGEN-WESTERBURG KÁROLY
NAGYSÁNDOR JÓZSEF
PÖLTENBERG ERNŐ
SCHWEIDEL JÓZSEF
TÖRÖK IGNÁC
VÉSSEY KÁROLY

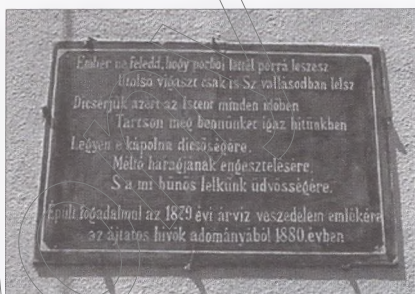
Árvaház centenáriuma – emléktábla

Londoni krt. 15.
Elhelyezték. 1972-ben
Mészkö

EZEN ÉPÜLET ALAPJAIT 100 ÉVVEL EZELETT
RAKTÁK LE, HOGY OTTHONT TALÁLJON BENNE
SZEGED
ELSŐ GYERMEKVEDELMI INTÉZMÉNYE
1972.

Árvízi fogadalmi emléktábla

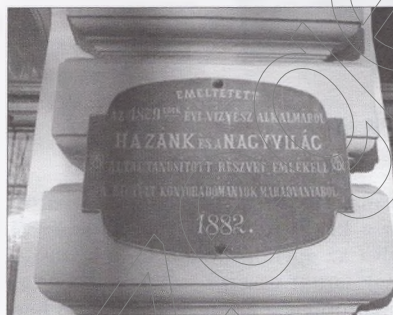
Tápé, temetőkápolna
Elhelyezték: 1880-ban
Anyaga: fém

A tábla szövege:

Ember ne feledd, hogy porból lettél és porrá leszel
Utolsó vigaszt csak is Sz. vallásodban lelsz
Dicsérjük azért az Istent minden időben

Tartson meg bennünket igaz hitünkben
Legyen e kápolna dicsőségére,
Mélto haragjának engesztelésére,
S a mi bűnös lelkünk üdvösségére.
Épült fogadalmul az 1879 évi árvíz veszedelem emlékére
Az ájtatos hívők adományából 1880. évben.

Árvízi emlékkápolna – emléktáblája

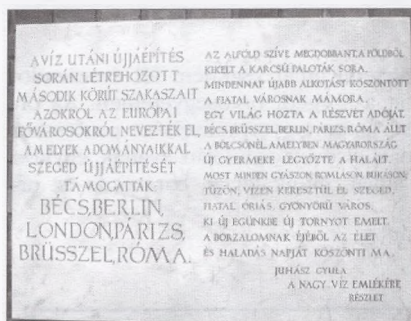
Stefánia 4
Elhelyezték 1882-ben (eredeti helyén)
Anyaga: gránit

Az egykor a Kálvária téren állott emlékkápolna falában volt elhelyezve az emléktábla, amely a 90-es évek elején került a vízügyi igazgatóság épületének falára.

A tábla szövege:

EMELTETETT
AZ 1879 EDIK ÉVI VÍZVÉSZ ALKALMÁBÓL
HAZÁNK ÉS A NAGYVILÁG
ÁLTAL TANUSÍTOTT RÉSZVÉT EMLÉKÉÜL
A BEGYŰLT KÖNYÖRADOMÁNYOK MARADVÁNYÁ-
BÓL
1882.

Árvízi újjáépítés centenáriuma – emléktábla

Bécsi krt. 2.
Avatták: 1979. március 12-én
Lapis András szobrászművész alkotása.

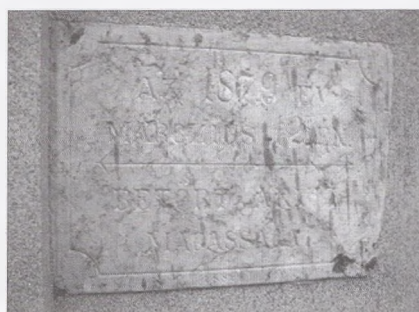
A bal oldali tábla szövege:

A VÍZ UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉS
SORÁN LÉTREHOZOTT
MÁSODIK KÖRÚT SZAKASZAIT
AZOKRÓL AZ EURÓPAI
FŐVÁROSOKRÓL NEVEZTÉK EL,
AMELYEK ADOMÁNYAIKKAL
SZEGED ÚJJÁÉPÍTÉSÉT
TÁMOGATTÁK:
BÉCS, BERLIN,
LONDON, PÁRIZS,
BRÜSSZEL, RÓMA

A jobb oldali tábla szövege:

AZ ALFÖLD SZÍVE MEGDOBBANT, FÖLDBŐL
KIKELT A KARCSÚ PALOTÁK SORA,
MINDEN NAP ÚJABB ALKOTÁST KÖSZÖNTÖTT
A FIATAL VÁROSNAK MÁMORA.
EGY VILÁG HOZTA A RÉSZVÉT ADÓJÁT
BÉCS, BRÜSSZEL, PÁRIZS, RÓMA ÁLLT
A BÖLCSÖNÉL. AMELYBEN MAGYARORSZÁG
ÚJ GYERMEKE LEGYŐZTE A HALÁLT.
MOST MINDEN GYÁSZON, ROMLÁSON, BUKÁSON,
TÚZÖN, VÍZEN KERESZTÜL ÉL SZEGED,
FIATAL ÓRIÁS, GYÖNYÖRŰ VÁROS,
KI ÚJ EGÜNKBE ÚJ TORNYOT EMELT.
A BORZALMAK ÉJÉBŐL AZ ÉLET
ÉS HALADÁS NAPJÁT KÖSZÖNTI MA.
Juhász Gyula
A nagy víz emlékére
(részlet)

Árvízszintjelző emléktábla (1879)

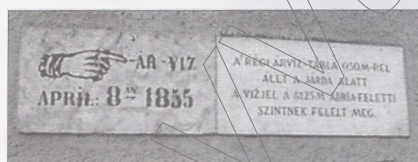

Szent Miklós u. 2.
Elhelyezték: 1879 körül
Vörös márvány

Szövege:

AZ 1878. ÉV
MÁRCZIUS 12-ÉN
BETÖRT ÁRVÍZ
MAGASSÁGA

Árvízszintjelző emléktábla (1855)

Mérey utca 16.
Elhelyezték: 1855 után
Anyaga: vörös mészkő, és fehér mészkő

A bal oldali, eredeti tábla szövege:
(ÁR-VÍZ / APRIL : 8 AN 1855

A jobb oldali, újabb tábla szövege:
A RÉGI ÁRVÍZ-TÁBLA 0,50 M-REL /ÁLLT A JÁRDA
ALATT / A VÍZJEL A 81.25 ADRIA FELETTI SZINTNEK FE-
LELT MEG.

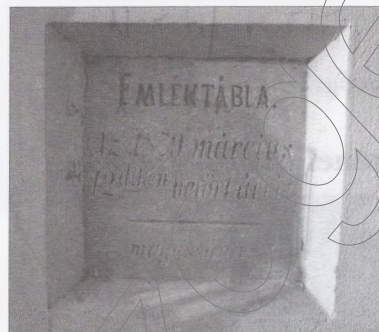
Árvízszintjelző emléktábla (1879)

Kományos u. 23.

Az emléktábla szövege:

1879 MÁRT. 12 DIKI ÁRVÍZ MAGASSÁGA

Árvízszintjelző emléktábla (1879)

Hajnóczy u. 12. A Régi zsinagóga falában

A magyar nyelvű emléktábla szövege:

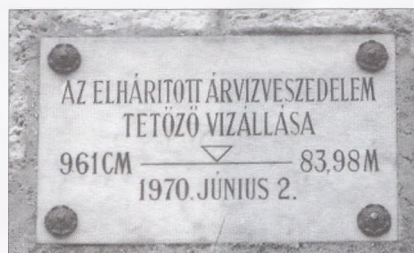
EMLÉKTÁBLA
1879 márczius
12-dikén
betört árvíz magassága

*Az emléktábla héber szövegének magyar fordítása (Fá-
bián Miklós)*

„A NAGY ÁRVÍZ EMLÉKÉRE, AMELY RÁZÚDULT VÁ-
ROSUNKRA ÉS AZ EGÉSZ KÖRNYÉKRE 5639. ADÁR HÓ
17-ÉN ÉJJEL ÉS FELJÖTT A VÍZ A SZENT SZEKRÉNY AL-
JÁIG.

EDDIG — FELJÖTT ÉS NEM FELJEBB

Árvízszintjelző emléktábla (1970)

Széchenyi tér, Vásárhelyi Pál emlékmű talapzatán
Elhelyezték 1970-ben
Mészkő

Szövege:

Az elhárított árvízveszedelem / tetőző vízállása / 961 cm
83,98 m / 1970. június 2.

Árvízszintjelző emléktábla (1970)

Sárga üdülőtelep, az Öregkőrössy csárda falán
Elhelyezték 1970-ben
Mészkió

Szövege:

Az 1970-es árvíz magassága

Árvizek történelmi vízmércéje

Roosevelt tér
Készült 1989-ben (?)
Mészkió

Az emlék-vízmérce a történelmi árvizek szintjeit jelzi:

806 cm 1879. március 5.
820 cm 1962. április 22.
847 cm 1940. április 11.
847 cm 1888. április 18.
855 cm 1941. május 12.
870 cm 1924. április 11.
873 cm 1981. március 25.
884 cm 1895. április 12.
916 cm 1919. május 12.
923 cm 1932. április 15.
929 cm 2000. április 23.
960 cm 1970. június 2.

Árvízvédelmi partfal újjáépítése-emléktábla

Roosevelt tér

Elhelyezték 1989-ben (?)

Mészkió

Szövege:

Újjáépült / 1979-ben / Alsótságvidéki Vízügyi Igazgatóság

Babits Mihály – emléktábla

Vitéz u. 16
elhelyezték: 1956-ban
anyaga: mészkió
mérete: 40 x 50 cm

Szövege:

„Nem játéka a világ! Látni, teremteni kell...”
EBBEN A HÁZBAN LAKOTT
SZEVEDI TANÁRKODÁSA IDEJÉN
(1906–1908)
BABITS MIHÁLY

Babits Mihály–domborműves emléktábla

Horváth Mihály u. 2.
Borsos Miklós alkotása.
Avatták 1973. szeptember 30-án (Simai Mihály költő)
Dombormű, bronz, 70 cm, az emléktábla mészkió,
30x70 cm

Az egykori szegedi főreáliskolában tanított 1906 őszétől 1908 nyaráig Babits. Borsos Miklós tondó formájában komponálta Babits bal profilban ábrázolt, jól ismert arcvonásait. Babits emlékéhez kissé méltatlan a tény, hogy a dombormű avatása az elhelyezésétől számítva három évvel később került sor.

Babits Mihály (1883-1941)
költő, műfordító, szerkesztő
Pályakezdeése fűződik Szegedhez. 1908-tól munkatársa,
majd szerkesztője a Nyugatnak. 1927-től a Baumgarten-díj
kurátoraként nagy befolyásra tett szert az irodalmi élet irá-
nyításában.

Szövege:
Ebben az épületben, a volt
Főreáliskolában tanított
BABITS MIHÁLY

Baghy Gyula – emléktábla

Teleki u. 3.
Baghy Gyula (1891-1967) esperantista író
Elhelyezték 1977-ben (?)

Szövege
Haskigdomo de mondfama
Esperanto-poeto kaj verkisto
JULIO BAGHY
1891-1967
BAGHY GYULA
a világhírű esperantó költő
és író szülőháza

Bajalich Ádám–emléktábla

Dóm tér, a Dömötör torony falában
Bajalich Ádám (1734-1830) a török elleni harcok tábor-
noka volt. Az emléktábla eredetileg sírkő volt.

Bakay Nándor – emléktábla

Bakay Nándor u. 1.
Avatták: 1983 október 14-én
Anyaga: mészkö

Bakay Nándor (Új-Szeged, 1833. okt. 15.–Szeged, 1902. jan. 23.); közgazdasági szakíró, polgári liberális közéleti személyiség, költégyáros. Apja műhelyében tanulta ki a kötéltverés mesterségét. Az 1848–49. évi forradalom- és szabadságharcban honvéd. 1863-ban átvette apja műhelyét, melyet az 1870-es évekre a külföldi vezető színvonalat elérő korszerű kenderfonó, szövő- és kötéltgyárrá fejlesztett.

Szövege:
BAKAY NÁNDOR
1833-1902
a szegedi Kenderfonógyár alapítója
liberális politikus
lapszerkesztő és szakíró
ipar- és kereskedelemszervező
emlékére.
MTESZ 1983 Városi Tanács

Balázs Béla –emléktábla

Dugonics tér 2.
Elhelyezték 1974-ben
Anyaga: mészkö
Szövege:
Ebben a házban töltötte
A századfordulón ifjúkorát
BALÁZS BÉLA
(1884-1949)
Kossuth-díjas
költő és filmesztéta

Balázs Béla dombormű

Dugonics tér 2.
Tóth Sándor alkotása
Dombormű, anyaga bronz; 70x50 cm.

Az egykor Kálvária tér 21. alatt működő úttörőház Balázs Béla nevét vette föl a szegedi születésű költő, világhírű filmtudós születésének 90. évfordulóján. Ebből az alkalmából készült Tóth Sándor portrédomborműve. Az úttörőház 1976-ban átadta helyét a televízió körzeti stúdiójának és a Kálvin tér 1. sz. alatti épületbe költözött. A dombormű 1983-ig a Tisza Lajos körút 2-4. alatt raktárban volt, majd 1983-ban a Kálvin tér 1. szám alatt újra elhelyezték. 1990-ben az úttörőházból Százszorszép gyermekház lett, ezért az egykori névadó domborműve feleslegessé vált. A szobrász kezdeményezte művének áthelyezését mai helyére, amelyre 2002. májusában került sor.

Bálint Sándor – domborműves emléktábla

Pálfy utca 72.
Szathmáry Gyöngyi alkotása. Avatták 1984. augusztus 1-jén (Sötér István író)

Dombormű, bronz, életnagyságú, a tábla mészkö.
„A legszögedibb szögedi” életművére a dombormű jobb felső sarkában a szegedi kóbárány vésete utal.

Szövege:

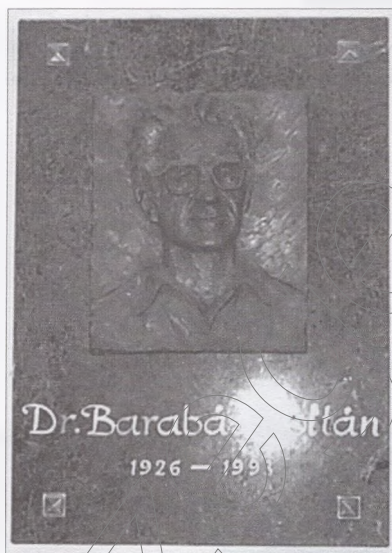
Ebben a házban született

Bálint Sándor

a szegedi népelet

megőrkítője, a „legszögedibb szögedi”.

Barabás Zoltán–domborműves emléktábla

Alsó-kikötő sor 5-7.

Beliczay Mária alkotása.

(Avatták: 1999. szeptember 7-én (Dr. Böcsa István akadémikus)

Anyaga: bronz, márvány.

Szövege:

DR. BARABÁS ZOLTÁN

1926-1993

Barabás Zoltán (1926-1993)

Akadémikus, Állami-díjas agrármérnök, a Szegedi Gabonatermesztési Kutató Intézet tudományos fősztályvezetője volt, a SZAB Biológiai Szakbizottságának elnöke.

Baross Gábor-domborműves emléktábla

Horváth Mihály u. 2.

A középiskola épületének előcsarnokában helyezték el.

Szövege:

Baross Gábor 1848-92 vasminiszter

Baross Gábor főreáliskola – emléktábla

Horváth Mihály u. 2.

A középiskola épületének előcsarnokában helyezték el, anyaga vörösréz lemez.

Szövege:

Ez az épület adott otthont 1894–1951 között
A Baross Gábor főreáliskola gyakorlógimnáziumának
60 éves találkozójuk alkalmával helyezték el
az 1941-ben érettségizettek tanáraik és osztálytársaik
emlékére.

1991. június 8-án

Bartók Béla dombormű

Vörösmarty u. 3.

Szabó Iván alkotása. Avatták 1970. november 22-én
(Somfai László zenetörténész)

Dombormű, anyaga fa, életnagyságú.

A kisméretű dombormű a művelődési központ névadóját ábrázolja. A művelődési központ lépcsőházában van elhelyezve.

Szövege:

BARTÓK

Bartos Gyula – emléktábla

Hajnóczy u. 10

Avatták: 1997. május 20-án.

Anyaga: mészkő

Szövege:

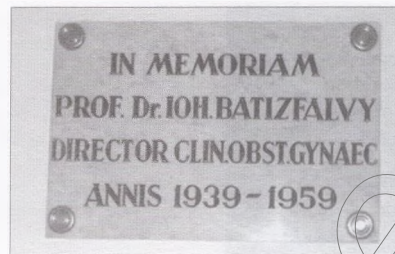
ITT ÁLLT A HÁZ. AHOL

BARTOS GYULA

(1872-1954)

ISTEN KOMÉDIÁSA, SZEGED ELSŐ

KOSSUTH-DÍJAS SZÍNMOVÉSZE SZÜLETETT.

Batizfalvy János – emléktábla

Semmelweis u. 1 Szülészeti Klinika folyosóján

Szövege:

In memoriam

Prof. Dr. Ioh. Batizfalvy

director Clin. Obst. Gynaec.

annis 1939–1959

Becker Vendel – domborműves emléktábla

Temesvári körút 38.

Hemmert János alkotása. Elhelyezték 1992-ben, anyaga
vörösrézlemez, dombormű, 60 x 50 cm

Szövege:

Dr. Becker Vendel

apátkanonok 1878-1957

a szegedi Kir. Kath. Tanítóképző Intézet

igazgatója volt 1919-1948-ig.

Beloianisz, Nikosz – emléktábla

Dóm tér

Készült 1952-ben

Anyaga: mészkő

A görög szabadságharcos nevét viselte a tér 1952-től
1992-ig. Gróf Klebelsberg Kunó emléktáblájának szövegét
és a gróf címerét levésve az alábbi szöveget olvashatták
ott a szegediek 1992-ig:

Szövege:

Ezt a kaput

Nikosz Beloianisz

görög hazafiról neveztek el,

akit három társával együtt

a görög monarchofasiszták

az amerikai imperialisták parancsára

1952. március 30-án legyilkoltak.

Emlékük erősítsen bennünket a hazáért,

a szabadságért és a békéért

folytatott harcunkban.

Városi Tanács

Az emléktábla szövegét 1992-ben Kalmár Márton állította
helyre, az eredetinek megfelelően.

Belvárosi híd névadása – emléktábla

A belvárosi híd talapzata
Avatták: 2001. május 21.

Szeged Megyei Jogú Város Közgyűlése a Belvárosi híd följújtása alkalmából a hídfő múzeum felőli oldalán emléktáblát helyezett el.

Belvárosi hídépítési és újjáépítési emléktáblák (1883, 1948)

A szegedi közúti híd elkészültekor – 1883-ban – emléktáblákat helyeztek el a város felőli hídfő mindkét oldalán. A magyar címerrel ékesített díszes keretben elhelyezett emléktáblákon eredetileg ezek a szövegek voltak olvashatók:

„I. Ferencz József uralkodása alatt az MDCCCLXXX. Évi XII. t.cz. alapján építette, s Szeged városának adományozta a Nemzet.”

A másik emléktábla szövege:

„Épült borosjenői Tisza Kálmán miniszterelnök kormányzása idejében MDCCCLXXX. MDCCCLXXXIII. Építette Eiffel G. mérnök Párisból.

A hidat 1944-ben felrobbantották. Újjáépítése – pontosabban egy az elpusztult hídtól szerkezetében és küllemében is teljesen különböző másik híd felépítése – 1948-ban fejeződött be. Az eredeti emléktáblák helyére akkor kerültek újak, a korszak jellegzetes hírneveiként. Szerencsére

az eredeti díszítéseket és az országcímereket is helyükön hágyták.

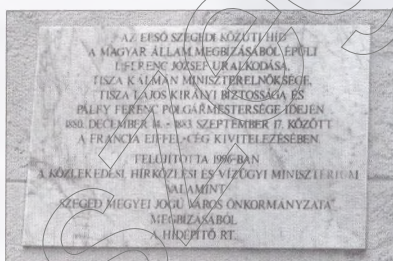
Az északi oldalon lévő emléktábla szövege:

A fasiszta rombolás elpusztította A NÉPI DEMOKRÁCIA/teremtő ereje újjáépítette /Szeged, 1948. november 21.

A déli oldalon elhelyezett emléktábla szövege:

Épült a 3 éves terv II. évében / a magyar munkások és mérnökök / szaktudása, szorgalma és szocialista / öntudatának bizonyosságául.

Belvárosi híd- Hídfőljújtás – emléktábla

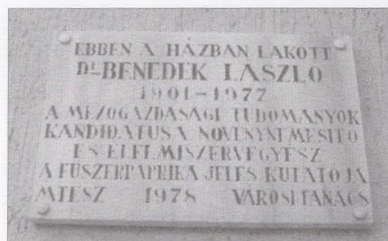
A belvárosi híd talapzata
Avatták: 1996. október 4. Mészki

Szeged Megyei Jogú Város Közgyűlése a Belvárosi híd följújtása alkalmából a hídfő múzeum felőli oldalán emléktáblát helyezett el. Az emléktábla összefoglalja a legfontosabb ismereteket a hídról, történetéről. De azt sajnos nem, hogy az eredeti híd helyén ma egy teljesen más híd látható és az sem derül ki ebből, hogy a mai híd mikor épült.

Szövege:

Az első szegedi közúti híd
A Magyar Állam meghívásából épült
I. Ferenc József uralkodása
Tisza Kálmán miniszterelnöksége
Pálffy Ferenc polgármestersége idején
1880. december 14- 1883. szeptember 17 között
a francia Eiffel-cég kivitelezésében.
Felújította 1996-ban
A Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium
valamint
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata
Meghívásából
A Hídépítő RT.

Benedek László – emléktábla

Lechner tér 4.
Elhelyezték 1978-ban
Szövege:
Ebben a házban lakott
Dr. Benedek László

1901-1977

A mezőgazdasági tudományok
kandidátusa, növénynemesítő
és élelmiszervegyész
a fűszerpaprika jeles kutatója
MTESZ 1978 Városi Tanács

Bertalan Lajos obeliszkjének emléktáblája

Újszeged, Hídfő

Elhelyezték 1979-ben

A híd helyén állt és felrobbantott eredeti, 1903-ban készült emlékmű ábrázolata látható az emléktáblán.

Szövege:

Ezen a helyen állt

A Tisza szabályozás befejezését irányító

BERTALAN LAJOS mérnök emlékműve

Melyet kartársai és tisztelői 1903-ban emeltek.

Bertalan híd névadása – emléktábla

Újszeged, hídfő

Elhelyezték 2001-ben.

Szövege:

Szeged Megyei Jogú Város Közgyűlése

A város polgársága javaslatára

Szeged város napján e hídnak a

„Bertalan híd”

elnevezést adományozta.

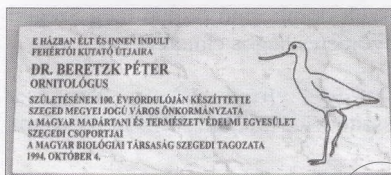
Szeged, 2001. május 21.

Bertalan híd névfeliratai

A hídra vezető gyalogos feljárók mellvédjén láthatók, 4 egyforma feliratos kő készült, Lapis András szobrászművész munkái.

Dr. Beretzk Péter – emléktábla

Károlyi u. 4.

Avatták: 1994. október 25-én

Anyaga: márvány

Az emléktábla eredetileg bronzból készült, Lapis András alkotása volt, aki megőrizte rajta a neves ornitológus kedvenc madarát, a gulipánt is. Ezt az emléktáblát 1996. őszén ellopták. Az új tábla a család kezdeményezésére, az eredetivel egyezően készült, márványból.

Az emléktábla szövege:

E HÁZBAN ÉLT ÉS INNEN INDULT

FEHÉRTÓI KUTATÓUTJÁIRA

DR. BERETZK PÉTER

ORNITOLÓGUS

SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN KÉSZÍTTETTE

SZEGED MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA,

A MAGYAR MADÁRTANI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI

EGYESÜLET

SZEGEDI CSOPORTJAI

A MAGYAR BIOLÓGIAI TÁRSASÁG SZEGEDI TAGO-

ZATA

1994. OKTÓBER 4.

Bertalan híd-hídépítés emléktáblája

Új híd szegedi hídfője, Felső-Tiszapart

készült 1979. novemberében

anyaga: mészkő, alumínium ötvözet

Jeney Lajos tervezte és kivitelezte.

Szövege:

Ez a híd / a Ganz Mávag acélhidépítésének / 100-ik évfordulóján került átadásra.

Bertalan híd - hídépítők emléktáblája

Bertalan híd újszegedi hídfője, Felső-Tiszapart
Készült 1979. novemberében

Anyaga: mészkő, alumínium ötvözet

Jeney Lajos tervezte és kivitelezte az emléktáblát. Alumínium ötvözetből készült dombormű örökíti meg Szeged akkor érvényben lévő vörös csillagos címerét.

Szövege:

Építette/Szeged Megyei Jogú Város Tanácsa/ Tervezte/UVATERV/Készítették/Hídépítő Vállalat /és Ganz Mávag/1977-1979.

Bibó István–emléktábla

Dugonics tér 13. Az épület második emeleti előterében van, a rektori hivatal bejáratának falán.

Váró Márton alkotása, elhelyezték: 1989-ben. Anyaga: márvány, a portré anyaga bronz, mérete: 70 x 55 cm, a portré átmérője 30 cm.

Szövege:

„Demokratának lenni mindenekelőtt annyit jelent, mint nem félni“

Bibó István

1911-1979

Bibó István emlékbizottság

1989.

Bíróság, építési – emléktáblák

Széchenyi tér 4.

Szép hagyomány volt egykor, hogy a jelentősebb középületek elkészültekor emléktáblákon örökítették meg az építkezés és az építetők emlékét. Ezek szép példáit csodálhatjuk meg a bíróság épületén. Az emléktábla négy sarkában Tisza Lajos királyi biztos nevének betűiből szerkesztett ábra látható.

Az emléktábla szövege:

I, FERENCZ JÓZSEF

KIRÁLY

URALKODÁSA ALATT

Szövege:

DR. BAUER TIVADAR
IGAZSÁGÜGYI MINISZTERSÉGE
IDEJÉBEN
AZ 1881. ÉVI LVIII IK TÖRV. CZIKK
ALAPJÁN
ÉPÜLT 1882. ÉVBEN

Bódi Vera – emléktábla

Bódi Vera ú. 1.

Elhelyezték: 1958-ban,

Eltávolították 1993-ban

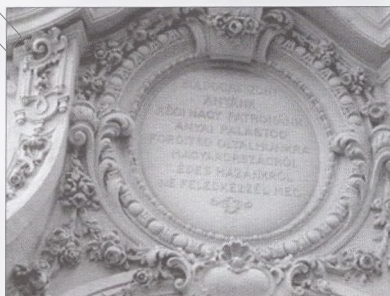
Egykori szövege:

BÓDI VERA

1889-1973

A FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM KIEMELKEDŐ
SZEGEDÍ HARCOSA,
AZ ILLEGÁLIS KOMMUNISTA PÁRT TAGJA
Az emléktábla eltávolítására a városi közgyűlés 1993.
november 2-án hozott határozatával került sor.

Boldogasszony – emléktábla

Boldogasszony sgt. 8.

Készült 1929-ben.

Szövege:

Boldogasszony anyánk/ régi patrónánk/ anyai palástod/ fordítsd oltalmunkba/ Magyarországról/ édes hazánkról/ ne feledkezzél meg.

Boros Frigyes – emléktábla

BOROS FRIGYES

(1825-1892)

vízépítő mérnök

1879 márciusában a teljhatalmú
árvízi védelmi bizottság műszaki irányítója,
a Szeged környéki Tisza-szabályozás
9 átmetszésének végrehajtója

Az emléktáblát halálának 110. évfordulóján,
egykori lakóháza helyén emelte:
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,
a Csongrád Megyei Mérnöki Kamara
az Alsó-Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóság,
a Magyar Hidrológiai Társaság Szegedi Szervezete.
2002. február 17.

Kálvin tér 7.

Avatták: 2002. február 17.

Anyaga: márvány

A neves vízépítő mérnök egykori lakóházán állították az emléktáblát. A jeles szegedi mérnök halálának 110. évfordulóján megemlékeztek a 19. században a Tisza szabályozásánál betöltött fontos szerepéről. Márvány táblájának kezdeményezője a Csongrád Megyei Mérnöki Kamara volt.

Szövege:

BOROS FRIGYES
(1825-1892)

vízépítő mérnök

1879 márciusában a teljhatalmú
árvízi védelmi bizottság műszaki irányítója,
a Szeged környéki Tisza-szabályozás
9 átmenetjének végrehajtója

Az emléktáblát halálának 110. évfordulóján,
egykori lakóháza helyén emelte:
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,
A Csongrád Megyei Mérnöki Kamara
Az Alsó-Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóság,
A Magyar Hidrológiai Társaság Szegedi Szervezete.
2002. február 17.

Boros Mihály – emléktábla

Korányi fasor, Sebészeti Klinika előcsarnok
Avatták: 2001. június 14.
Anyaga: mész kő

Boros Mihály tanszékvezető egyetemi tanár, az orvostudomány doktora, Csongrád megye aneszteziológus szakfőorvosa volt. Az emléktábla az egyetem kezdeményezésére készült, az orvosprofesszorok épületben lévő emlékhelyei között, a tudós halálának 5. évfordulója alkalmából.

Szövege:

Prof. Dr. BOROS Mihály

Egyetemi tanár

Az Anaesthesiológiai

és Intenzív Therápiás Intézet

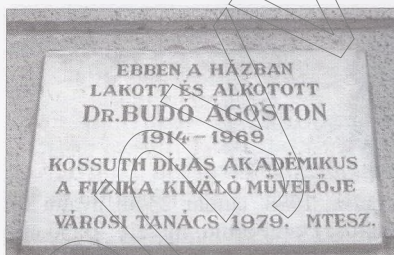
Megalapítója és első igazgatója

1828–1986

emlékére

2001.

Budó Ágoston – emléktábla

Berzsényi u. 1.
elhelyezték: 1979-ben
Anyaga: mész kő

Szövege:

EBBEN A HÁZBAN

LAKOTT ÉS ALKOTOTT

DR. BUDÓ ÁGOSTON

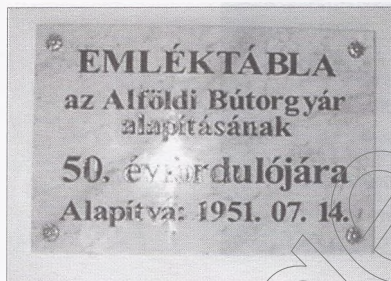
1914-1969

KOSSUTH DÍJAS AKADÉMIKUS

A FIZIKA KIVÁLÓ MŰVELŐJE

Városi Tanács 1979. MTESZ.

Bútorgyár alapítása – emléktábla

Cserzy Mihály utca 11.

Anyaga: márvány

Elhelyezték 2001. július 14-én

Szövege:

EMLÉKTÁBLA

az Alföldi Bútorgyár

alapításának

50. évfordulójára

Alapítva 1951. 07. 14.

Búvárúszók – emléktábla

Városi Sportcsarnok, előtere

2001. május 13.

Anyaga: Vörös márvány

Az emléktábla Szeged városának dicsőséget hozó Savanya Norbert tízszeres világbajnok búvárúszó és Gyémánt Imre mesteredző eredményeit örökíti meg.

Szövege:

Városunknak dicsőséget hozó

SAVANYA NORBERT

Tízszeres világbajnok búvárúszó

És

GYÉMÁNT IMRE

Mesteredző

Eredményeinek elismeréséül.

Szeged, 2001 Sportcsarnok ig.

Czibula Antal–domborműves emléktábla

Dóm tér 15.

A „szegények ügyvédjének“ portréját az Ügyvédi Kamara tanácstermében helyezték el, Tóth Sándor alkotása volt. 1971. június 5-én avatták föl. 1991-ben eltávolították.

Dr. Czibula Antal (1879-1953)

Ügyvéd, újságíró a szocialista mozgalom harcosa, az 1919. évi szegedi direktórium tagja.

Korányi fasor 8. (A II. sz. Belgyógyászati klinika folyosóján)

Czögler Kálmán – emléktábla

Deák Ferenc u. 1.
Mészkö, elhelyezték 1984-ben.
Szövege:
CZÖGLER KÁLMÁN
1884-1952
biológus,
a szegedi Főreálgimnázium
tudós tanára emlékére
MTESZ 1984 Városi Tanács

Csengery János emléktábla

Roosevelt tér 14
anyaga: mészkö
Szövege:
Ebben a házban élt
és alkotott
1920-1932-ig
CSENGERY JÁNOS
klasszika-filológus
akadémikus,
az egyetem volt rektora

Csallány Dezső – emléktábla

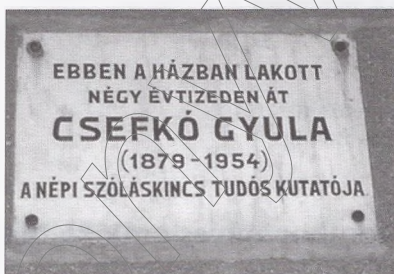

Szeged, Gál u. 7.
Avatták: 2003. november 11.
A Móra Ferenc Múzeum kezdeményezésére és finanszírozásában valósult meg az egykori múzeumigazgató emlékhelye.
„EBBEN A HÁZBAN LAKOTT DR. CSALLÁNY DEZSŐ (1903-1977) RÉGÉSZ, A SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÉS A VÁROSI MÚZEUM IGAZGATÓJA 1936-1944 KÖZÖTT. ÁLLÍTOTTA A MÓRA FERENC MÚZEUM 2003-BAN.”

Cserhádi István – domborműves emléktábla

Csefkó Gyula – emléktábla

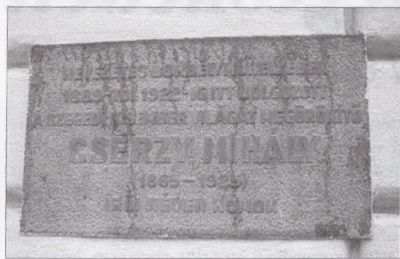

Szentháromság u. 39-41.
Elhelyezték 1965-ben
Szövege:
Ebben a házban lakott
Négy évtizeden át
CSEFKÓ GYULA
(1879-1954)
a népi szóláskincs kutatója

Kalmár Márton alkotása, 1988. január 23-án avatta föl Hollán Zsuzsa akadémikus. Dombormű, mérete 40x30 cm, anyaga bronz.

Dr. Cserhádi István (1929-1986)
orvostudós, közéleti személyiség
Szövege:
Dr. Cserhádi István
A II. sz.
Belgyógyászati Klinika
Igazgatója
1973-1986

Cserzy Mihály – emléktábla

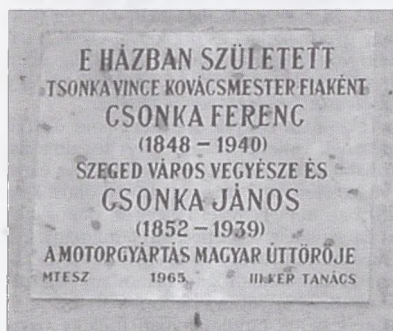
Kelemen u. 2.

Elhelyezték 1965-ben

Szövege:

Nevezetes borbélyműhelyében
1889-től 1922-ig itt dolgozott
a szegedi kisember világát megörökítő
CSERZY MIHÁLY
(1865–1925)
írói néven Homok

Csonka fivérek – emléktábla

Földműves u. 8.

1965

Szövege:

E házban született
Tsonka Vince kovácsmester fiaként
CSONKA FERENC
(1848-1940)
Szeged város vegyészé és
CSONKA JÁNOS
(1852-1939)
a motorgyártás magyar úttörője.
MTESZ 1969 III. ker. Tanács

Csongor Győző – domborműves emléktábla

József Attila szgt.
14.

Avatták: 2002. december 14-én, Fritz Mihály szobrászművész alkotása.

Dombormű, anyaga bronz, az emléktábla anyaga mészkő.

A jeles szegedi muzeológus, város-

történész, numizmatikus tanár, botanikus, a szabadkőműves főmester emléktáblája több szervezet összefogásával készült el. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Dugonics Társaság, az Éremgyűjtők Csongrád Megyei Szervezete, az „Árpád a Testvériséghez” szabadkőműves páholy és a Móra Ferenc Múzeum egyaránt sajátjának érezte életművét.

Szövege:

CSONGOR GYŐZŐ

1915–1997

tanár, botanikus, muzeológus,
várostörténész, numizmatikus,
szabadkőműves főmester.

Állította Szeged városa 2002.

(Folytatjuk)

Akinél Mikszáth is vendégeskedett

Herczel [Herczl] Fülöpről, Szeged orvosáról

A helytörténeti-honismereti kutatások alapja nem egyszer valamilyen subjektív ok – családi esemény, személyes kapcsolódás. Szeretett édesanyám nővére, Keresztanyám, Gáboros Aranka (Újpest, 1909. – Újpest, 1967.) Szegeden tanult, ott lett a gyönyörű magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem tanára. Tőle hallottam először a számára legkedvesebb „szegediekéről”, Tömörkény Istvánról, Gárdonyi Gézáról, Pósa Lajosról, Dankó Pistáról, Móra Ferencről és a mindkettenk számára legelső magyarról, Kossuth Lajosról. Fiatalkorom óta vonzodom az orvostörténelemhez, így tehát adódott: gyűjtsem a szegedi medicina emlékeit. Az egyikről e helyen írok.

Somorjai Ferenc Szegedet bemutató kötetében áll: „Herczel-ház (Kárász utca 15.). Herczel Fülöp orvos építtette 1870 körül, kora eklektikus stílusban. Fia, Herczel Manó európai híru sebész volt.

Az egyetemes sebészet történelmének valóban egyik óriási beszégettsége Herczel Manó, 1901-től pusztapéteri előnévvel, 1917-től báró, Szegeden, 1862. július 1-én született, Budapesten 1918. november 28-án halt meg – az akkori nagy influenza járvány („spanyol nátha”) következtében. (A tragikus esemény során vesztette életét – többek között – a Szegeddel szintén kapcsolatba került írónőnk, Kaffka Margit.) Herczel Manó leírások szerint mindig szeretettel emlékezett édesapjára és szülővárosára. Sajnos, nyilvános rendes egyetemi tanár, klinika igazgató nem lehetett...

A sebészudor halála 30. évfordulójára külön füzetet bocsátottak ki, amelyben az élcikket az egykori tanítvány, dr. Makai Endre sebész írta Herczel Manó és kora címmel. Ebből idézünk: „Herczel Manó a legjobb értelemben vett finom családból származott. Édesanyja: Pollák Anna fiatalokában feltűnő szépségű, öregkorában is elragadó bájú, igen muzikális, jóságos és jótékony hölgy. Apja: Herczel Fülöp dr., az átlagon jóval felüli, kiváló orvos, egy ideig Szeged város tisztí főorvosa (akitől a »szegedi rózsapaprika« elnevezés származik). A szabadságharcban a délvidéki magyar csapatok testek járványtani szempontból fontos szerepet játszó katonaeorvosa. A világvizonylatban akkoriban vezető bécsi egyetemen szerette meg orvosi diplomáját, a budapesti egyetemen pedig az 1847–48. tanévben sebész-doktori-diplomáját...

Fiatal orvos korában Herczel Fülöp a bécsi Allgemeinein Krankenhaush nagyhirű osztályain működött. Elbeszéléséből tudom, hogy Ferdinand Skoda belosztályán a fejtáblákon ekkor még csak háromféle volt a diagnózis: morbus capitis, thoracis, abdominis. A kivételes képzettségű Herczel Fülöp szülővárosában az orvosi kar élén állott, mint konziliárius is igen elfoglalt volt és sokat foglalkozott sebészetrel, szülészetrel és szemészetrel. Mikor 1851-ben hírt vette Helmholtz felfedezésének, azonnal Bécsbe utazott, hogy a szemklinikán a szemtükrözést megtanulja. Azt így szövelt hozzá: Mi is csak most szerezünk be a műszert; vásároljon ön is egyet, menjen haza és próbálkozzék a maga erejével. Egy év múlva pedig jöjjön fel megint, hogy tapasztalatainkat kölcsönösen kicserélhessük. A mesterséges fényforrástól még tűrhetetlenebb nyári rekkenő hőségben órákig vesződött a vidéki magyar orvos, úgy, hogy mint elbeszélte, sok verejték csorgott le arcán, míg egyszerre felcsillant előtte a szemfenék. Egy év leteltével azonban nem kellett a bécsi szemklinikán restelkednie. A kintű orvos vendégszerető házában nagy volt a társasélet, főleg a szegedi árvíz utáni rekonstrukció időkben; gyakori látogatója volt Mikszáth Kálmán is. Előkelő ház volt a Kárász-utca 15. számú: oszlopcsamos lépcsőházával, nagy fogadótermével, amelyben szökőkutas virágállványok ékeskedtek. A lakástól elkülönített váró- és rendelőhelyiség tele volt zsúfolva mindenféle készülékekkel, villanyozógépekkel, műszerekkel és készítményekkel. Az igen tekintélyes könyvtárban nem csak a korszerű francia, angol és német munkák szerepeltek, hanem régi orvosi auctorok, pl. Morgagni gyönyörű velencei folio kiadása is. Mikor ott-hon volt és nem rendelt a doktor úr, főleg tágas ebédlőjében tartózkodott, amelybe elsőnek vezette be az akkor még új gázvilágítást. Asztal, pamlag és székek rogyásig meg voltak rakva könyvekkel és folyóiratokkal, melyek közt csak ő ismerte ki magát és amelyeket takarításkor elmozdítani halálos vették lett volna. Idősebb korában nagy gyakorlata már minden idejét lefoglalta; csak szűkebb családjának (Manón kívül egy Flóra nevű leánya is volt), meg egy csomó idősebb, részben előzvegyült nővéreinek élt, kiket újszegedi szép nagy-kertes házában telepített le. Gyermekeit a legjobb nevelésben részesítette: pedig nyelvek és zene taníttatása abban az időben még nem volt könnyű egy vidéki magyar városban. Mikor fia az orvosi pályát választotta, a szakember passziójával szabta ki tanulmányait, mikor pedig hírt vette, hogy teljesen a sebészetnek öhajtja életét szentelni, egy szünetidőben, amikor az ifjú sebész távolról főnökét, Czerny helyettesítette, kiutazott Heidelbergbe. Napokon át figyelte működését, tanulmányozta műteteit, azután hazajött és így szövelt feleségéhez: Köszönöm neked, hogy ilyen fiúval ajándékoztál meg; minden áldozatot meg kell hoznunk, hogy célját el-

érhesse. Hetvenes éveiben, hogy el ne nehezdedjék, egyik szobájában fűrészt állítottott fel és ott viaskodott nagy fatuskókkal, amin akkoriban Szegeden ugyancsak csodálkoztak; épp úgy, mint azon is, hogy nem restelt a külvárosokban órák hosszat sétálgatni egy fiatal gimnazistával, a materializmusról és monizmusról vitatkozva és a bécsi diákok még mindig frissen élő benyomásairól csevegvé (az igaz, hogy hintaja tisztes távolból mindig nyomom követte). Több mint fél évszázados orvosi gyakorlata nyomán Szegeden mindenki szerette, de félt is tőle egy kicsit. Kemény és pattogó öreg úr volt, aki elől egyszer a karácsonyi szünetben az erkélyre menekült ki a város egyik főtisztviselőjének pesti jogász fia, nehogy a doktor bácsi zavarba hozza kollégiumairól való kérdészködéseivel. Vagy 85 éves lehetett az öreg úr, amikor fia Pertik tanár és csekélységgem jelenlétében, azt fejtette, hogy néhány év múlva elkerülhetetlenül ki fog tűni a háború, amelynek vége az osztrák-magyar monarchia szétbomlása és Magyarország feldarabolása lesz. Jó dolga lesz annak, szölt Pertik felé fordulva, akinek – mint nekem – tót hangzású a neve. Nem bírom tovább hallgatni ezt a szamárságot! – pattant fel mérgesen az öreg úr és folyóiratait összekapva, távozni készült. Márpedig, apám, ez vár ránk és a maga újszegedi háza már a szerbeké lesz! Szinte háborzongató, hogy majd tíz évvel később csakugyan ebben a házában volt a szerb katonai parancsnokság és ha Újszegedet még is hagyták országunknak, a határ alig egy-két kilométerre húzódik a háztól. 58 éves gyakorlati után az öreg doktor bácsi feljött Pestre, hogy gyermekeivel és unokáival éljen. Halála az elképzelhető legszebb volt: reggelre kihülve találták ágyában égo villanylámpa mellett; szeméről lecsúszott a szemüveg, de egy anekdotás könyv, amelyet olvasott, még ott volt a kezében.”

Dr. Makai Endre a továbbiakban csatolja Herczel Manó életpályájának és korai működésének ismertetését abban a fogalmazásban, amelyet ő budapesti rehabilitációs kérvényéhez csatolt. Az elejét kiemeljük: „Curriculum vitae: Herczel Manó dr. 1862. július 1-én Szeged szabad királyi városban mint Herczel Fülöp dr. ottani gyakorló, volt városi főorvos fia született. Középiskolai tanulmányait a kegyesrendiek szegedi főgimnáziumában, s a szegedi árvíz bekövetkeztével az újvidéki királyi katolikus főgimnáziumban végezte, hol is az érettségi vizsgálatot 1879-ban kitűnő sikerrel tette le.”

Szállási Árpád orvostörténeiszünk tanulmányban foglalta össze Herczel Manó sebész professzor pályáját. A családi indulásról említi: „Herczel Manó 1862-ben született Szegeden, apja is orvos volt. Azon prominens és eminens entellektüelek egyike, akik egyszerre harcoltak 1848-49-ben a nemzeti függetlenségért és az emancipációért. A sors magas koral ajándékozta meg, módjában volt figyelni-irányítani a tehetséges fiú pályafutását, de tisztán látta a Ferenc József-i boldog békeidők illúziórikus voltát, s Pestről is nagyon aggodott az ő szeretett Szegedjéért. Herczl (az apa még így írta a nevet) főorvos fia Szegeden kezdte a gimnáziumot, a nagy árvíz következtében azonban az iskola is megrongálódott, így Újvidéken érettségizett.”

Herczel Manóról 125. születésnapjának tiszteletére Dr. Hüttl Tivadár sebésztanár ír, néhány sorát kiemeljük: „Herczel Manó 1862. július 1-én Szegeden született. Édesapja (H. Fülöp) ott folytatott orvosi gyakorlatot, megelőzőleg városi főorvos is volt. Diplomáját ő is a Bécsi Egyetemen szerezte meg és Skoda belklinikáján is dolgozott. 1848-ban sebészdoktori képesítését a budapesti egyetemen nyerte el. Az apa tanulmányai és a család igen jó anyagi helyzete tette lehetővé, hogy fiát szintén Bécsbe küldje, ahol őt 1885-ben „az összes gyógytudományok doktorává” avatták.” A szöveg további részéből: Herczel Manó „Heidelbergi docentúrával a zsebében 1891-ben jött haza Budapestre és sebészi tevékenységét szülei által vásárolt és felszerelt magánstanóriumában kezdte el.”

Honti József egyetemi c. docens, a Magyar Orvostörténelmi Társaság főtűkaraként igen jó nemzetközi hírnévvel rendelkező tanárunk az előbbiekből említett intézményről közölt adatokat annak centenáriuma alkalmából. Egészségügy-történeti anyagaink egyöntetűen a legnagyobb elismeréssel emlékeznek Herczel Manó professzor intézetére, szakmailag, etikailag, mindennapjai életében is. Az említett közlemény néhány sora: „Apja is orvos volt. Herczel Fülöp (inkább Herczl-ként szerepel az irodalomban), Szeged városának főorvosa. Ő Szegeden született 1823-ban. Cikkei a Zeitschrift für Natur und Heilkunde című folyóiratban jelentek meg. Kiváló orvos volt, akit többször kineveltek egyetemi katedrával, de nem akarta elfogadni a feltételeket. Önálló műve: A hagymázról (1847).”

Kérésünk, javaslatunk Szeged és Budapest mélyen tisztelt illetékeseihez: dr. Herczel Fülöpről és dr. Herczel Manóról közterület elnevezése, emlékszobor avatása, emléktábla elhelyezése.

Vértés László

„Ahány ember, annyi JATE Klub”

Harmincéves [elmúlt] az egyetemi klub

A Szegedi Tudományegyetem Polgárait Alapítvány gondozásában jelent meg a 30 éves a JATE Klub című, Haág Zalán István szerkesztette kötet. A vékony könyv sajátos, sokszínű összeállítás: olvasható benne interjú és visszaemlékezés éppúgy, mint az aktuális eseményekről beszámoló korabeli tudósítás, újságcikk. Előszavában így ír a szerkesztő: „A sok-sok élmény, szép perc, előadás, filmvetítés, koncert, szakest, diszkó, buli emlékeinek írásba foglalásához lexikonméretű könyvekre lett volna szükség. Ahány ember, annyi JATE Klub. Élményekben pedig nem volt hiány.” (7)

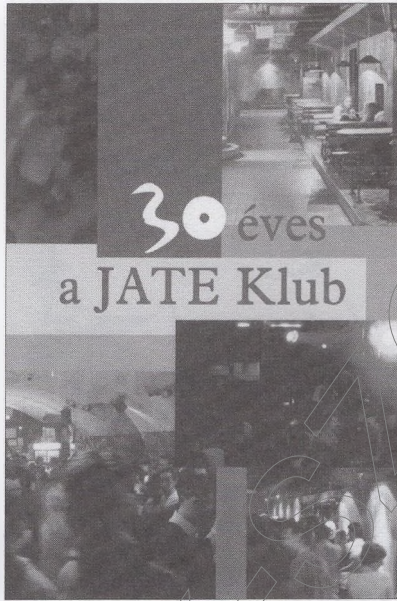
A szerkesztői előszó után Badó Attila rektorhelyettes, Botka László polgármester és Tóth Attila klubvezető köszöntője következik. Az utóbbi ajánló soráiból: „Szeretném ezt a könyvet mindenkinek ajánlani, aki valaha járt a JATE Klubban, és bármilyen emléket őriz a Klubbal kapcsolatosan. Ha belelapoznak a könyvbe, talán rég elfeledett élmények, ízek, hangok és illatok ragadják meg újra érzékeit, tehát ismeretszerzés, szórakozás mellett kitűnő alkalmat terem egy-egy tavaszi estén a nosztalgiazásra is.” (12)

A kötet hat – lényegében négy – fejezetből áll, az első a klub születésének időszakát vizsgálja (13-24), a többi a hetvenes (25-42), a nyolcvanas (43-60) és kilencvenes (61-100) évek JATE Klubhoz kötődő eseményeit idézi föl. A könyvet a kötet megszólalóinak rövid életrajzai (101-108) és a klub életéből vett képek, dokumentumok (109-142) zárják. A könyvben olvasható interjúkat Erhardt Ágoston, Fazekas Gábor és Haág Zalán István készítette.

Vastagh Pál országgyűlési képviselő, egykori igazságügy-miniszter a vele készített beszélgetésben a JATE Klub 1971 szeptemberé és 1973 márciusa közötti kialakítását idézi föl. Kiemelte, hogy a finanszírozás nagy részét egyetemi forrásokból sikerült biztosítani, s a hallgatók és a fiatal egyetemi oktatók társadalmi munkája is sokat segített. A meghatározó kulturális események közül Cseh Tamás és Bereményi Géza előadói estjein kívül Tóth Barna (a kínai történelemről és politikai életről tartott) előadásait említi meg. Sebők József, az SZTE rektori hivatalának személyügyi referense szubjektív, kissé szentimentális visszaemlékezésében a hetvenes évek klubjának alakjait, hangjait, ízeit és színeit ábrázolja meglepő őszinteséggel, kis (ön)tróniával.

Simoncsics János kulturális menedzser, a Bartók Béla Művelődési Központ igazgatója a JATE Klub (kari vetélkedőinek epizódjait is részletezi) sorain keresztül megelevenedik előttünk a Toldi utcát lezáró eltérített autóbuszok sora, a TTK óriási tűzoltóoverrallba öltöztetett dékánja (Tandori Károly), a gyorshajtást – fénykép híján – személyesen igazoló közlekedési rendőr. Mindez a hallgatók erőfeszítése nyomán, a karok közötti versengés jegyében, mindent bevetve. Lukács János rendőr dandártábornok, megyei rendőrfőkapitány egykor a klub rendezője volt. Szórakoztató epizódok leírása mellett emlékezik a koncertekre (Beatrice, R. Mobil, Mini, Hobo Blues Band), a szociográfikus igényű humoristárra (Nagy Bandó András), az olimpiakonokkal (Balczó András, Bene Ferenc) való találkozásra.

Szekeres Ferenc grafikus, főiskolai ad-

junktus hajdan fiatal alkotóként, napjainkban művésztanárként rendez, szervez kiállításokat a JATE Klubban. Tanítványai lelkesedését nézve konstatálja, hogy „az élet megy tovább, a Klub szemmel láthatóan továbbra is hatékonyan funkcionál – a tanár nyugodtan hazamehet...” (42) Jóni Gábor egyetemi oktató 1984 és 1990 között volt a klub gazdasági vezetője és programszervezője. Számára a szombat esti – Óriás (Tóth András) vezette – diszkó mellett maradóak lettek a hétköznap esti programok is: az amatőr színházak szereplése, a Latinovits-est, a filmklub (ahol az egyik legfontosabb alkotás Bacsó Péter Tanúja volt), a Hernádi Gyula és Jancsó Miklós meghívásával tartott vitaestek. Fölsorolja a programszervezésben szerepet vállaló külsősöket is: Móczán Péter, Szeri István (jazz, rock), Balogh Tibor (pszichológia), Tandi Lajos (kiállítások), Bicskey Lukács, Galkó Bence (színpad), Dlusztus Imre (botrányklub), Bellavics István (történelem kör), Balogh Tamás (sportklub), Drienyovszky András (Jazz Napok).

Kormos Tibor önkormányzati képviselő 1979 és 1991 között vezette a JATE Klubot. A meghívott előadók, fellépők közül szerinte mindenki örömmel vállalta fölkérést, ami a klub elismertségét és színvonalát bizonyítja: „Soha nem volt visszautasítás, olyanra nem emlékszem, hogy valaki ne akart volna előjönni. Sőt sokan akár pottom pénzért is vállalták: sikk volt a JATE Klubban fellépni.” (53) A nyolcvanas években a legnépszerűbb – és a fiatalokat legjobban foglalkoztató – témák a politológia (Lengyel László) és a szexológia (Korányi Tamás) voltak. Sándor György humoralista és a Kalácsa rendszeres szereplései mellett, háttérként havonta rendeztek új kiállítást fotókból, grafikákból, karikatúrákból. Balog József újságíró különös hangvételű, talán szépirodalmi kontextusba csomagolt emlékezése (Vissza vagyok emlékezve...) inkább érdekes, mint értékes színelőadás a kötetnek.

Dlusztus Imre, a Szegedi Egyetem főszervezője az általa vezetett beszélgetése-

ket, a sportklub és a botrányklub estjeit idézi. Utóbbinak legérdekesebb vendége a Totókirály volt, aki a börtönből szabadulva megosztotta a (nemcsak egyetemistákból, de városi értelmiségiekből is verbuválódott) közönséggel, hogyan tartotta kezében az egész magyar futballt. Nagy Ferő, a Beatrice frontembere, a szegedi egyetemi klub látogatóinak intellektualitását tartja fontosnak: „Égésen más egy intellektuálisabb, olvasottabb közönség, akik jártasabbak a társadalmi-gazdasági kérdésekben. Egy nekik szóló koncert a világról való együtt gondolkodást is jelentette.” (60)

Szondi Ildikó egyetemi adjunktus, 1991 és 1993 között volt a klub vezetője. Irányítása alatt a klubot, szellemi műhelyé, alkotásházzá igyekezett tenni, de ő honosította meg a csütörtöki Student-esteket is, amelyek bizonyára minden szegedi egyetemi hallgatónak biztosítottak élményt, emlékezetes időtöltést. Első klubbal kapcsolatos benyomásait így fogalmazta meg: „A JATE Klubba menni – az elsős egyetemistáknak is – természetes cselekvése volt. Nem is juttott ekkor még más az eszünkbe. Minden meghirdetett program ott zajlott, és estként minden új ismerősöm arra vette az irányt.” (86) A kötetben interjút olvashatunk még a Pál Utcai Fiúk és a Venus zenekar tagjaival, valamint Földes Lászlóval. Hobo minden önálló estjét (Ginsberg, Jim Morrison, József Attila, Villon, Viszockij) előadta itt. És hogy hogyan vélekedik a mai JATE Klubról? „A nagy egyetemi városokban, mint Miskolc, Debrecen és Pécs nincsen ilyen jellegű klub, sőt semmilyen kulturális élet nincs – ez az utolsó hely az országban.” (96)

A könyv utolsó harminc oldalán található jó minőségű fényképek tovább színesítik a kötetet. Vannak pillanatképek a koncertekről, bulikról, a kávézó mindennapjairól, plakátok a nyolcvanas évekből és a legutóbbi időkbeli egyaránt. Csoportkép a JATE Klub mai csapatáról: Ocskó Judit, Tóth Attila, Szűcs Gábor, Deák András.

Jellemző Dlusztus Imre egyik mondata: „Meg tudtuk csinálni, hogy meghívtuk Sára Sándort és megnéztük a legújabb filmjét, utána beszélgettünk róla, mindezt öt órán keresztül, telt házzal. Ma hárman sem jönének be, ha rendeznénk hasonlót. Akkoriban az emberekben benne volt a kultúra iránti igény, ami ma teljes mértékben hiányzik.” (59) Véleményem szerint olyan JATE Klubra van szükség, amely megszólítja és várja a sörre vagy teára vágyókat éppúgy, mint a film, irodalom, képzőművészet iránt érdeklődőket, az egyetemi hallgatók sorából és a szegedi értelmiségiek közül egyaránt. Olyan arculat kialakítása, amely – Petőfit torzítva – méltó régi (látjuk, több mint harminc éves) nagy híréhez, az egyetemi fiataloknak és a klub vezetésének közös feladata, lehetősége. A Haág Zalán István által összeállított kötet elevénné teszi a klub harminc éves történetét, s bemutatja a „jate” méltó régi nagy hírt.

(30 éves a JATE Klub. Szerk. Haág Zalán István. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Polgárait Alapítvány, 2004. A szegedi egyetemi klubéletről, 1. 142 o.)

Miklós Péter

Feltámadás Szegeden

Kosztolányi Dezső elfeledett regénye

Mindig büszke voltam arra, hogy az egyik legteljesebb Kosztolányi-monográfia írója, Kiss Ferenc Szegedhez, a Juhágy Gyula Tanárképző Főiskolához kötődve alkotta meg szerény című alapművét, *Az érett Kosztolányit* (1979.) Kosztolányi Dezső jelentőségéről nem kell szólnunk, helye adott, változni nem fog. Azaz mégis: mert a szabadtéri óriás nem hagyja a kanonizáció poros vitrinjébe zární magát, s több emberöltővel halála után új regényével jelentkezik!

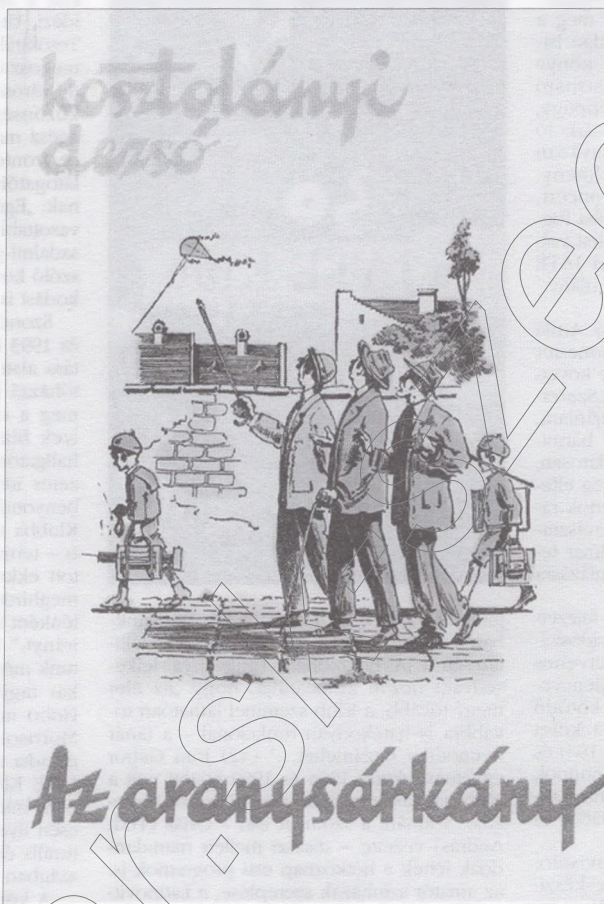
Kosztolányi regényeire pedig oda kell figyelni – ezt Ottlik Gézától, Esterházy Pétertől tudjuk (ha tekintélyek után nyúlunk), mert a múlt századi magyar próza megújulása a prózaíró Kosztolányi kérdéseinek és válaszainak köszönhető. Avatottabb irodalomtörténészek játszva bizonyíthatják, hogy mind a kis-, mind a nagyepikai művek megkerülhetetlen pontjai a magyar elbeszélői szépirodalomnak. A fiatal szegedi

irodalomtörténész, Balogh Tamás által felfedezett ifjúsági regény finomíthatja a Kosztolányi Dezső-i recepciót.

A legegyszerűbb megoldás, ha a szöveggondozó kísérő tanulmányából – Kosztolányi Dezső elfeledett ifjúsági regénye – indulunk ki. Tudom, eretnek gondolat a szerző szövege helyett a „szekunder” anyagból kiindulni, ám egy szerző által átdolgozott mű esetében (főleg, ha a mű ismert) érdemesebb a befogadói/interpretátori álláspont felől közeledni. Közben, reméltem a műről is kapunk információt – kedvesinálót, szórakozni vagy vitára késztetőt.

Az első nagyon fontos axióma, hogy „új szövegről kell beszélnünk”. A 174. és következő oldalakon az utószó ismerteti a regényszöveg születését, a létrejöttének életrajzi és korszakismereti adatait, kortárs fogadtatását. A Corvina ezt írja: „Tanár és diákok regénye, tele megértéssel és szeretettel.” (176.) A Literatúrában ez jelenik meg: „...a felnőttek örömet megosztják majd a gyerekek is, akik két-ségkívül rajongással fogják olvasni az író kitűnő könyvét...” (176.) Az eredetit többször is olvasva felteszem magamban a kérdést: mit olvashatnak rajongással? Az érettségim megbúzó Liszner Vili történetét? Novák Antal megveretését? Minek örültek a felnőttek? Hilda féltresikerült életének? Vagy... Nem fanyalgok én, hanem többszöri olvasatom árnyékos véleményét mondom ki: félelmetes világok érzékelhetők a Kosztolányi-regényekben, s nem a Pacsirta vagy az Édes Anna a legriasztóbb. Kíváncsian forgathatjuk az ifjúsági regényt.

Annál is inkább, mert a következő nagyobb gondolati

egységben az utószó vázolja a húszas-harmincas évek ifjúsági irodalmát. Deveseri Gábor és kortársai gondolatai arra engednek következtetni, hogy az ifjúsági irodalom valamiféle program is volt egyszerre, nemcsak dívat – vagy valamiféle hiány pótlása. Talán meg lehetett volna említeni – ha már Örley István A Flocsek bukása is szóba került – például Móricz Zsigmond Az Isten háta mögött talán korai művét vagy Babits Mihály Tímár Virgil fia című regényét; az ifjúsági regényírók közül esetleg Donászy Ferencet vagy Gyula diákot (alias Somogyvári Gyulát). Persze, nincs teljes lista – s a kísérő dolgozatnak nem is monografikus kihívásokra kell felelnie –, az olvasó elégedetten dőlhet majd hátra, amikor a regény végén ezt olvassa.

Az utószó a 182-183. oldalon hosszan vizsgálja K. D. csapda-helyzetét: az ismert „homo aestheticus – homo moralis” dilemmáról

van szó. Tájékozottan idézi a szakirodalmat és a szerzőt, aki a homo aestheticus mellett teszi le a voksát. Szerencsére kikerüli a meddő vitaközzést (s az ifjúsági regény kosztolányis igényeire is ügyelve) megtalálja a feloldó megállapítást: „bár indítatásában alapvetően a homo aestheticus irányítja, véghezvitelénél már a homo moralis (is) tartja kezében a tollat.” (182.)

A következő néhány bekezdés az átírás nyelvhelyességi elveit járja körül és a nyelvművelő Kosztolányi Dezső írói ars poétikáit is fölhasználva részletezi a feltételezett indokokat. Az első nagyobb eltérés, hogy az első változat nemcsak hosszabb (az író jócskán húzott a művéből), hanem a harminckét számozott makroegység helyett huszontöttem ellátott fejezetből áll. Talán nem szűrt szemet az a néhány írói tévedés, amely benne maradt vagy létrejött a transzformáció során. A 10. oldalon ezt olvashatjuk: „Egy sarkon hozzá csatlakozott két fiatalabb kartársa, egy öreg meg egy fiatal” (kiemelés tőlem – Á.K.). Ez a legfrissebb kiadásban – Arany-sárkány Milleniumi Könyvtár Osiris Kiadó 122-123. Bp., 2001. A szöveget gondozta Papp Csaba, az utószó Hafner Zoltán munkája – így olvasható: 12213.: „Egy sarkon hozzácsatlakozott két kollégája, egy öreg meg egy fiatal.” A 69. oldalon ezt találtam: „Hagyja őt, kedves tanár – szolt a főigazgató –, ...” Ez pedig így szerepelt: 122115.: „Hagyja őt, kedves tanár úr [kimaradt – Á.K.] – szolt a főigazgató –, ...” Végül a 98. oldalon így szerepelt: „Véres hurka volt. / Megéheztek. Nekiestek, s lapos bicskákkaival, melyekkel egyéként [!] körműket tisztogatták, sze-

letették a kövér, zsíros húst.” (kiemelés tőlem – Á.K.)” S ez megegyezik az eredeti változattal (123/28.) Tudom, az eredeti 1932-es változattal kellett volna összevetnem a jelen kiadást, ám megbízom a szöveggondozóban, s föltételezem: a Mester hagyta kijavítatlanul a szöveget.

Az utószó Kosztolányi nyelvművelő (és nyelvvédő!) igényességét részletezve bizonyítja a szöveg példáival – akár nyelvészeti szakkikk is lehetne a dolgozatnak ez a része: alapos, pontos, és minden változtatást érvekkel, példákkal támaszt alá, majd sor kerül a tematikus változtatások kérdésére. A homo moralis éppen ezekben a részekben nyilvánul meg: a gyermeki erkölcs tisztasága érdekében leegyszerűsíti a mű utalásait. Kosztolányi nem a 13 és? éves Adrián Mole naplójának előképét akarja megteremteni: az ifjúsági regényből végletes eszközökkel kigyomlál minden kamaszkori problémához visszavezethető utalást, nem akarja a serdülőkor problémáinak érzékeltetésével [lehet, hogy magam ezért tartok ettől a „felnőtt” regénytől] eltéríteni a figyelmet a fő problémáról. Miért éppen Liszner Vili az, aki megbukik az érettségén, s miért hiszi, hiheti ő és néhány társa (esetleg az osztály (?), az iskola (?) tanulóinak többsége (?), hogy ennek a problémának egyetlen megoldása Tóni-Butykos-Kobak megverése. Hasonlóképpen kihúzza Kosztolányi azt, ami a másik művet izgalmas-sá teszi – nem szerepelnek benne az „életről és halálról, létről és időről, emberi- és társadalmi kapcsolatokról, szerelemről és elhidegülésről, a politikáról, az irodalomról és a nyelvről tett vallomások”. (185.) Az utószó nem menteti a szerzőt; egyszerűen a kor szellemiségére apellál.

„A regény szerkezetében a legszembevetőbb változás a Hilda-szál elhagyása.” (190.) Ez az egyik legfőbb érv amellett, hogy az olvasó egy új Kosztolányi-regényt tart a kezében, függetlenül az alcímtől – „A szerző által átdolgozott ifjúsági változat” –, mert nélküle ez a regény nem az a regény. Nem célolok, hogy a vizsgált kötet olyan tulajdonságáról írjak, amely nem „tulajdonsága”; az ifjúsági regény ezért lett pusztán iskolai tanítási regénnyé.

„Az »új« Arany-sárkányt nem lehet, de nem is kell összehasonlítani a »régivel«... A két műnek két célközönsége van; a »felnőtt« változat persze teljesebb képet ad a világról, de az ifjúsági világképe sem hiányos.” (191-192.) – írja a utószó, majd – Kelemen Péter verselméleti fejtegetéseinek merészességét idézve még nyomatékosabb állítást tesz: „a harmincas évek elején egy új nagyepikai korszak kezdődött Kosztolányi munkásságában (majd zárult is le, talán egyre súlyosbodó betegsége miatt)” (192.).

Az újonnan kiadott elfeledett regény azonban más szempontból is fontos: szóba kell hoznunk a régóta hiányzó Kosztolányi Dezső Kritikai Kiadás fontosságát. A magyar irodalomtörténet

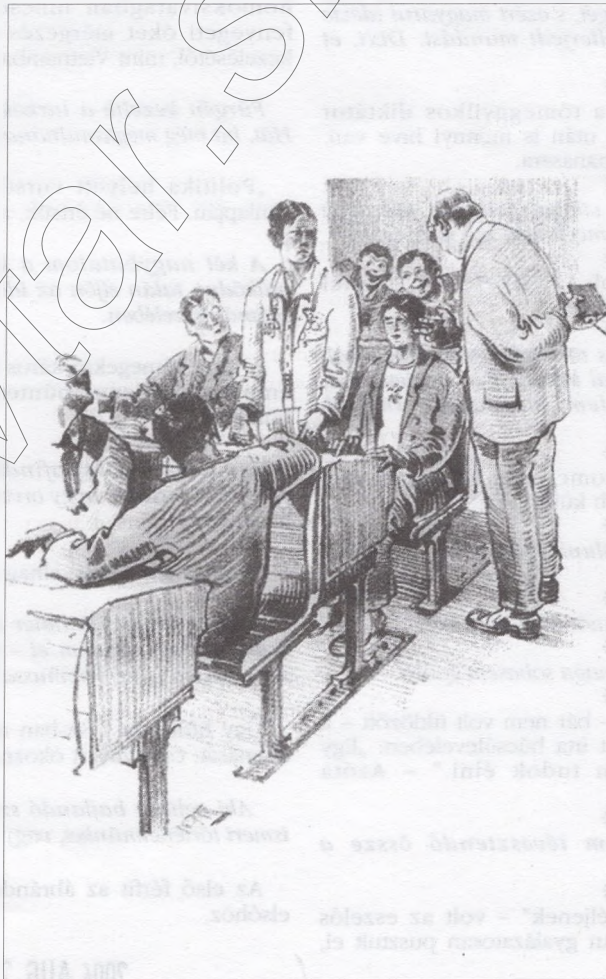
(és a magyar kultúrátámogatás) régóta adós ezzel a sorozattal. Bizonyos vagyok abban, hogy a Tiszatáj könyvek e darabja meghatározó szerepet játszhat ennek munkálataiban. Erre is gondolt a szöveggondozó: „A regény szövegének helyesírását korszerűsítettük, megőrizve azonban a Kosztolányira jellemző nyelvi alakokat. ... Egyebekben a jelen közlés szövege megegyezik az 1932-ben megjelent első kiadással: Kosztolányi összes szava olvasható benne, törlés és kiegészítés nélkül.” (192.) Itt is lenne – zárójelben – néhány megjegyzésem: 32. o. A képlet különbözik az eredetitől (hiányzik g = S; az első tőrtszám esetében a T helyén R-nek kell állnia – nem tudom, van-e tudományos jelentősége – Á. K.); 98. o. felfülről). 16. s(or).: „egyéként” – egyébként; 110. o. a(lulról). 11. s.: „ , jöjjön” – a vesszővel nem szoktunk sort kezdeni; 119. o. f. 12-13. s.: „nas-polyaságra” – nas-polyasárga. Ezek a nyomda örögeinek a keze nyomát mutatják – egy kritikai kiadásban erre is figyelni kell majd.

A kötet nem jelent volna meg a Tiszatáj Alapítvány támogatása nélkül, de kellett hozzá az örökös engedélye is. Aki viszont megvásárolja a könyvet, az új kalandba bocsátkozhat, s nemcsak az összehasonlítás a kihívás! Ajánlanám a mai médián felnövő nemzedéknek, hogy gondolkodjon el a képeken is. Jaschik Álmos rajzai ugyanis főtételik a kérdést: van-e többjelentése az illusztrációknak. A fedőlap színezett; zsírkréta vagy akvarell; a 15. lap egyezik a fedőlappal; tollrajz (?): iskolába menet a három tanár nézi a sárkányt. A 31. lapon ismét színezett képpel találkozunk; zsírkréta vagy vízfesték: Novák az unokatestvérével (Novák barnás-vörös hajjú!). A 35. lap tollrajzán Glück Laci és Vili látható. Az 55. lap színezett; zsírkréta vagy vízfesték: Novák Vilit felelteti – Novák enyhén őszülő fekete hajjal, figyeljünk Vili és a többiek arcára! A 87. lapon ismét egy tollrajz: Vili, Bé-lus és Próféta. A 105. lap színezett; zsírkréta vagy vízfesték: Novák az ágyában. Újra tollrajz következik: Novák fogadja otthonában Glück Lacit (113.). Végül a 105. lapon színezett; zsírkréta vagy vízfesték: Novák az utcán olvassa az Ostort. Nem akarom Jaschik munkáit értékelni, de Mensáros László megformálta Novák Antal új megidézése a szegedi kiadót dicséri: nem hagyta, hogy a jól ismert film sémái visszaköszöjenek ebben a rövid, lényegre törő ifjúságnak szánt műben.

El kell olvasni az Arany-sárkányt – most már mind a kettőt. És mindegy, melyikkel kezdjük: a másik nélkül nem lesz teljessé az élmény!

(Kosztolányi Dezső: *Arany-sárkány. A szerző által 1932-ben átdolgozott ifjúsági változat, Jaschik Álmos rajzaival. A szöveget gondozta és az utószót írta: Balogh Tamás. Tiszatáj Könyvek Szeged, 2004. 193 oldal, 2680 Ft)*

Árpás Károly

Tollhegy

Ami titkos, az mindig gyanús!

Ha két ember nem tud bármiről bizalommal, őszintén beszélni egymással: akkor mi közük van egymáshoz?

A gondolkodás a pesszimizmus gyökere.

A legbitelesebb véleményt belpolitikai helyzetünk alakulásáról a külföldi töke növekvő bizalmatlansága fejezi ki.

„Keserű bölcsesség” – olvasom. Egek, akkor milyen íze lehet az ostobaságnak?!

Régebben több felől is elhangzott, hogy a nőkre kellene bízni a politikát: sokkal békésebb, egyszerűbb, korrektebb lenne. Szépen hangzik! Am a gyakorlati tapasztalat ennek éppen az ellenkezője.

Göbbels elpusztult. De, sajnos, attól a konkolytól, amit elvetett, itt-ott ma már alig látni a búzavetéseket.

Mit tudott akkor a „művelt” nyugat a világról, amikor – a Kr.e. 3. században – a kürenéi görög Eratoszthenész Egyiptomban kiszámította a Földgömb kerületét, elvben helyesen, technikai segédeszközök híján is csak csekély eltéréssel?!

„Buktatás” nincs, csak bukás van; nem az akadály a hibás, ha a ló felbukik benne, nem a pocsolója, ha beletottyannak.

Püspök Urunk tapintatosan tekintetbe vette a Bug Brother szekta vélhető műveltségét, s ezért magyarul idézte az Ezekiel próféta nyomán elterjedt mondást: Dixi, et salvavi animam meam...

Groteszk jelenség, hogy a tömeggyilkos diktátor Sztálinnak évtizedekkel halála után is mennyi híve van. Igaz, Hitlernek sem lenne oka panaszra.

„Hadd rontsák hát mások a világot: politikák, jelszavak és hadak...” Sajnos Tóth Árpád meglátása ma is érvényes.

A rabló annál biztosabb a sikerében, minél hatékonyabb fegyver van a kezében.

Több különböző nép mítikus története gyilkosságokkal, nem egyszer testvérgyilkossággal kezdődik – meglepő hát, hogy a valóságos történelem mindegyre inkább tömeggyilkosságokba torkollik?!

A kis hangyaraj és a baromcsorda között nem a méretkülönbség a legjellemzőbb különbség.

A „felszabadítás” szólam nálunk nagyon rossz emléket ébreszt!

Megmondod, mi voltál, megmondom mi leszel.

Könnyű szívvel pusztít, aki maga sobasem építet.

Néhai matematika tanárom – bár nem volt üldözött – a háború alatt öngyilkos lett. Ezt írta búcsúlevelében: „Egy ilyen barbár világban nem tudok élni.” – Azóta megedződünk...

Vigyázat! A Nyugat nem tévesztendő össze a Vadnyugattal!

„Hadd gyűlöljenek, csak féljenek” – volt az eszelős császár szavajárása. Aztán olyan gyalázatosan pusztult el, ahogyan megérdemelte.

„Üdítő” csökevénye pusztuló civilizációnknak, hogy a legpusztítóbb hatalom fedezékében is „illik” magyarázkodni, hazudozni az infernális szándékok álcázásához.

Némelyek pályafutása láttán felmerül a kérdés: „akkor” nem voltak őszinték, vagy most nem? Avagy korábban sem, most sem?!

Kevés ember tudja, hogyan kell szeretni; azt sem sokan, hogy hogyan kellett volna.

Nem fogja megérteni más népek gondolkodását, aki a sajátját sem érti – vagy nem törődik vele.

Vajon elengedhetetlen a „demokrácia” megteremtéséhez a szőnyegbombázás és a néptirtás?

A „vad” állatok létfenntartásuk érdekében ölnek, nem kapzsiságból, mint a „civilizált” kétlábúak.

A műlesiklás kecses irányváltásai tetszetősek – a politika otromba ellenétbe fordulásai visszataszítóak.

A jogsértő törvényen kívül helyezi magát.

„Jogos” aggodalom, hogy más is megteheti majd azt, amit mi már sorozatosan elkövettünk.

Szerencséje a szövetséges fegyvereseknek, hogy a bomksivatagban nincsenek dzsungeliek: így nem fenyegeti őket mérgezés veszélye a lombirtó szerek kezelésétől, mint Vietnamban!

Fürgén kezelik a lurkók a számítógépet. Örvendetes. Hát, ha még megtanulnának folyamatosan olvasni is...!

„Politika helyett vurstli” – olvasom a helyi újság címlapján. Félre ne értsük, a ligeti majálisról van szó...

A két nagyhatalom a kozmoszban már együtt tud működni; talán eljön az idő, hogy a földön is megférjenek egymás közelében.

A drog tömegekre káros hatású vegyi anyag: terjesztőit emberiség ellenes büntett elkövetése címen kellene büntetni!

Egy dolgon a legrafináltabb kórház törvény sem tud változtatni: azon, hogy orvosok nélkül nincs kórház, nincs gyógyítás!

Mi nagyobb sértés: elhagyni vagy elengedni valakit?!

Annak idején Himmler állítólag azt mondta: Hogy ki zsidó, azt én döntöm el – ma egyesek bajlanak ilyesféle megoldásra a terrorizmussal kapcsolatban...

Úgy hírlík, az USA-ban megszüntetik a nemzetközi jog oktatását: csak zavart okozna a fejekben...

Aki velünk bajlandó szövetségre lépni, az vagy nem ismeri történelmünket, vagy nem babonás!

Az első férfit az ábrándokhoz mérik, a másodikat az elsőhöz.

Ópusztaszeri hangulat. (Fotó: Veréb Simon)

Iniciálé
a Somogyi-könyvtár kincseiből

2004 AUG 27.

HU ISSN 0239-1384

04008

9 770239 138003

Fotó: Veréb Simon

Borító grafika és előkészítés:

Nyomdamester RePro Studio[®]

alkoto technologia